

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ: กรณีศึกษา หมู่บ้านสลักคอก

อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด

A BUDDHIST TOURISM MANAGEMENT: A CASE STUDY OF
BAN SALAKKOK, KOH CHANG DISTRICT,
TRAT PROVINCE

นางสาวปวีศา จันทรา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๖๑

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ: กรณีศึกษา หมู่บ้านสลักคอก
อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด

นางสาวปวีศา จันทรา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Buddhist Tourism Management: A Case Study of
Ban Salakkok, Koh Chang District,
Trat Province

Ms. Pavarisa Chantra

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhism and Arts of Life)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
“การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ: กรณีศึกษาหมู่บ้านสลักคอก อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด” เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ดร.วิชชุดา รุติโชติรัตน์)

กรรมการ

(ผศ. ดร.สาระ มุขดี)

กรรมการ

(ผศ. ดร.มัน เสือสูงเนิน)

กรรมการ

(ผศ. ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครื่องดง)

กรรมการ

(ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผศ. ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครื่องดง

ประธานกรรมการ

ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นางสาวปวีศา จันทรา)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ: กรณีศึกษา หมู่บ้านสลักคอก
อ. เกาะช้าง จ. ตราด
- ผู้วิจัย** : นางสาวปวีศา จันทรา
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : ผศ. ดร.สิริวัฒน์ ศรีศรีเรือง, พธ.บ. (บริหารการศึกษา), M.A.
(Psychology), Ph.D. (Psychology)
- : ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ, วท.บ. (ชีววิทยา), วท.ม.
(เทคโนโลยีชีวภาพ), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ: กรณีศึกษา หมู่บ้านสลักคอก อ. เกาะช้าง จ.ตราด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) แนวคิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ๒) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ และ ๓) รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๙ คนประกอบด้วยนักวิชาการ ตัวแทนชาวบ้าน ผู้ประกอบการนำเที่ยว นักท่องเที่ยว ร้านค้าในชุมชน พระ หน่วยงานของรัฐ นำเสนอข้อมูลโดยพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนสลักคอกเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิม มีรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวชุมชนสลักคอกที่ดำเนินงานด้วยการมีแนวคิดการอนุรักษ์การมีส่วนร่วม การพึ่งตนเอง ด้วยการขับเคลื่อนของผู้นำชุมชนและสมาชิกชมรมบนฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่ ผ่านกระบวนการบริหารจัดการชมรม การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว การจัดการผลประโยชน์ การจัดการเรียนรู้ การเชื่อมโยงสู่ชุมชน และการจัดการเครือข่ายความร่วมมือ ได้มีส่วนส่งเสริมการพัฒนาชุมชนสลักคอกให้มีความเข้มแข็ง มีการดำเนินการท่องเที่ยวในกระแสของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จากกระแสของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและท้องถิ่นที่เชื่อว่าจะสามารถสร้างความยั่งยืนให้กับแหล่งท่องเที่ยว มีการดำเนินการเป็นขั้นตอนโดยคนในชุมชนท้องถิ่น โดยมีรูปแบบดังนี้ (๑) การเตรียมความพร้อมของชุมชน (๒) การจัดกิจกรรมการสร้างการเรียนรู้ การตระหนักและเห็นคุณค่าในวิถีชีวิตดั้งเดิมและวัฒนธรรม โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (๓) การปฏิบัติการ

พัฒนา การส่งเสริม และการสร้างอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นโดยผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว (๔) การประเมินผล (๕) อัตลักษณ์ของพื้นที่ของชุมชนสลักคอก คือ การมีประวัติศาสตร์เฉพาะของชุมชน ภูมิทัศน์สิ่งแวดล้อม ความเรียบง่ายและความงามของวิถีชีวิตและพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนาและความเชื่อ

พุทธจริยธรรมที่เกี่ยวข้องการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย ๑) สัปปายะ ๒) ภาวนา ๔ ๓) สาราณียธรรม ๖ เป็นหลักพุทธธรรมที่ส่งผลในการปฏิบัติของกลุ่มคนในชุมชนที่ได้ยึดหลักร่วมกันในการดูแลพื้นที่ถิ่นอาศัย ทั้งกระบวนการคิด การปฏิบัติ ซึ่งช่วยเกื้อกูลในการทำงานร่วมกัน ดำเนินในทางที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ทั้งหมดนี้ การเป็นชุมชนเข้มแข็งต้องเป็นชุมชนที่ตัดสินใจได้อย่างเป็นอิสระ และส่งผลให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยการยึดหลักการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การพัฒนาสังคม สร้างความสัมพันธ์ของคนและสังคม และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์กันของบุคคลที่กระทำด้วยคุณธรรมต่อหมู่คณะและสิ่งแวดล้อมที่ได้อาศัย ก่อให้เกิดผลคือ สันติสุขในการอยู่ร่วมกัน เคารพเกื้อกูลกัน สร้างความไพบูลย์แก่สังคม เป็นกระบวนการที่ต้องการให้เห็นความเชื่อมโยงมนุษย์กับธรรมชาติ ด้วยความรัก ความเมตตา การเกื้อกูลต่อกันของสรรพสิ่ง โดยใช้ชีวิตอยู่สัมพันธ์กับธรรมชาติ

- Thesis Title** : Buddhist Tourism Management : A Case Study of Ban Salakkok, Koh Chang District, Trat Province
- Researcher** : Ms. Pavarisa Chantra
- Degree** : Master of Arts (Buddhism and Arts of Life)
- Thesis Supervisory Committee**
- : Asst. Prof. Dr. Siriwat Srikrudong, B.A. (Education Administration), M.A. (Psychology), Ph.D. (Psychology)
  - : Dr. Phuttachat Pheansomboon, B.S. (Biology), M.S. (Biotechnology), Ph.D. (Buddhist Study)
- Date of Graduation** : March 16, 2019

Abstract

The objective of this study were tourism management theory, Buddhist Tourism Management and Format of Buddhist Tourism Management. The main objective of this study was to apply the Buddhism tenets in managing tourism at the local community by using Salakkhok Village as a case study. The study approach was employed the qualitative research. This included documentary review, non-participatory observation, and in-dept interview of some key informants. Nine informants each representing local villagers, tourists, tour agencies, local tourist services, government agencies, Buddhist monks and academics were interviewed by using structured interview schedule suited their background and expertise. All data were collated, analyzed, and presented in the descriptiv format.

The results revealed that the Salakkhok is a unique village on Koh Chang. Its culture and ways of life are mostly interwoven with Buddhism. Tourism development is relatively new to this part of the island. However, with its strong leadership, modest ways of life, self-reliance, and local participation, the tourism management at the village seems to have a solid foundation for success moving forward to achieve “sustainable tourism development.” This includes environmental conservation, sufficient economics, and social stability, which all of them correspond closely to “Sappaya”, “Phavana 4”, and “Saraneeyatham 6” of the Buddhism tenets.

The findings led to conclude that the Buddhism principle and tenets are valuable apparatus to propel tourism development and management in the case of local community to achieve the so-called “sustainable tourism” as it demonstrates by this study at Salakkhok Village. The tourism management approach based upon the Buddhism tenets could vary from one village to another depending the geographical and socio-economic differences. Thus the application of the tenets into tourism development must be carefully planned. In addition, local monks should be an integral part in reminding Buddhism tenets to those involved in the tourism management as well.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจากพระอาจารย์และคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดความรู้ในเชิงวิชาการและการประยุกต์ใช้พุทธศาสตร์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งความรู้ที่ผู้วิจัยได้รับจากการศึกษาตามหลักสูตรนั้นนับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำงานวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งต่อ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย และ แม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต ผู้ก่อตั้งสาวิกาสิกขาลัย

ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงต่อ ผศ. ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือคง ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ แม่ชีทัศนาศิริธรรม และ ดร.แม่ชีกาญจนา เจริญธนาโชค ที่กรุณาให้คำแนะนำ รวมทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริมการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลหลักทุกท่านที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัยนี้ และขอขอบคุณเพื่อนสาววิการุ่น ๗ ทุกท่าน ตลอดจนกัลยาณมิตรทุกท่านที่ให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จตามความมุ่งหมาย

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย จงดลบันดาลให้ทุกท่านที่กล่าวมานี้ มีความสุข ความเจริญ ทั้งทางโลกและทางธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไปด้วยเทอญ

นางสาวปวีศา จันทรา

๑๖ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๓
๑.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๔
บทที่ ๒ แนวคิดและทฤษฎี	
๒.๑ การจัดการแหล่งท่องเที่ยว	๑๕
๒.๑.๑ รูปแบบและการจัดการท่องเที่ยว	๑๕
๒.๑.๒ แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	๑๗
๒.๑.๓ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	๑๘
๒.๑.๔ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	๒๐
๒.๑.๕ หลักสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	๒๐
๒.๑.๖ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชน	๒๒
๒.๑.๗ การบริหารจัดการองค์กร	๒๒

เรื่อง	หน้า
๒.๑.๘ แนวคิดด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน	๒๕
๒.๑.๙ หลักการท่องเที่ยวโดยชุมชน	๒๗
๒.๑.๑๐ การจัดการผลประโยชน์	๒๘
๒.๑.๑๑ การจัดทำรูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยว	๒๙
๒.๑.๑๒ องค์ประกอบของการจัดการแหล่งท่องเที่ยว	๓๐
๒.๒ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแนวพุทธศาสนา	๓๒
๒.๒.๑ ประเภทของสิ่งแวดล้อมในพุทธศาสนา	๓๒
๒.๒.๒ การแบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อม	๓๒
๒.๒.๓ การจัดสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยหลักสัพปาเย ๗ และปัจจัย ๔	๓๘
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย	
๓.๑ ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร	๔๗
๓.๒ ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา	๔๘
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
๔.๑ บริบทชุมชนสลักคอก	๖๐
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งชุมชนสลักคอก	๖๘
๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้	๘๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๗
๕.๒ อภิปรายผล	๙๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๙๓
บรรณานุกรม	๙๔
ภาคผนวก	๑๐๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๐๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๕๗/๒๑๗ หมายถึง สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๑๕๗ หน้าที่ ๒๑๗

พระวินัยปิฎก

เล่มที่	คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๑	วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
๓	วิ.ภิกขุณี. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
๔	วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๖	วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
๘	วิ.ป. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

เล่มที่	คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๙	ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค (ภาษาไทย)
๑๒	ม.มู. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสกั (ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสกั (ภาษาไทย)
๑๕	สั.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค (ภาษาไทย)
๑๖	สั.นิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค (ภาษาไทย)
๑๙	สั.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.สุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต (ภาษาไทย)
๒๖	ขุ.เถร. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา (ภาษาไทย)
๒๙	ขุ.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศ (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันการท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปมีส่วนร่วมในประสบการณ์การเดินทางมากขึ้น ด้วยการได้เรียนรู้กับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งการเดินทางแบบเดิมที่เพียงเป็นผู้เยี่ยมชม จะเป็นลักษณะของการพักผ่อนหย่อนใจหรือเพียงชมวัฒนธรรมที่แตกต่าง บันทึกความทรงจำการสังเกตการณ์ไว้แล้วจากไป แต่ในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงนักท่องเที่ยวเป็นผู้มีปฏิสัมพันธ์หรือเป็นผู้มีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมกับคนในท้องถิ่น ทั้งนี้การท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญที่เสริมความแข็งแกร่งด้านเศรษฐกิจ ช่วยสร้างอาชีพก่อให้เกิดการกระจายได้สู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง ประเทศไทยได้กำหนดนโยบายของรัฐบาลด้านเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ที่มีจุดประสงค์ที่จะสร้างมูลค่าจากสิ่งที่มีอยู่ตามวิถีดั้งเดิมของวัฒนธรรม ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมและสร้างประสบการณ์จากการเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวผ่านรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน^๑ โดยภาครัฐได้ส่งเสริมและสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องและยังอยู่ในแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ ปี ๒๕๖๐-๒๕๖๕^๒ เพราะการท่องเที่ยวตอบโจทย์ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมภาคบริการและเป็นหลักในการพัฒนาประเทศ เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมที่ช่วยสร้างรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก จากสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางสู่ประเทศไทยในปี ๒๕๖๑ มีแนวโน้ม ๓๗ ล้านคน มีรายได้เป็น ๒.๒ ล้านล้านบาท^๓ ช่วยสร้างการจ้างงาน มีการกระจายรายได้หมุนเวียนมากขึ้นและเข้าสู่ท้องถิ่น

---

^๑ ธนอมจิต คงจิตงาม, **ดาสต้า สตอรี**, (กรุงเทพมหานคร: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒.

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (กันยายน ๒๕๕๘), “สรุปสาระสำคัญรายงานผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ๓ ปีของแผนพัฒนาฉบับที่ ๑๑”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=537> [๑๕ กันยายน ๒๕๖๑].

^๓ ยุทธศักดิ์ สุภสร, **ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.thansettakij.com/2015/10/04/12725> [๕ มกราคม ๒๕๖๒].

ทั้งนี้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ดีและมีความเข้มแข็งย่อมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของระบบการท่องเที่ยว ทำให้เจริญรุ่งเรืองและสร้างรายได้เป็นอย่างมาก ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวลักษณะชุมชนของไทยมีหลายประเภท ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือทางธรรมชาติ สำหรับจังหวัดตราด เป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่ผสมผสานกันหลายอย่าง คือ ทรัพยากรป่าไม้ และหมู่เกาะ โดยมีเกาะช้างเป็นเกาะขนาดใหญ่รองจากภูเก็ต ลักษณะเป็นเขาสูง มีสภาพป่าสมบูรณ์ ส่วนใหญ่เป็นป่าดงดิบและเป็นต้นน้ำของน้ำตกบนเกาะ ปัจจุบันรัฐบาลกำหนดให้เกาะช้างเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน^๔ เนื่องจากได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจำนวนมาก ทำให้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมบนเกาะช้าง นักท่องเที่ยวนิยมเที่ยวทางชายหาดและหมู่เกาะเพื่อดำน้ำดูปะการังเป็นหลัก แต่ยังคงมิติในด้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรืออนุรักษ์ที่ดำเนินกิจกรรมภายใต้วิถีท่องเที่ยวชุมชนดั้งเดิม

วิถีชุมชนสลักคอก^๕เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่อยู่ในหมู่บ้านสลักคอก กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวประมงที่ดำเนินกิจกรรมในด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน พร้อมกับได้รับเลือกเป็น ๒๓ ชุมชนต้นแบบของการปีโตรเลียมแห่งประเทศไทย และได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ปี ๒๕๕๐ เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา เป็นชุมชนดีเด่นทางด้านการท่องเที่ยว จากเศรษฐกิจพอเพียงสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นหนึ่งหมู่บ้านที่นำมาเป็นตัวอย่างในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนไม่เพียงแต่ยังรักษาวิถีดั้งเดิม เช่น การดำเนินกิจกรรมตามรอยเสด็จประพาสต้น รัชกาลที่ ๕ ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านการท่องเที่ยวแล้ว ยังคงดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ตนดำรงอยู่ เพื่อให้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์ เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง เป็นการรักษาสสมดุลระหว่างความต้องการของนักท่องเที่ยวควบคู่กับการอนุรักษ์ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และยังดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของจังหวัดตราดปี ๒๕๕๘-๒๕๖๑^๖ คือ ตราดเมืองน่าอยู่ ประชาชนมีคุณภาพ

^๔ อุทัยรัตน์ ฦ นคร, “การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดตราด”, รายงานการวิจัย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๘, หน้า ๒-๓.

^๕ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, หมู่บ้านสลักคอก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dasta.or.th/dastaarea/th/travel/๑๔๖-place/lifestyle/๑๙๘-๑๙๘.html%๒๐> [๑๕ กันยายน ๒๕๕๘].

^๖ แสงสรรค์ ภูมิสถาน, ผศ ดร., “การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดตราด”, รายงานการวิจัย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๘, หน้า ๖๖.

ชีวิตที่ดี ทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน สินค้าเกษตรคุณภาพ ท่องเที่ยวเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และเป็นพันธมิตรกับนานาชาติ

อย่างไรก็ตาม การจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนหมู่บ้านสลักคอกได้ประสบกับอุปสรรคปัญหาในเรื่องของชุมชนยังขาดมิติในด้านประสานงานที่เข้มแข็งและความสามารถในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น บริษัทนำเที่ยว จึงทำให้ขาดความเชื่อมโยง ขาดการสื่อสารหรือนำเสนอที่ไม่ครบถ้วนของวิถีชุมชนของตน ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจระหว่างกัน ซึ่งจะเป็นที่มาของความแตกแยกในชุมชน เสมือนน้ำหยดเล็กๆที่กำลังเริ่มก่อตัวขึ้นทีละน้อย ที่จะนำมาสู่ปัญหาใหญ่ได้ในที่สุด ด้วยประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญในการศึกษาหลักการที่เกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวร่วมกันของชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ จะสามารถเป็นประโยชน์นำไปปรับใช้เป็นต้นแบบของชุมชนในด้านการท่องเที่ยว และขยายผลสู่ชุมชนในด้านอื่น ส่งผลสู่สังคมเข้มแข็ง เศรษฐกิจมั่นคง ประเทศชาติยั่งยืน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแนวตะวันตก และหลักการจัดการพื้นที่ตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ : กรณีศึกษาหมู่บ้านสลักคอก

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ : กรณีศึกษาหมู่บ้านสลักคอก

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ แนวคิดและทฤษฎีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ : กรณีศึกษาหมู่บ้านสลักคอก เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ: กรณีศึกษา หมู่บ้านสลักคอก อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด โดยมีขอบเขตในการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านข้อมูล

๑) ศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา หนังสือ ตำราวิชาการ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) ศึกษาภาคสนาม (Field Study) ในชุมชนสลักคอก สังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) และสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) ประกอบด้วย ๑) ผู้ทรงคุณวุฒิการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ๑ ท่าน ๒) เจ้าหน้าที่องค์การบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ๑ ท่าน ๓) พระสงฆ์ ๑ รูป ๔) เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ ๑ ท่าน ๕) ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนโดยเป็นสมาชิก ๑ ท่าน ๖) นักท่องเที่ยว ๑ ท่าน และ ๗) เจ้าของร้านค้าในชุมชน ๑ ท่าน ๘) เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเกาะช้าง ๙) ชุมชนที่มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมเป็น ๙ ท่าน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย ระหว่างเดือนตุลาคม ๒๕๖๑ ถึง กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

๑.๕.๑ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนสลักคอกโดยใช้หลักธรรมในภารกิจจัดการแหล่งท่องเที่ยว

๑.๕.๒ การบริหารจัดการองค์กร หมายถึง การจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่หมู่บ้านสลักคอกมีองค์กรเข้ามาดูแล ในที่นี้มี ๒ องค์กร คือ ๑) องค์กรบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) และ ๒) สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT-I)

๑.๕.๓ การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่ชาวบ้านในหมู่บ้านสลักคอกมีการจัดทำรูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยว โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน

๑.๕.๔ การจัดการผลประโยชน์ หมายถึง การแบ่งบันรายได้ให้แก่สมาชิกในหมู่บ้านสลักคอกอย่างเป็นธรรมและเสมอภาค

๑.๕.๕ การจัดทำรูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดการโดยชาวบ้านหมู่บ้านสลักคอก อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด คือ ๑) การแจวเรือมาด ๒) การจัดกิจกรรมตามรอยเสด็จประพาสต้น รัชกาลที่ ๕

๑.๕.๖ องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง กระบวนการทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านสลักคอก ประกอบด้วย ๕ ด้าน คือ ๑) การกระจายบทบาทการทำงาน ๒) การกระจายผลประโยชน์ ๓) ระบบการทำงานที่โปร่งใส ๔) มาตรการป้องกันผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และ ๕) การมีส่วนร่วมของชุมชน

๑.๕.๗ หมู่บ้านสลักคอก หมายถึง ชุมชนที่มีชาวบ้านอาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านสลักคอก ตำบลเกาะช้าง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยเรียกสั้น ๆ ว่า ชุมชน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัยได้รวบรวมเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องหรือสอดคล้องกับงานวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

๑) หนังสือและเอกสารทั่วไป

๑.๖.๑ ถนอมจิต คงจิตต์งาม ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ดาสต้า สตอรี่ ว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ทำรายได้ให้มากมาย แต่ขณะเดียวกันได้ส่งผลกระทบต่อในด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม จนอัตลักษณ์ของท้องถิ่นหรือชุมชนได้ถูกทำลายไป ดังนั้น การสร้างความเข้าใจในกระบวนการท่องเที่ยวที่เป็นแนวคิดใหม่พร้อมใส่ใจสิ่งแวดล้อมจึงได้แพร่หลายมากขึ้น เพราะการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของมลภาวะอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงจำเป็นต้องสร้างความรู้ ความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อยังคงรักษาฐานด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสร้างจิตสำนึกแก่ชุมชนผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยวให้ร่วมกันตระหนักถึงคุณค่าในการท่องเที่ยวที่ร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม^๗

๑.๖.๒ ทวีวงศ์ ศรีบุรี, และคณะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ โครงการศึกษาและกำหนดดัชนีชี้วัดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า กระแสของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้แพร่ขยายไปทั่วโลก แนวความคิดการท่องเที่ยวเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม เน้นการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว และให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมให้น้อยที่สุด มุ่งเน้นการจัดการอย่างยั่งยืนเพื่อรักษาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน ซึ่งเป็นหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพในขณะเดียวกันยังคงรักษาสิ่งแวดล้อม^๘

๑.๖.๓ พิไล จิรไกรศิริ และคณะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ช่วงหนึ่งของชีวิตที่งดงามบนเส้นทางบุญทั่วไทย กล่าวว่า ชุมชนมีศักยภาพที่เข้มแข็งในด้านคุณธรรม มีพลังขับเคลื่อนทั้งบ้าน วัด โรงเรียน มีส่วนในการพัฒนาชุมชนคุณธรรมให้มีบทบาทต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีมิติที่ขับเคลื่อนคุณธรรมในด้านดังต่อไปนี้ ๑) บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นพลังขับเคลื่อนร่วมกันเพื่อเป็นสังคมที่มีคุณธรรม ๒) ประชากรที่มีคุณธรรม มีหลักธรรมตามศาสนา มีจิตเมตตาต่อนักท่องเที่ยว ไม่เอาเปรียบต่อนักท่องเที่ยว และมีความ

^๗ ถนอมจิต คงจิตต์งาม, ดาสต้า สตอรี่, หน้า ๖-๑๐.

^๘ ทวีวงศ์ ศรีบุรี, และคณะ, โครงการศึกษาและกำหนดดัชนีชี้วัดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, (สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๔๘), หน้า ๓-๗.

เอื้ออาทร ๓) สถาบันหลักของไทย คือ สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ๔) องค์ประกอบสังคมคุณธรรม คือ คน ชุมชน องค์กร หน่วยงานและสังคม^๙

๑.๖.๔ จุฑาภรณ์ หินชุย ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอสรีสมเด็จ จันทบุรีร้อยเอ็ด” พบว่า สภาพการดำเนินงานของวัดประชาคมวนาราม มีการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมน้อยระหว่างคณะกรรมการของวัดและบุคคลภายนอก มีสถานที่ปฏิบัติธรรมและกิจกรรมที่ส่งเสริมพุทธศาสนา มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคที่ยังไม่ได้มาตรฐาน ช่วงเทศกาลที่อาจไม่เพียงพอในด้านการบริหาร ป้ายสื่อความหมายยังไม่ชัดเจน ขาดความมีอัตลักษณ์และไม่ดึงดูดใจ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธยังขาดความต่อเนื่อง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ประสานงานหรือปรับการดำเนินงานให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ทั้งองค์กรเอกชนและหน่วยงานของรัฐในการวางแผน การตัดสินใจ งานวิจัยมีข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ คือ สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธในชุมชน คือ ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมในทุกวันสำคัญทางพุทธศาสนา ให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมถึงการประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปได้รู้จักมากขึ้น^{๑๐}

๑.๖.๕ อานิสงค์ โอทาตะวงศ์ ได้กล่าวไว้ในบทความ “การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลบัวแดง ในเขตเทศบาลตำบลเชียงแหวง อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี” ผลการศึกษา พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลบัวแดง อยู่ในระดับต่ำ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ อาชีพ รายได้ ระยะทางไปยังทะเลบัวแดง สถานภาพในชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน การใช้ประโยชน์จากทะเลบัวแดง ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และความตระหนักเกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งน้ำสาธารณะทะเลบัวแดง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ขาดความรู้เกี่ยวกับความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลบัวแดง ขาดการมีส่วนร่วมต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลบัวแดง ขาดงบประมาณจาก

^๙ พิไล จิโรศิริ และคณะ, ช่วงหนึ่งของชีวิตที่งดงามบนเส้นทางบุญทั่วไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕-๖.

^{๑๐} จุฑาภรณ์ หินชุย และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์, “แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ: กรณีศึกษา วัดประชาคมวนาราม อำเภอสรีสมเด็จ จันทบุรีร้อยเอ็ด”, วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (๒๕๕๗): ๕๕-๕๗.

หน่วยงานภายนอกในการทำกิจกรรม ไม่สามารถดำเนินการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อเสนอแนะ ควรเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้มากยิ่งขึ้น จัดเจ้าหน้าที่ วิทยากร หรือผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน^{๑๑}

๑.๖.๖ ฐิริวัจน์ เดชอุ่ม ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : กรอบแนวคิดสู่แนวทางปฏิบัติสำหรับประเทศไทย” พบว่า องค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวในปัจจุบันและความเป็นไปได้สำหรับการท่องเที่ยวยุคใหม่ที่เป็นลักษณะการสร้างสรรค์ โดยให้สอดคล้องกับบริบทของการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม มีกระบวนการพัฒนา ๕ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การค้นหาอัตลักษณ์และคุณค่าของวัฒนธรรม ๒) การสร้างความโดดเด่นและความแตกต่าง ๓) การรู้ความต้องการของตลาด ๔) การเสริมสร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ๕) การปรับเปลี่ยนกลวิธีในการพัฒนาการตลาด^{๑๒}

๑.๖.๗ วิชานันท์ ผ่องศรี และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรครูปแบบการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการพื้นที่ อ. โขงเจียม จ. อุบลราชธานี” โดยสำรวจสถานการณ์การใช้ทรัพยากรและประเมินศักยภาพในการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อสร้างแบบการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ ได้ทำการคัดเลือกพื้นที่ศึกษา ๔ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม หมู่บ้านตามุย หมู่บ้านท่าสัง ตำบลห้วยไผ่ และบ้านชะซอม ตำบลนาโพธิ์กลาง ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นอยู่ระดับดีมาก การศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวพบว่า หมู่บ้านเวินบึกได้รูปแบบการท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นหลักเพราะอยู่ใกล้เขตอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ หมู่บ้านตามุยได้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพราะมีการทำสวนผลไม้ริมน้ำโขง บ้านท่าสังได้รูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพราะเป็นหมู่บ้านของชนเผ่าบรู บ้านชะซอมได้รูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรผสมผสานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีการทำนาข้าวและโฮมสเตย์ ผลการศึกษพบว่า การท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ศึกษาได้หลากหลายรูปแบบและมีความแตกต่างตามทรัพยากรและลักษณะสิ่งแวดล้อม มีศักยภาพ

^{๑๑} อานิสงค์ โอทาตะวงศ์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลบัวแดง ในเขตเทศบาลตำบลเชียงแหว อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี”, วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๗): บทคัดย่อ.

^{๑๒} ฐิริวัจน์ เดชอุ่ม. “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : กรอบแนวคิดสู่แนวทางปฏิบัติสำหรับประเทศไทย”, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย. ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๖): ๓๓๑-๓๖๖.

ของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่ดี การร่วมมือของชุมชนที่มีวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น มีระบบจัดการบริการและอำนวยความสะดวกที่ดี^{๑๓}

๑.๖.๘ จีรนนท์ ทองสมักร ได้ศึกษาเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” ผลการศึกษาได้สรุปว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะต้องประกอบไปด้วยเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หากมีการพัฒนาอย่างเหมาะสมจะสามารถเอื้อประโยชน์ต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึกให้มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการธุรกิจร่วมกันรักษาสมดุลของทรัพยากรท้องถิ่น ให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์บนพื้นฐานของการเป็นท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์สามารถสร้างงาน และรายได้แก่ชุมชนในทุกภาคส่วนของเศรษฐกิจชุมชน และตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยไม่ทำลายทรัพยากรทางการท่องเที่ยวในปัจจุบันและอนาคต^{๑๔}

๒) งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๙ ญาณวุฒิ อภิวงค์และคณะ ได้รายงานการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านมั่งคอบปุ๋ย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างทั้งด้านคมนาคมที่ดีขึ้น เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น มีการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนมีความเข้มแข็งของชุมชน การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา ก็กับการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลอยู่ในระดับที่น้อย ส่วนการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการปฏิบัติกิจกรรมจะอยู่ในระดับที่มาก และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองมีจิตสำนึกสาธารณะรักและหวงแหนชุมชนและได้รับการยอมรับจากองค์กรภายนอกค่อนข้างมาก แต่มีความแออัดของชุมชนในช่วงเทศกาลและเกิดปัญหาขยะในชุมชน ซึ่งกำลังได้รับการ

^{๑๓} วิชานันท์ ฝ่องศรี และสมพงษ์ ชงไชย, “การสร้างสรรครูปแบบการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการพื้นที่ อ. โขงเจียม จ. อุบลราชธานี, เอนไวรอลเมนต์แอนด์เนเจอร์ริสซอร์ซ เล่ม ๕ ฉบับที่ ๒ (ธันวาคม ๒๕๕๓): ๑๖๔-๑๗๒.

^{๑๔} จีรนนท์ ทองสมักร, “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”, วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๖): ๙๑-๑๐๔.

ช่วยเหลือร่วมมือกับกลุ่มองค์กรภายนอกประกอบด้วย เทศบาลตำบลสุเทพ อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน บริษัทผู้ประกอบการท่องเที่ยว เป็นต้น^{๑๕}

๑.๖.๑๐ เสาวภา ไพทยวัฒน์, รศ. ได้รายงานการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมเมืองกับการ สร้างรูปแบบศรัทธาการมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย: กรณีศึกษาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม” เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการทำบุญ เช่น การทำบุญตักบาตรหน้าวัด การทำบุญเวียนเทียน การจัดโรงเรียนพระพุทธศาสนา การอบรมพระธรรม การฝึกอบรมสมาธิ การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้กับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของเขตดุสิต การบวชพระภิกษุและสามเณรให้กับบุคคลทั่วไปและกลุ่มชาวเขา การจัดการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย การจัดกิจกรรมเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ การเปิดโอกาสให้มีการบริหารงานท่องเที่ยวทันสมัยโดยให้สมาคมและมูลนิธิวัดเบญจมบพิตรเป็นผู้ดูแลด้านการเงิน การจัดบรรยากาศภายในวัดให้เกิดความสงบ สะดวก สบายและสมานฉันท์ ซึ่งบรรยากาศที่กล่าวมานี้ได้นำครอบครัวของคนในสังคมเมืองเข้ามาทำบุญได้อย่างมีความสุข วัดได้เปิดโอกาสให้ฝ่ายฆราวาสเข้ามามีบทบาทในการบริหารร่วมกับฝ่ายพระสงฆ์และดำเนินงานในรูปแบบของแผนงานและโครงการ โดยมูลนิธิเบญจมบพิตร โดยไม่มุ่งสร้างวัดถ่มงมลหรือมอมเมาให้ผู้คนเสียใจกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด โดยวัดได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นนโยบายการบริหารวัด ดังนั้น บรรยากาศโดยทั่วไปของวัดจึงเป็นวัดที่ชนชั้นกลางของสังคมและกลุ่มคนที่เป็นข้าราชการเก่าซึ่งบรรพบุรุษเคยรับใช้พระสงฆ์ในวัดเข้ามามีส่วนร่วมการจัดกิจกรรมของวัด ภาพลักษณ์ของวัดเบญจมบพิตรสำหรับคนทั่วไปมองว่าเป็นวัดสำหรับชนชั้นสูง แต่ในความเป็นจริงวัดได้เปิดพื้นที่ให้คนทุกฐานะเข้ามาทำบุญและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองมาโดยตลอด^{๑๖}

๑.๖.๑๑ พระครูนนทวิวัฒน์ วีระมโฆ (มีนุสรณ์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานเทศบาลตำบลตามหลักสาราณียธรรม ๖ : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” ผลการศึกษาพบว่า มีการบริหารงานตามหลักสาราณียธรรม ๖ อยู่ในระดับมากทุกด้าน แนวทางการนำหลักสาราณียธรรม ๖ ไปประยุกต์ใช้สำหรับการบริหารงานเทศบาลตำบลปลาย

^{๑๕} ญาณวุฒิ อภิวงค์ และพิทักษ์ แสนยาเกียรติคุณ, “แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านม้งดอยปุย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, สำนักงานกองทุนวิจัย, สิงหาคม ๒๕๕๔, หน้า ๒๐๒-๒๑๐.

^{๑๖} เสาวภา ไพทยวัฒน์, “การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมเมืองกับการ สร้างรูปแบบศรัทธาการมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย: กรณีศึกษาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

บาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ได้แก่ ด้านเมตตาทายกรรม เจ้าหน้าที่ไม่ควรเลือกปฏิบัติในการให้บริการแก่ผู้มาใช้บริการ เพื่อความเป็นธรรมแก่ผู้รับบริการ ด้านเมตตาวาจกรรม เจ้าหน้าที่กล่าววาจาสุภาพต่อผู้มาใช้บริการ ด้านเมตตตามโนกรรม เจ้าหน้าที่ต้องยึดถือผลประโยชน์ส่วนรวมมาก่อน ประโยชน์ส่วนตน ให้เกียรติประชาชนที่มาติดต่อ ด้านสาธารณโภคี ในภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากซึ่งแสดงให้เห็นว่าเทศบาลตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ให้ความสำคัญในการใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในการบริหารงานได้ดีมีประสิทธิภาพ ทำให้การบริหารงานของเทศบาลตำบลปลายบางประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย ควรณรงค์ให้บุคลากรของเทศบาลใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในการบริหารงานภายในองค์กรอย่างจริงจัง สร้างจิตสำนึกให้บุคลากรทุกคนมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ที่ตนได้รับมอบหมาย^{๑๗}

๑.๖.๑๒ พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า แนวความคิดและคุณลักษณะของความสามัคคีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อสร้างความสามัคคีในสังคม และผลจากความปรองดองกัน มีดังนี้ (๑) ทำให้เกิดการอำนวยความสะดวกต่อกัน (๒) ทำให้เกิดการเกื้อกูลกันที่ยั่งยืน (๓) สร้างความสุขให้ตนเองและผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม (๔) ทำให้เกิดความเข้าใจกันในการอยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน (๕) ทำให้เกิดความสามัคคีกัน (๖) ทำให้เกิดสันติภาพร่วมกัน ทั้งหมดนี้ เป็นความสัมพันธ์กันของบุคคลที่กระทำด้วยคุณธรรมก่อให้เกิดผล คือ สันติสุขในการอยู่ร่วมกัน เคารพเกื้อกูลกัน อำนวยความสะดวกแก่กัน ทำให้เกิดความสามัคคี และสันติภาพร่วมกัน สรุปได้ว่า ความสามัคคีเป็นการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จ ลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องอาศัยความอดทน เสียสละ ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และตระหนักในปัญหาร่วมกัน โดยจะต้องมีการทำงานร่วมกันบ่อยครั้ง ความสามัคคียังก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันและก็สามารถปฏิบัติงานทุกอย่างได้สำเร็จ หลักพุทธธรรมในการสร้างความปรองดองหรือความสามัคคีกัน เช่น หลักสังคหวัตถุ หลักสาราณียธรรม หลักอภิธานียธรรม เป็นต้น โดยมีหลักสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นฐานแห่งการประพฤติปฏิบัติทั้งด้านส่วนตัวและ

^{๑๗} พระครูนนทวิวัฒน์ วีระมโฆ (มีนุสรณ์), “การบริหารงานเทศบาลตำบลตามหลักสาราณียธรรม ๖: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

สังคมส่วนรวม และยังมีข้อเสนอแนะรูปแบบวิถีพุทธกับความสมานฉันท์เพื่อลดความขัดแย้งในสังคมไทยในลำดับต่อไป^{๑๘}

๑.๖.๑๓ พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์” ผลการวิจัยพบว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพระอารามหลวงชั้นเอกทุกวัด มีศักยภาพโดดเด่น ซึ่งทางภาครัฐพร้อมให้การสนับสนุนภาคเอกชนมีความสนใจร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวพอใจในความงดงามของพระอาราม แต่ในด้านการบริการการท่องเที่ยวของพระอารามทั้ง ๕ วัดยังไม่ได้มาตรฐาน ยกเว้นวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เนื่องจากความคิดเห็นของผู้รับผิดชอบและผู้เกี่ยวข้องยังไม่สามารถหาข้อสรุปที่เหมาะสมในทิศทางเดียวกันได้ ระหว่างแนวคิดการอนุรักษ์กับแนวคิดเพื่อการพัฒนาวัดเพื่อบริการการท่องเที่ยว รวมถึงการใช้อำนาจบริหารสั่งการต่าง ๆ ของวัด มีข้อเสนอแนะควรปรับปรุงด้านการบริการท่องเที่ยวของวัดที่ยังไม่เป็นที่ดึงดูดใจเพื่อมาตรฐานแรงจูงใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการด้านสาธารณูปโภค^{๑๙}

๑.๖.๑๔ พระจริญ จิรสุโก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ทั้ง ๖ ด้าน คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า พบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นว่า เทศบาลเมืองบางกรวย มีการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลอยู่ในระดับมากทุกด้าน ปัญหาในการบริหารงานพบว่า บุคลากรบางส่วนยังไม่ทราบข้อกฎหมายหรือข้อบัญญัติต่าง ๆ เกี่ยวกับการบริหารงานในแต่ละส่วนของเทศบาล บุคลากรบางส่วนยังเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม และบางส่วนยังเห็นแก่พวกพ้องของตนเอง การทำงานในบางเรื่องไม่ค่อยเปิดโอกาสให้

---

^{๑๘} พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^{๑๙} พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง, “การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม บุคลากรบางส่วนปฏิบัติงานตามความรู้สึกรักของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลงานที่ออกมา การจัดสรรงบประมาณของเทศบาล ไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ในเขตการปกครอง^{๒๐}

๑.๖.๑๕ พงษ์ศักดิ์ มณีเดช ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนของ นางทองดี โพธิยองจากมุมมองของพุทธศาสนา พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนนั้นแบ่งได้เป็น ๒ ปัจจัย คือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ครอบครัว ความเป็นคนท้องถิ่น ความร่วมมือของเพื่อนร่วมงานและคนในชุมชนและปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีวินัยในตัวเอง หมั่นศึกษาหาความรู้ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและความต้องการช่วยเหลือผู้อื่น ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ ครอบงวนประยุกต์ใช้หลักบุญจศีลเบญจธรรม สัมมาทิฐิ อบายมุขและสัปปุริสธรรม ๗ ครอบงวนประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ ขรวาสาธรรม ๔ อคติ ๔ และสาราณียธรรม ครอบงวนประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔^{๒๑}

จากการทบทวนข้อมูลเอกสารและข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่า การท่องเที่ยวซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้คนในชุมชนนับว่าเป็นหลักสำคัญและเป็นมาตรฐานในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวแนวใหม่ การรวมกลุ่มกันของชุมชนที่มีหลักธรรมมาเกื้อกูลในการอยู่ร่วมกัน ประสานงานกันในการทำงานและการเคารพต่อกัน ย่อมเอื้อต่อการทำงานในกลุ่ม และยังช่วยในการกำจัดอุปสรรคที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาชุมชนสลักคอกที่ได้คัดเลือกเป็นชุมชนต้นแบบที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยใช้ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นหลักนำในการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพื่อเป็นแนวทางต่อชุมชนด้านอื่นในการนำหลักธรรมในด้านการอยู่ร่วมกันเพื่อประโยชน์และเกื้อกูลกันอย่างมีความสุข

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) โดยรวบรวมข้อมูลเอกสารจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการจัดการแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท (Documentary Research) และศึกษาภาคสนาม (Field Study) จากการจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนสลักคอก

^{๒๐} พระจริณ จิรสุโข, “การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

^{๒๑} พงษ์ศักดิ์ มณีเดช, “การวิเคราะห์ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนของ นางทองดี โพธิยองจากมุมมองของพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

ด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และนำเสนอเชิงพรรณนา (Descriptive Method) มีรายละเอียด ดังนี้

๑.๗.๑ สํารวจเอกสารและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูล

๑) เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๒) เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา หนังสือ ตำราวิชาการ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๒ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านสลักคอก ตำบลเกาะช้าง อำเภอกะชัง จังหวัดตราด

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ๑) ผู้ทรงคุณวุฒิการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ๑ ท่าน ๒) เจ้าหน้าที่องค์การบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ๑ ท่าน ๓) พระสงฆ์ ๑ รูป ๔) เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ ๑ ท่าน ๕) ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนโดยเป็นสมาชิก ๑ ท่าน ๖) นักท่องเที่ยว ๑ ท่าน และ ๗) เจ้าของร้านค้าในชุมชน ๑ ท่าน ๘) เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเกาะช้าง ๙) ชุมชนที่มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมเป็น ๙ ท่าน

ทั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก ในประเด็นแนวคำถามที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านสลักคอก ตำบลเกาะช้าง อำเภอกะชัง จังหวัดตราด คือ ๑) การบริหารจัดการองค์กร ๒) การมีส่วนร่วมของชุมชน ๓) การจัดการผลประโยชน์ ๔) การจัดทำรูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยว และ ๕) องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว โดยในระหว่างที่ดำเนินการวิจัยนั้น ผู้วิจัยมีการใช้เครื่องอัดเสียง กล้องถ่ายรูป สมุดจดบันทึก

๑.๗.๓ นำข้อมูลที่ได้มาจัดลำดับ จัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์ และนำเสนอโดยใช้การนำเสนอเชิงพรรณนา

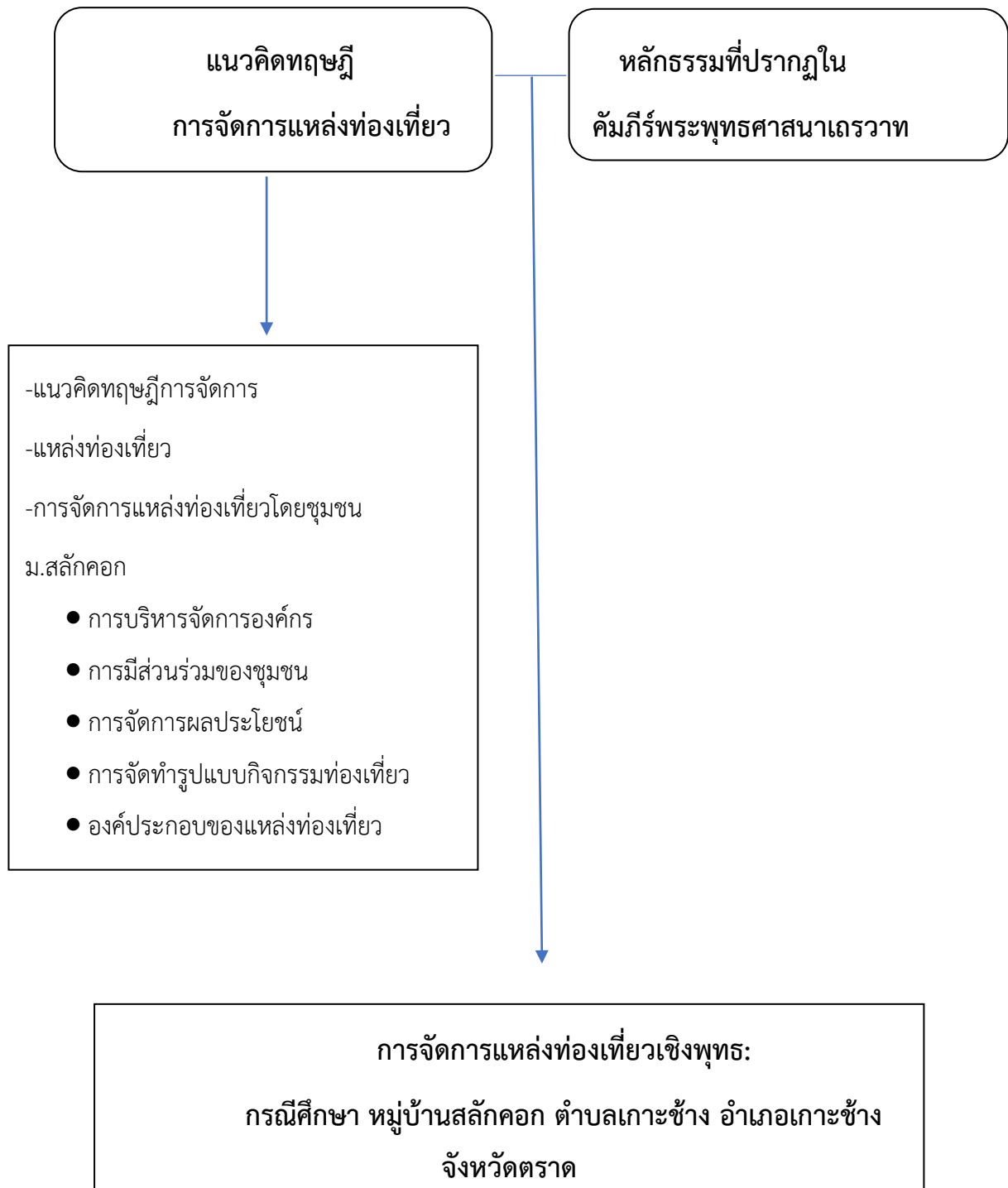
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงแนวคิดและทฤษฎีการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

๑.๘.๒ ทำให้ได้รับความรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ได้องค์ความรู้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ: กรณีศึกษา หมู่บ้านสลักคอก อำเภอกะชัง จังหวัดตราด

๑.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๒

แนวคิดและทฤษฎี

การวิจัยเรื่องนี้ ผู้ทำการศึกษามุ่งเน้นศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนสลักคอก ได้รวบรวมแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ประกอบด้วยแนวคิดการจัดการพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งจะนำไปกำหนดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีสาระสำคัญดังนี้

แหล่งท่องเที่ยวชุมชน (Community-Based Location) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน^๑

แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะทางธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น โดยอาจมีเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศเข้าไปเกี่ยวข้อง โดยการจัดการการท่องเที่ยวในแหล่งนั้นจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศนั้น มีการจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน^๒

๒.๑ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแนวตะวันตก

๒.๑.๑ รูปแบบและการจัดการท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา^๓ ได้แบ่งประเภทของการท่องเที่ยวตามการจัดการออกได้ ๒ รูปแบบคือ

^๑เทิดชาย ช่วยบำรุง, ASEAN: การบูรณาการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๓, หน้า ๑๑๕-๑๓๐.

^๒การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๖), หน้า ๔๗.

^๓บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา และคณะ, ระเบียบวิธีวิจัยทางการท่องเที่ยว (Research Methodology in Tourism), (กรุงเทพมหานคร: เพรส แอนด์ ดีไซน์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๐-๑๓.

๑) การท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Conventional Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความพึงพอใจและปริมาณของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงการจัดการผลกระทบด้านลบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

๒) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการจัดการดีเยี่ยม เพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย และธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ในขณะที่เดียวกันก็ให้ชุมชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม และมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมอ แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งสามารถแบ่งย่อยได้อีก ๒ รูปแบบคือ

๑) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินและมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวที่ดีและมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงศึกษาธรรมชาติ การท่องเที่ยวผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางธรรมชาติ เป็นต้น

๒) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม^๔ (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม หรือชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นนั้นจัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน พร้อมทั้งได้ศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวงานประเพณีและศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยววิถีชีวิตในชนบท การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและบันเทิง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม เป็นต้น

---

^๔ มณฑา เพ็ชรวรรณ, โครงการรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมต่อแหล่งท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษาชุมชนตำบลขุนทะเล อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, สำนักงานกองทุนวิจัย, กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗, หน้า ๒๐.

๒.๑.๒ แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ความเป็นมา

สินธุ์ สโรบล^๕ ได้จำแนกพัฒนาการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทยออกเป็น ๓ ยุค ดังนี้

๑) ยุคเริ่มต้นของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เริ่มขึ้นในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ มีการเสนอแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ เป็นการเริ่มต้นรูปแบบการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้ มีการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นในกลุ่ม ๑๔ ผู้สนใจพิเศษเฉพาะด้าน อาทิ การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การดูนก การดำน้ำ การเที่ยวชมโบราณสถาน

๒) ยุคกลางของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อยู่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๙ – ๒๕๓๕ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้สรุปบทเรียนการกำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการ แต่ขณะเดียวกันได้ก่อให้เกิดปัญหาผลกระทบอย่างรุนแรง ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ต่อพื้นที่ท่องเที่ยวหลักทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ในช่วงนี้ได้มีองค์กรพัฒนาเอกชนอันได้แก่มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) และกลุ่ม “Alternative Tourism (Thailand)” ได้ริเริ่มจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เรียกว่า โครงการท่องเที่ยวทางเลือกและโครงการการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ และมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ

๓) ยุคบูรณาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อยู่ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๖ – ปัจจุบัน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และกำหนดให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นนโยบายระดับชาติ โดยส่งเสริมให้คนไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ กำหนดนโยบายสร้างจิตสำนึกและให้ความรู้แก่ประชาชนถึงความสำคัญและคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้ประชาชนในท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย^๖ ได้อธิบายถึงแนวคิดพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประกอบด้วย

๑. การใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
๒. การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

^๕ สินธุ์ สโรบล และคณะ, แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ การท่องเที่ยวโดยชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: วนิดา เพรส, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐-๓๙.

^๖ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์, สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๔๖, หน้า ๔๓.

๓. การสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว

๔. การให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism Development) จึงได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่น และแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมในแหล่งท่องเที่ยว

๒.๑.๓ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นมีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้อย่างหลากหลายดังนี้

ภราเดช พยัฆวิเชียร^๗ ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์ และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา^๘ ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นการคำนึงถึงธรรมชาติ ลดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติ ก่อประโยชน์แก่ท้องถิ่น และกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกด้านอนุรักษ์

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย^๙ ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน โดยอาจมีเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศเข้าไปเกี่ยวข้อง มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศนั้น มีการจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

^๗ ภราเดช พยัฆวิเชียร, *พัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๖), หน้า ๔-๗.

^๘ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*, (กรุงเทพมหานคร: เพรส แอนด์ดีไซน์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

^๙ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, *แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๔๖), หน้า ๓๖.

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๑๐} กล่าว ว่า Ecotourism เป็นคำที่เกิดใหม่ในวงการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยนำคำ ๒ คำมารวมกัน ได้แก่ eco และ tourism คำว่า eco แปลตามรูปศัพท์ว่า บ้านหรือที่อยู่อาศัย ส่วน tourism แปลว่า การท่องเที่ยว ecotourism จึงแปลว่า การท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย หมายถึง การท่องเที่ยวที่เน้นในด้านสิ่งแวดล้อมอันเป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ทั้ง พืช สัตว์ และมนุษย์ คำว่า นิเวศ ซึ่งเป็นคำภาษาสันสกฤตที่นำมาใช้ในภาษาไทย ก็แปลว่าบ้านหรือที่อยู่อาศัยเช่นกัน ฉะนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นศัพท์บัญญัติที่มีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษอย่างเหมาะสมซึ่งหลักการสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมี ๒ ประการ คือ ประการแรก ต้องเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และประการที่สอง ต้องเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ในส่วนของวิมล จิโรจพันธ์^{๑๑} ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ว่าเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว^{๑๒} ได้ให้ความหมายว่า เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

พจนานุกรมสงวนศรี^{๑๓} ผู้บุกเบิกงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย ได้จำกัดความของ Ecotourism ว่า เป็นลักษณะกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ “Eco and Advanger Tourism” หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผจญภัย ส่วนชุมชนต่าง ๆ นิยมเรียกการท่องเที่ยวที่ตนเองทำว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” แต่ใช้ศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Ecotourism” คำว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีพัฒนาการมาจากการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนและการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดย

^{๑๐} กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ความหมายอีโคทัวริซึม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.environnet.in.th/index.php>, [๑๕ กันยายน ๒๕๕๘].

^{๑๑} วิมล จิโรจพันธ์ และคณะ, การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๘๒-๘๓.

^{๑๒} สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖.

^{๑๓} พจนานุกรมสงวนศรี, Community Based Tourism - CBT, (เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วนิดาการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐-๒๑.

มีชุมชนเป็นฐาน จนสุดท้ายโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ ได้เรียกการท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยวว่า “การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT)”

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึงการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน โดยเป็นการท่องเที่ยวที่คู่ขนานกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

๒.๑.๔ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สุรเชษฐ์ เชษฐมาส^{๑๔} ที่ปรึกษาในการจัดทำเกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ให้แนวคิดองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า

๑. เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นทางธรรมชาติ
๒. การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทำเฉพาะเรื่องที่ทำเป็น
๓. มีการสื่อความหมายเพื่อการเรียนรู้ที่ดี
๔. ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนในการบริหารจัดการ
๕. ชุมชนได้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจจากการประกอบการท่องเที่ยว

๒.๑.๕ หลักสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ทวีวงศ์ ศรีบุรี, ดร.^{๑๕} ได้ให้หลักการจัดการไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมุ่งเน้นการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว และให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมให้น้อยที่สุด มุ่งเน้นการจัดการอย่างยั่งยืนเพื่อรักษาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน ซึ่งเป็นหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพในขณะเดียวกันยังคงรักษาสิ่งแวดล้อม

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว^{๑๖} กล่าวว่า การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการบริการให้แก่นักท่องเที่ยวให้ได้ความรู้และประสบการณ์ใหม่ โดยที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะต้องมีคุณภาพ

^{๑๔} สัมภาษณ์, สุรเชษฐ์ เชษฐมาส, ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยว, วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑ (กรุงเทพมหานคร).

^{๑๕} ทวีวงศ์ ศรีบุรี, ดร. และคณะ, โครงการศึกษาและกำหนดดัชนีชี้วัดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

^{๑๖} สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, เกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๓), หน้า ๗๐.

มีมาตรฐานในระดับสากล เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เน้นผู้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องดำเนินการวางแผนพัฒนา โดยมีการจัดทำแผนงานและแผนปฏิบัติการตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ เพื่อการดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ต้องมีการวางแผนปรับปรุงพัฒนาภาวะเปรียบเทียบระหว่างผู้ประกอบการ ภาครัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชนกับประชาชนท้องถิ่น องค์กรประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวจะต้องเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมดำเนินการอย่างเสมอกัน

๒. การให้การศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อประชาชนในท้องถิ่นทุกระดับ ให้มีการเรียนรู้เพิ่มพูนประสบการณ์ รู้วิธีการบริการ การฝึกอบรมและดูงาน ให้เกิดความรู้ใหม่ทันเหตุการณ์เสมอ

๓. การกำจัดของเสีย จะต้องมียุทธศาสตร์กำจัดน้ำที่มีประสิทธิภาพ การบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งตามธรรมชาติ การกำจัดขยะและปฏิกูล และเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์อื่น (Reuse/Recycle) สำหรับของเสียจากห้องสุขา อาจใช้ระบบทำแก๊สมูลชีวภาพ (Biogas)

๔. การศึกษาวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี โบราณสถานต่าง ๆ ซึ่งสามารถศึกษาค้นคว้าถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชนโบราณคดีได้

๕. ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ควรสร้างห้องสุขาบริการตามระยะทางห่างกันอย่างน้อย ๓ กิโลเมตรต่อหนึ่งห้อง และต้องสะอาด

๖. การเดินทางเข้าชมสะดวก ทางเดินในแหล่งธรรมชาติที่ประบาง ควรทำทางเดินข้าม (Board Walk) คำนึงถึงความปลอดภัยมีระบบการสื่อความหมายที่ดี รวมถึงการติดต่อบริการระหว่างนักท่องเที่ยวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเมื่อมีเหตุฉุกเฉิน ป้ายสื่อความหมายควรออกแบบใช้ได้ทนนาน และกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

๗. การรักษาสภาพของแหล่งท่องเที่ยว รักษาไว้ให้มีสภาพดั้งเดิมมากที่สุด และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

๘. การตรวจสอบผลกระทบ การประเมินศักยภาพในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องกำหนดสถานภาพให้เหมาะสม หาความสมดุลระหว่างความสามารถการรองรับของพื้นที่กับความต้องการของนักท่องเที่ยว และการยอมรับของชุมชนท้องถิ่นต่อการพัฒนา รวมทั้ง นโยบายของรัฐบาลจะต้องมีความสัมพันธ์กัน เป้าหมายของการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องสอดคล้องจากฝ่ายบริหารทุกระดับ การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมด้วย

๙. การจัดการบริการ ควรคำนึงถึงระดับมาตรฐานสากลปัจจุบัน

๑๐. การศึกษาและสำรวจแหล่งพลังงาน เพื่อนำมาใช้ก่อประโยชน์มากที่สุด อาทิ พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานกระแสลม พลังงานความร้อนใต้พิภพ ควรใช้พลังงานจากธรรมชาติมากที่สุด การใช้น้ำธรรมชาติใช้ให้คุ้มค่า

๑๑. การจัดการสาธารณูปโภคพื้นฐาน ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถขอบเขตในการรองรับปริมาณนักท่องเที่ยว (จำนวนนักท่องเที่ยว) โดยใช้หลักการสภาพแวดล้อม ขีดความสามารถการรองรับทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity) และขีดความสามารถการรองรับทางสภาพแวดล้อม (Environmental Carrying Capacity) อาทิ นำประปา ไฟฟ้า ขยะมูลฝอย ต้องมีแผนการจัดการอย่างดี

๑๒. การออกแบบสิ่งก่อสร้าง สิ่งบริการอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยว ได้แก่ ที่จอดรถ ที่พัก การเดินทาง ร้านอาหารเครื่องดื่ม ห้องสุขา ต้องกลมกลืนกับธรรมชาติ สภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่เป็นสิ่งแปลกปลอมเข้ามา ควรหลีกเลี่ยงสิ่งต่าง ๆ เช่น การตัดต้นไม้ เป็นต้น

๒.๑.๖ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชน

องค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ นักท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยว โดยมีภารกิจในด้านดังต่อไปนี้

๒.๑.๗ การบริหารจัดการองค์กร

ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชน จำเป็นต้องมีองค์กรที่เข้ามารับผิดชอบในการทำงาน มีรูปแบบบริหารจัดการองค์กรที่ดี โดยอาจตั้งคณะทำงานขึ้นมาภายในชุมชน หรือมีองค์กรในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชน มีองค์กรที่เลี้ยงที่เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุนในด้านวิชาการและความรู้ เทคนิคต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและการบริหารจัดการภายในชุมชน เพื่อให้มีระบบการบริหารจัดการที่มีมาตรฐานและให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง มีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน โดยแบ่งบทบาทหน้าที่และรายละเอียดความรับผิดชอบของแต่ละหน้าที่ชัดเจน มีการสร้างกฎ กติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยว เป็นการเตรียมความพร้อมของคนท้องถิ่น ให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง โดยมีแนวคิดด้านการจัดการท่องเที่ยวจากนักวิชาการหลายท่าน ดังนี้

Hatton (1999)^{๑๗} ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง การท่องเที่ยวที่มีการจัดการโดยชุมชนเป็นหลัก (community based tourism) จะเป็นธุรกิจที่มีกิจกรรมที่เรียบง่าย และมีกิจกรรมอื่นๆ ประกอบอีกเช่น การสร้างการค้าขายสินค้าที่มาจากชุมชนต่าง ๆ และการบริการให้แก่นักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่มีฐานที่ ชุมชนเป็นหลักนั้น หากพิจารณาในด้านสังคมและค่อนข้างจะมีลักษณะที่ยั่งยืน หากกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวนั้นจะต้องถูกพัฒนา และจัดการขึ้นโดยสมาชิกของชุมชน ด้วยการรับรู้ เข้าใจ และได้รับการ สนับสนุนจากชุมชนในการเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการ อีกทั้งได้รับ ส่วนแบ่งปันจากการเก็บภาษีหรือ สรรพากรจากกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต่างๆ ย้อนกลับคืนสู่ชุมชน ในทางใดทางหนึ่ง สิ่งเหล่านี้ อาจเกิดการว่าจ้างแรงงาน เพิ่มขึ้น เกิดธุรกิจขนาดย่อม และขนาดเล็กตามมา สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ Hatton ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวที่มีฐานที่ชุมชนนั้นจะเคารพ และให้ความสำคัญ แก่ประเพณี วัฒนธรรม ของชุมชน ตลอดจนการดำรงอยู่ของธรรมชาติแวดล้อมในชุมชน เนื่องจากสิ่ง เหล่านี้เป็นจุดที่ดึงดูด ความสนใจของนักท่องเที่ยว ลักษณะการจัดการการท่องเที่ยวแบบนี้จะมีรูปแบบการดำเนินกิจกรรมที่ แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ และเกิดผลแตกต่างกันโดยพื้นฐาน เนื่องจากในแต่ละพื้นที่ นั้นมีบริบท และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน

สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของรัฐบาลในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านท่องเที่ยว ที่ระบุในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔^{๑๘} โดยกำหนดแนวทางการ ดำเนินการ ดังนี้

๑. อำนวยความสะดวก สนับสนุน ช่วยเหลือ ให้ความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๒. กระจายอำนาจ และจัดสรรผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวให้แก่องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เพื่อลดความขัดแย้งและสามารถสร้างกิจกรรม ให้เหมาะสมกับสภาพของชุมชน

^{๑๗} Hatton M.J., *Community-based tourism in Asia-Pacific*, (Toronto: The school of Media Studies at Humber College, 1999), page 180.

^{๑๘} กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔* [ออนไลน์],แหล่งที่มา: <http://www.atta.or.th/?p=8023> [๑๕ มกราคม ๒๕๖๒].

๓. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยจัดตั้งคณะกรรมการในระดับท้องถิ่นเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีภาครัฐเอกชน ชุมชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการร่วมกัน

โดยการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านสลักคอก ได้มีองค์กรที่เข้ามาดูแลเกี่ยวข้องในที่นี้มี ๒ องค์กร คือ ๑) องค์กรบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ๒) สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT-I)

๑) องค์กรบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หรือ อพท.^{๑๙} เป็นหน่วยงานภาครัฐในรูปแบบองค์การมหาชน ที่เกิดขึ้นจากการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ในราชกิจจานุเบกษาหน้าที่ ๒ เล่มที่ ๑๒๐ ตอนที่ ๔๙ โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งขึ้น เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มรายได้และกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนท้องถิ่น โดยให้มีการบริหารและพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวในเชิงบูรณาการ มีองค์กรกลางทำหน้าที่กำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ และประสานงานกับท้องถิ่น เพื่อพัฒนาศักยภาพในการท่องเที่ยวให้มีการบริหารจัดการพื้นที่ในเชิงคุณภาพ ระดมบุคลากร งบประมาณและเครื่องมือมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ จึงเห็นควรจัดตั้งองค์การบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนขึ้น เพื่อปฏิบัติหน้าที่และทำภารกิจดังกล่าว อพท. จึงได้รับการจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นหน่วยงานในการกำหนดนโยบายและแผนการบริหารในพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีหน้าที่ประสานหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่นและประชาชนให้เกิดความร่วมมือในการบริหารและจัดการแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเกาะช้างเป็นพื้นที่พิเศษอยู่ภายใต้การดูแลและกำกับภายใต้ อพท.

อพท. มีพันธกิจหลักคือ การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มรายได้และกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนท้องถิ่น เป็นตัวกลางเพื่อประสาน ส่งเสริม และสนับสนุนทั้งชุมชนและภาคีต่าง ๆ ให้สามารถทำงานพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

๒) สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT-I)^{๒๐} เป็นหน่วยงานที่มีองค์ความรู้ด้านการวิจัยและการพัฒนา ที่คนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมทำให้มีความเชี่ยวชาญที่จะดำเนินการด้านการจัดการศึกษาดูงานให้กับคนทำงานที่สนใจเรียนรู้เรื่องกระบวนการทำงานและการศึกษาเปรียบเทียบ

^{๑๙} สำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน, คู่มือเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ฉบับปรับปรุงปี ๒๕๕๘, (กรุงเทพมหานคร: องค์กรบริหารองค์การบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ๒๕๕๘), หน้า ๗-๘.

^{๒๐} สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, ความหมายการท่องเที่ยวโดยชุมชน, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http:// www.cbt-i.org](http://www.cbt-i.org), [๑๕ กันยายน ๒๕๖๑].

เพื่อให้เห็นบริบทชุมชน ตลอดจนองค์ประกอบที่สำคัญที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการ การท่องเที่ยว โดยจะมีเจ้าหน้าที่ของ CBT-I ทำหน้าที่เสมือนผู้จัดการกระบวนการเรียนรู้กระตุ้นให้ชุมชน หรือผู้ศึกษาดูงานเกิดความสนใจตั้งคำถาม เพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทั้งในกลุ่มผู้ศึกษาเองและ กลุ่มเป้าหมายที่ไปเรียนรู้ดูงานซึ่งนอกจากเจ้าหน้าที่ของ CBT-I จะเป็นผู้จัดการกระบวนการเรียนรู้ให้

อย่างไรก็ตาม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้นจะมีบทบาทเป็นเพียงผู้ช่วยหรือพี่เลี้ยง เท่านั้น แต่คนในชุมชนต้องเป็นผู้บริหารหลัก และรับผิดชอบต่อสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้ชุมชนเข้ามา มีส่วนร่วมและติดตามผล รวมถึงประเมินผลในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตนเองได้

๒.๑.๘ แนวคิดด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

หัวใจสำคัญของการมีส่วนร่วมในการทำงานท่องเที่ยวชุมชน คือการที่ชาวบ้านมีความรู้สึก เป็นเจ้าโครงการ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้เมื่อชาวบ้านได้ร่วมคิด ร่วมทำตั้งแต่เริ่มต้น โดยที่ชุมชนมีส่วนร่วมใน ทุกขั้นตอนตั้งแต่การวางแผน การกำหนดทิศทาง การแสดงความต้องการ ร่วมเสนอความคิดเห็นหรือ ค้นหาปัญหา การเตรียมการจัดการ การวางแผน การดำเนินการหรือร่วมกิจกรรมและร่วมรับ ประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม มีนักวิชาการหลายท่านได้ แสดงทรรศนะดังนี้

อรทัย ก๊กผล^{๒๑} ได้นิยามคำว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนว่า กระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหา ทางเลือกและการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่ เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้ เกิดความเข้าใจและการรับรู้ เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

จากนิยามดังกล่าวแสดงองค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ

๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง มีการเรียนรู้ร่วมกัน ของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้ง ฝ่ายรัฐ องค์กร เอกชน และประชาชนทั่วไป โดยเน้นการสื่อสารสองทาง ทั้งช่องทางที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ไม่ใช่การทำครั้งเดียวจบและควรเกิดขึ้นตลอดโครงการ

๒. เป้าหมายของการมีส่วนร่วมไม่ใช่เพียงการจัดให้มีการรับฟังข้อคิดเห็นตามกฎหมาย หรือการทำให้ไม่มีความขัดแย้ง หากแต่กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนควรมุ่งให้ประชาชนเข้า มามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและเป็นวิธีการเพื่อให้การตัดสินใจของรัฐดีขึ้น และเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

^{๒๑} อรทัย ก๊กผล, **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

ญาณวุฒิ อภิวงศ์^{๒๒} ได้แสดงทรรศนะการมีส่วนร่วมชุมชนว่า ชุมชนต้องมีความเข้มแข็งมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การติดตามและประเมินผล มีส่วนร่วมในการวางแผนและการปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนให้ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองมีจิตสำนึกสาธารณะรักและหวงแหนชุมชน โดยกำหนดแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๑. อำนวยความสะดวก สนับสนุน ช่วยเหลือ ให้ความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการท่องเที่ยวแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๒. กระจายอำนาจ และจัดสรรผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เพื่อลดความขัดแย้งและสามารถสร้างกิจกรรมให้เหมาะสมกับสภาพของชุมชน

๓. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยจัดตั้งคณะกรรมการในระดับท้องถิ่นเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีภาครัฐเอกชน ชุมชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการร่วมกัน

ดังนั้น จึงเกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้น (Community Based Tourism: CBT) ซึ่งพจนานุกรมสงวนศรี สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน มหาวิทยาลัยพายัพ^{๒๓} ได้ระบุว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม โดยชุมชนกำหนดทิศทาง จัดการโดยชุมชน และเพื่อชุมชน โดยมีบทบาทเป็นเจ้าของสิทธิในการจัดการดูแลแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวผู้มาเยือน โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขและสร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนเอง เน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติแวดล้อมและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนโดยพร้อมกัน

สอดคล้องกับ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี^{๒๔} ที่กล่าวในงานเวทีวิชาการในปี ๒๕๕๙ ว่า “หากชุมชนใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือและใช้อย่างเข้าใจ การท่องเที่ยวก็จะเป็นจุดคาน

^{๒๒} ญาณวุฒิ อภิวงศ์ และพิทักษ์ แสนยาเกียรติคุณ, แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านมั่งคอบปุย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุนวิจัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐๒-๒๑๐.

^{๒๓} พจนานุกรมสงวนศรี, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, (เชียงใหม่: สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน มหาวิทยาลัยพายัพ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๘-๑๗๙.

^{๒๔} ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี, การท่องเที่ยวชุมชน, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.codi.or.th/public-relations/news/14912-2016-07-15-11-12-40>, [๑๕ กันยายน ๒๕๕๙].

จ้ดนำไปสู่พัฒนาสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม สิ่งสำคัญต้องเริ่มจากชุมชน ให้คนในชุมชนเข้าใจ การท่องเที่ยวอย่างถ่องแท้”

โดยการท่องเที่ยวชุมชน มีองค์ประกอบหลัก ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม ๒) ด้านองค์การชุมชน ๓) ด้านการจัดการ ๔) ด้านการเรียนรู้

พจนา สงวนศรี^{๒๕} ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน ได้ให้หลักการในการจัดการ ดังนี้

๑. ชุมชนเป็นเจ้าของ
๒. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทาง
๓. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
๔. ยกระดับคุณภาพชีวิต
๕. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
๖. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
๗. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
๘. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
๙. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน

๒.๑.๙ หลักการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการข้างต้น อพท. กล่าวว่า^{๒๖} มีความจำเป็นจะต้องมีการเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ขณะเดียวกันยังกระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือน เพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

มิติของชุมชนไม่ได้มองเรื่องรายได้เป็นปัจจัยหลัก แต่มองถึงคุณค่าที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญของสังคมไทย ได้แก่ ความมีน้ำใจ ความมีมิตรไมตรี และวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมของตน ซึ่งเป็นทุนทางสังคม เพื่อสามารถสร้างเป็นรูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ ให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยไม่ถูกครอบงำจาก

^{๒๕} พจนา สงวนศรี, *คู่มือมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน*, (เชียงใหม่: สถาบันท่องเที่ยวโดยชุมชน, ๒๕๕๘), หน้า ๒๒.

^{๒๖} องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, *ชุดความรู้ถอดบทเรียนการท่องเที่ยวโดยชุมชน เล่มที่ ๑ ประจำปี ๒๕๕๘*, (กรุงเทพมหานคร: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), ๒๕๕๘), หน้า ๒๘.

วัฒนธรรมภายนอก อย่างไรก็ตามข้อจำกัดของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยชุมชนคือ ไม่สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับสภาพทางธรรมชาติและความพร้อมของชุมชน

สรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนต้องถือว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการจัดการในด้านต่าง ๆ ช่วยให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว รวมถึงเป็นกระบวนการในการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน สมาชิกของชุมชนจะเกิดประสบการณ์และบทเรียนร่วมกัน เพื่อสร้างเข้มแข็งของแต่ละชุมชนซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของประเทศ

๒.๑.๑๐ การจัดการผลประโยชน์

ในกรณีของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้ชาวบ้านเข้ามาเป็นสมาชิกโดยการร่วมทุน การลงหุ้น และเมื่อมีผลกำไรสามารถตอบแทนสมาชิกได้ในรูปเงินปันผล และแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและเสมอภาค หรือนำไปแบ่งปันเพื่อสาธารณะประโยชน์ของชุมชนเอง

ในทรรศนะของ อพท.^{๒๗} ได้ให้ความเห็นว่า ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจ อาจทำให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนได้ ดังนั้น จำเป็นต้องมีระบบการบริหารจัดการแบ่งปันที่ดี เพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกแตกแยกขึ้นในชุมชน และต้องมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม มีการตั้งกฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจนที่มาจากมติของที่ประชุมในชุมชน ว่ามีแนวทางการกระจายรายได้อย่างไร และจัดสรรเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการทำกิจกรรม รวมถึงหักส่วนหนึ่งนำมาพัฒนาชุมชนหรือกิจการที่เป็นประโยชน์ของชุมชน

สอดคล้องกับแนวคิดในการแบ่งปันผลประโยชน์ของพจนานุกรมสงวนศรี^{๒๘} ไว้ว่า สมาชิกในชุมชนควรมีโอกาสในการมีรายได้ภายใต้การจัดการในระบบหมุนเวียนการให้บริหารด้านท่องเที่ยวทั้งด้านจำหน่ายของที่ระลึกจากผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อให้เกิดการกระจายผลประโยชน์สู่ท้องถิ่นเอง เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากรายได้เสริมของการท่องเที่ยว

---

^{๒๗} องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, **ชุดความรู้ถอดบทเรียนการท่องเที่ยวโดยชุมชน**, เล่มที่ ๑ ประจำปี ๒๕๕๘, ตอนรวมพลคนแก่น การท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อชุมชน, องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), หน้า ๕๑.

^{๒๘} สมภพ ยี่จ่อหอ, **คู่มือมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน**, (เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙.

เช่นเดียวกับความคิดเห็นของสมชัย เบญจชัย^{๒๙} กล่าวว่า การแบ่งปันผลประโยชน์จะต้องพัฒนาให้รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการคิด การปฏิบัติ การแก้ไขปัญหา และการติดตามประเมินผลแบบครบวงจร ไม่ใช่ผู้นำหรือกลุ่มผู้นำท้องถิ่นดำเนินการเองทั้งหมด และที่สำคัญจะต้องมีกลไกและระบบการแบ่งปันรายได้หรือประโยชน์อื่น ๆ อันเกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นธรรมและความโปร่งใส โดยเฉพาะประเด็นหลัง มักจะพบว่าเป็นสาเหตุของความไม่ยั่งยืนในการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นค่อนข้างสูง

๒.๑.๑๑ การจัดทำรูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยว หัวใจสำคัญของกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ดี คือ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และความประทับใจ โดยหลักการจัดทำรูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยว^{๓๐} มีดังนี้

๔.๑ กิจกรรมต้องมีความเพลิดเพลิน สร้างความรู้ต่อพื้นที่ คนในท้องถิ่น และประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยว เช่น การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ หรือเดินเที่ยวในหมู่บ้าน

๔.๒ มีการจัดการที่ดี นักท่องเที่ยวต้องรู้สึกถึงความปลอดภัยและไว้วางใจ

๔.๓ นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจในท้องถิ่น เศรษฐกิจในสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของเจ้าบ้าน

๔.๔ มีการร่วมกิจกรรมในวิถีชีวิต เช่น การทำอาหาร การทำบุญใส่บาตร

๔.๕ เป็นกิจกรรมที่ศึกษาธรรมชาติ เช่น การพายเรือ ดูสภาพนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว

ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดการโดยชาวบ้านหมู่บ้านสลักคอก อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด มีดังนี้

๑) การเดินป่าศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้มาเห็นฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้เรียนรู้ต่อธรรมชาติที่สร้างสรรค์ขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยว และเป็นการส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกรักอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

๒) การแจวเรือมาด เป็นเรือโบราณที่ล่องตามป่าชายเลน ศึกษาความสงบของธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชนที่เป็นชาวประมงดั้งเดิม

^{๒๙} สมชัย เบญจชัย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, เอกสารประกอบการบรรยาย หลักสูตรการบริหารจัดการป่าชุมชนและการพัฒนาอาชีพด้านป่าไม้ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๙.

^{๓๐} ไทยโรจน์ พวงมณีและคณะ, รายงานแนวทางการดำเนินงานโครงการแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิต และวัฒนธรรม เมืองเชียงคาน จังหวัดเลย, รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, กันยายน ๒๕๕๖, หน้า ๓๔.

สรุปได้ว่า การจัดทำรูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวควรคำนึงถึงความสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและบริบทของชุมชนผู้ที่เป็นเจ้าบ้าน เพื่อให้การท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ ได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของเจ้าของถิ่นและผู้มาเยือน ได้มีประสบการณ์ที่ดีร่วมกันในฐานะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกัน

๒.๑.๑๒ องค์ประกอบของการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวทางนิเวศโดยการจัดการของชุมชน เป็นการจัดการการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร กระบวนการทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านสลักคอก ประกอบด้วย ๕ ด้าน คือ ๑) การกระจายบทบาทการทำงาน ๒) การกระจายผลประโยชน์ ๓) ระบบการทำงานที่โปร่งใส ๔) มาตรการป้องกันผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และ ๕) การมีส่วนร่วมของชุมชน

๑) การกระจายบทบาทการทำงาน^{๓๑}

เนื่องจากการท่องเที่ยวมีกิจกรรมหลากหลาย การแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานให้กระจายไปยังสมาชิกจะทำให้การบริหารงานคล่องตัว นอกจากนั้นยังเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงบทบาทและศักยภาพของตนในการทำงาน มีการแลกเปลี่ยนกันภายในกลุ่มอย่างสม่ำเสมออย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง

๒) การกระจายผลประโยชน์

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่สร้างรายได้เสริมให้ชุมชน โดยผลตอบแทนจะคืนกลับให้กับชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องมีการจัดการและกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่สมาชิก การจัดการผลประโยชน์ในแนวทางของสถาบันท่องเที่ยวชุมชน^{๓๒} ได้แยกออกเป็นดังนี้

๒.๑ ผลประโยชน์ทางตรง ที่สมาชิกของกลุ่มได้รับจากการบริการท่องเที่ยว

๒.๒ ผลประโยชน์ทางอ้อม แม้ว่าชุมชนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกยังสามารถได้รับการจัดสรรผลประโยชน์ในส่วนของงานด้านสาธารณประโยชน์ของชุมชน โดยออกมาในรูปของกองทุนเพื่อสนับสนุนกิจกรรมด้านสาธารณประโยชน์ของชุมชน

^{๓๑} องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ชุดความรู้ถอดบทเรียนการท่องเที่ยวโดยชุมชน, เล่มที่ ๑ ประจำปี ๒๕๕๘, ตอนรวมพลคนแก่น การท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อชุมชน, องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ๒๕๕๘, หน้า ๖๒.

^{๓๒} พจนา สงวนศรี, คู่มือมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน, สถาบันท่องเที่ยวโดยชุมชน พฤษภาคม ๒๕๕๖, หน้า ๕๑.

นอกจากนี้ยังมีผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องอีกหลายประการ เช่น การขายของผลิตภัณฑ์ชุมชน มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของหมู่บ้าน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวเช่นกัน

๓) ระบบการทำงานที่โปร่งใส

การทำงานร่วมกันของชุมชนจำเป็นต้องมีกระบวนการที่สามารถตรวจสอบได้ เนื่องจากการจัดการแหล่งท่องเที่ยวจะมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้น การวางระบบการบริหารที่ดีย่อมช่วยให้สมาชิกมีความเชื่อใจซึ่งกันและกัน ไม่หวาดระแวงกันเรื่องผลประโยชน์ในภายหลัง

๔) มาตรการป้องกันผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม^{๓๓}

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีมาตรการข้างต้น เพื่อให้ชุมชนและนักท่องเที่ยวเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ต้องมีการติดตามผลกระทบด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มีการรายงานการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมเสมอ ๆ มีการเฝ้าระวังพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ชุมชนอาศัยอยู่

ดังคำกล่าวของเชิด สิงห์คำป้อม^{๓๔} ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลปลาบ่าบ้านปลาบ่า จ. เลย ได้ปลูกฝังการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของชุมชนแก่เยาวชนว่า “บ้านปลาบ่าได้นำปลูกฝังจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เด็ก ๆ ครั้นยังเป็นเยาวชนเล็ก ๆ ให้เด็กนักเรียนช่วยกันเก็บขยะทุกวันพระ นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรของชุมชน ด้วยการอบรมอาสาสมัครพิทักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม”

๕) การมีส่วนร่วมของชุมชน

โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวให้เป็นทิศทางที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง และมีการสร้างเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวแก่ชุมชน เพื่อช่วยกันส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่ดำรงอาศัย และยังเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันให้แก่ักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเช่นกัน

^{๓๓} องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, **ชุดความรู้ถอดบทเรียนการท่องเที่ยวโดยชุมชน**, เล่มที่ ๑ ประจำปี ๑๕๕๘ ตอนรวมพลคนแก่น การท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อชุมชน, องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หน้า ๖๙.

^{๓๔} เชิด สิงห์คำป้อม, องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, **การท่องเที่ยวโดยชุมชน**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://th.postupnews.com/2015/08/DASTA-joined-TTAA-launch-Thai-International-Travel-Fair.html>, [๔ มิถุนายน ๒๕๕๘].

สรุปว่า องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๕ ด้านนั้น ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผนได้รับประโยชน์ และติดตามตรวจสอบตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ จึงเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง

๒.๒ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแนวพระพุทธศาสนา

๒.๒.๑ ประเภทของสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยอาศัยหลักในการแบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อม ออกเป็น ๒ หลักด้วยกันคือ

(๑) หลักภาวนา ๔ และ (๒) หลักสัปปายะ ๗ และปัจจัย ๔ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๒.๒ การแบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อม ได้อาศัยหลักภาวนา ๔

การแบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยได้อาศัยหลักภาวนา ๔ เป็นหลักในการแบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อม โดยในพระพุทธศาสนาไม่ได้แบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าในภาวนา ๔^{๓๕} มีการกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมอยู่ ๒ ลักษณะคือ

(๑) กายภาวนา หรือ ภาวิตกาย (Physical Development) เป็นการฝึกอบรมกาย คือ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูล และได้ผลดี เป็นคุณ ไม่เกิดโทษ เริ่มแต่รู้จักบริโภคปัจจัย ๔ รู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการเสพหรือใช้สอยวัสดุอุปกรณ์ตลอดจนเทคโนโลยีทั้งหลาย ในทางที่จะเป็นการส่งเสริมสันติสุข โดยสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ^{๓๖} ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง สิ่งไม่มีชีวิต ซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้สร้างหรือดัดแปลงขึ้น โดยอาศัยความรู้ทางเทคโนโลยีหรือความสามารถทางศิลปะ เช่น บ้านเรือน ถนนหนทาง โรงงาน วัด โบสถ์ รูปปั้น เป็นต้น

(๒) สีสภาวนา หรือ ภาวิตศีล (Social Development) การฝึกอบรมพฤติกรรมทางด้านกาย วาจาไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบอาชีพ

^{๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๗๐.

^{๓๖} มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สิ่งแวดล้อม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.human.cmu.ac.th>, [๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].

ที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุข โดยสิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ บุคคลต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรารวมตัวเป็นชุมชนและสังคม

ทั้งนี้เมื่อสังเคราะห์การแบ่งตามภาวนา ๔ แล้ว สามารถจัดประเภทของสิ่งแวดล้อมทางพระพุทธศาสนา ได้เป็น ๒ ประเภทคือ (๑) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) เช่น ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ (๒) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-Mode Environment) เช่น ชุมชน อาคาร ยานพาหนะ โดยมีรายละเอียดดังนี้

(๑) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment)

สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติจัดได้ว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยสิ่งแวดล้อมชนิดนี้มีความหมายควบคู่กับการกำเนิดโลก รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงให้สาวกพิจารณาธรรมชาติภายในตนเอง ตามความเป็นจริงว่ากายแต่ละคนมีธาตุดิน น้ำ ลม ไฟอยู่^{๓๗} แสดงได้ว่ามนุษย์มีส่วนประกอบจากธรรมชาติ หรืออาจกล่าวได้ว่าตัวมนุษย์ก็คือธรรมชาตินั่นเอง สำหรับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ สัตว์และพืชพรรณต่าง ๆ โดยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทคือ (ก) สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต และ (ข) สิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต

(ก) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีชีวิต ในพระพุทธศาสนาปรากฏหลายแห่ง ดังพระสูตรปาสราสีสูตร ความว่า “ภูมิประเทศที่น้ำรินรมย์ มีราวปาน่าเปล็ดเปล็นใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำนน้ำสะอาดดี น้ำรินรมย์”^{๓๘} ช้างแก้ว^{๓๙} ม้าแก้ว^{๔๐} อุบล ปทุม โกมุท บุณฺหริก อันผลิดอกได้ทุกฤดูกาล^{๔๑} หมู^{๔๒} หนอน^{๔๓} โคนแพะ แกะ ไก่ สุกรและสัตว์นานาชนิด^{๔๔} เป็นต้น

อีกตัวอย่างหนึ่งที่ปรากฏในสีหสูตร

ภิกษุทั้งหลาย ในเวลาเย็น พญาราชสีห์ออกจากที่อาศัย บิดกายฆ่าเลื่องดูรอบ ๆ ทั้ง ๔ ทิศ บันลือสีหนาท ๓ ครั้งแล้วหลีกไปหาเหยื่อ โดยมากสัตว์ดิรัจฉานที่ได้ฟัง

^{๓๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๙/๓๐๗.

^{๓๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๙/๓๐๓.

^{๓๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๔๖/๑๘๕.

^{๔๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๔๖/๑๘๕.

^{๔๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๓/๑๘๙.

^{๔๒} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๓๐/๑๓.

^{๔๓} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๕๑/๑๐๕.

^{๔๔} ที. สී. (ไทย) ๙/๓๔๕/๑๑๔.

พญาราชสีห์บันลือสีหนาทย้อมถึงความกลัว หวาดหวั่น และสะดุ้ง สัตว์พวกที่อาศัยอยู่ในโพรงก็หลบเข้าโพรง พวกที่อยู่ในน้ำก็ดำลงในน้ำ พวกที่อยู่ในป่าก็หนีเข้าป่า พวกสัตว์ปีกก็บินขึ้นสู่อากาศ พญาช่างที่ถูกล่ามไว้ด้วยเครื่องผูกคือเชือกหนังที่มั่นคง แข็งแรงในหมู่บ้าน ตำบล และเมืองหลวง ก็ตัดทำลายเครื่องผูกเหล่านั้นตัดใจกลัว ถ้ามูตรและกรีสนี้ไปทางใดทางหนึ่ง บรรดาสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลาย พญาราชสีห์เป็นสัตว์มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีศักดิ์มากอย่างนี้มีอำนาจมากอย่างนี้^{๔๕}

จากข้อความในสี่สุตรจะพบว่า มีสัตว์มากมายหลายชนิดที่อาศัยกันอยู่ในรับบนิเวศน์แห่งนี้ ซึ่งประกอบด้วยราชสีห์ สัตว์ที่อาศัยอยู่ในโพรง สัตว์น้ำ สัตว์ป่า นกหรือพวกสัตว์ปีก ช้าง หรือจาก ภาณวารที่ ๑ “วิสามนาราชาณีนัน สภาช็อมกลวดี เป็นที่ประชุมของพวกยักษ์ มีต้นไม้ทั้งหลาย ผลิผลเป็นนิจ ดารดาชด้วยหมู่กษนิคตต่าง ๆ มีเสียงร้องของนกยูง นกกระเรียน และเสียงขับกล่อมจากนกดุเหว่า”^{๔๖}

สรุปความได้ว่าสิ่งแวดล้อมที่มีชีวิตตามธรรมชาติมีทั้งสัตว์ ได้แก่ หมู่ นก นกยูง นกกระเรียน และนกดุเหว่า สัตว์น้ำ สัตว์ป่า สัตว์ปีก ช้าง ม้า โค หมู หนอนโค แพะ แกะ ไก่ สุกร จำพวกดอกไม้ได้แก่ อุบล ปทุม โกมุท บุณชริก นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามียักษ์ และต้นไม้ ต้นไม้ สัตว์ และมนุษย์

พระพุทธเจ้าทรงเห็นคุณประโยชน์ของการอยู่อาศัยตามธรรมชาติว่า ธรรมชาติให้อากาศบริสุทธิ์ทำให้มีสุขภาพดี ให้ความสุขซึ่งเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญเพียรเป็นอย่างยิ่ง ทรงดำเนินชีวิตอยู่กับธรรมชาติตามที่ต่างๆ เช่น ตามป่า โคนต้นไม้ เช่น

สมัยนั้น มาณพหลายคน... พวกกันเข้าไปยังป่านั้นแล้ว ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งพระกายตรง...อยู่ในราวป่านั้น...และถามว่า ภิกษุท่านทำงานอะไรจึงอยู่ในป่าสาละ พระโคดมอยู่ในป่าแต่ผู้เดียว ได้รับความยินดีอะไรหรือ”^{๔๗} ดังตอบ ว่า “เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยป่าที่บนนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น”^{๔๘}

(ข) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต ในพระพุทธศาสนาปรากฏหลายแห่ง เช่น อากาศ แม่น้ำ ลำคลอง ภูเขา ถ้า

ดังปรากฏในพระสูตรเววิซสุตรว่า “หมู่บ้านพราหมณ์ของชาวโกศลชื่อมนสาภุญะ

^{๔๕} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๓/๕๑.

^{๔๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๘๑/๒๒๗.

^{๔๗} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๐๓-๒๐๔/๒๙๔-๒๙๖.

^{๔๘} ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๑๙๓/๒๐๕.

ประทับอยู่ ณ อัมพวัน ใกล้ฝั่งแม่น้ำจิวรตี”^{๔๙} นอกจากนี้ยังปรากฏ ลำคลองหนองบึง แม่น้ำน้อยใหญ่^{๕๐} และปรากฏใน การละนิวรรณ์ ๕ ในเรื่องของเสนาสนะเจียบสด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง ^{๕๑} ก้อนกรวด และก้อนหิน^{๕๒} น้ำในมหาสมุทร และมหาสมุทร^{๕๓}

สรุปความได้ว่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต คือสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และอยู่รอบๆ ตัวเรา เราสามารถสัมผัสได้ ประกอบด้วยหมูนก นกยูง นกกระเรียน และนกดุเหว่า สัตว์น้ำ สัตว์ป่า สัตว์ปีก ช้าง ม้า โค หมู หนอนโค แพะ แกะ ไก่ สุนัข จำพวกดอกไม้ได้แก่ อุบล ปทุม โกมุท บุณฑริก นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามียักษ์ และต้นไม้ ต้นไม้ สัตว์ และมนุษย์ รวมทั้งป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง ก้อนกรวด ก้อนหิน น้ำในมหาสมุทร และมหาสมุทร

(๑) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนาเถรวาท (Man-Mode Environment)

๑) รูปธรรม ได้แก่ ที่อยู่อาศัย วัดวิหาร บ้านเรือน

สระธรรมโบทกษณ^{๕๔} พระเจ้ามหาสุทสสนะทรงดำริตั้งนี้ว่า ‘ทางที่ดีเราน่าจะให้สร้างสระชื่อธรรมโบทกษณไว้ป้องกันธรรมปราสาท’ จึงรับสั่งให้สร้างสระธรรมโบทกษณไว้ป้องกันธรรมปราสาท ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกยาว ๑ โยชน์ ด้านทิศเหนือและทิศใต้กว้างกึ่งโยชน์ สระธรรมโบทกษณ ก่อด้วยอิฐ ๔ ชนิดคือ (๑) อิฐทอง (๒) อิฐเงิน (๓) อิฐแก้วไพฑูรย์ (๔) อิฐแก้วผลึก สระธรรมโบทกษณมี บันได ๒๔ บันได

การสร้างวิหาร ^{๕๕}บัญญัติให้สร้างวิหารแต่ต้องไม่ตัดต้นไม้ เป็นการรักษาสภาพแวดล้อมและทำให้วิหารอาคารอยู่ในสถานที่ที่ร่มรื่น มีร่มเงาจากต้นไม้ส่งผลให้มีอุณหภูมิที่ไม่ร้อนจนเกินไป นอกจากนี้ยังทรงบัญญัติเรื่องของการสร้างวิหารหากเป็นวิหารหลังใหญ่ ต้องมีการติดตั้งวงกบ และบานหน้าต่าง และต้องไม่สร้างวิหารทับต้นไม้ ดังปรากฏข้อความว่า “ภิกษุจะสร้างวิหารหลังใหญ่ จะติดตั้งบานประตู ใกล้วงกบประตู และตกแต่งบานหน้าต่าง ควรยืนในที่ที่ปราศจากของเขียว ดำเนินการมุงหลังคาได้ ๒-๓ ชั้น”

^{๔๙} ที.สี. (ไทย) ๙/๕๑๘/๒๓๐.

^{๕๐} ชุ. สุ. (ไทย) ๒๕/๗๒๖/๖๗๑.

^{๕๑} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๑๖/๗๓.

^{๕๒} ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๔๓๓/๔๖๒.

^{๕๓} ส. นิ. (ไทย) ๑๖/๘๑/๑๖๖.

^{๕๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๙/๑๙๒.

^{๕๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘๒/๑๕๕. และ ๑/๓๖๕/๔๐๒.

นอกจากนี้ทรงบัญญัติเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น และถ้ำ^{๕๖} จากข้อความดังกล่าวพบว่า เป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ๔ ชนิด ได้แก่ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท และเรือนโล้น

และปรากฏในเรื่องการสร้างเมืองปาฏลีบุตร ความว่า

พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรคนเหล่านั้นผู้ปรารถนาจะข้ามฟาก บางพวกเที่ยวหาเรือ บางพวกเที่ยวหาแพ บางพวกผูกท่อน เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบความนั้นแล้ว ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า “คนพวกหนึ่งกำลังสร้างสะพาน ข้ามสระใหญ่ โดยมีให้แปดเปื้อนด้วยโคลนตม ขณะที่คนอีกพวกหนึ่งกำลังผูกท่อนอยู่ ชนผู้ฉลาดได้ข้ามพ้นไปแล้ว”^{๕๗} จากข้อความดังกล่าวพบว่ามีสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้นได้แก่ เรือ แพ ท่อน สะพาน เป็นต้น

สรุปได้ว่าสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นที่เป็นรูปธรรมดังที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาได้แก่ ที่อยู่อาศัย วัดวิหาร บ้านเรือน ปราสาท เรือนมุงแถบเดียว สระน้ำที่เกิดจากการขุดสร้าง สะพาน แพ เรือ และท่อน เป็นต้น

๒) นามธรรมได้แก่ ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา ระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง กฎหมาย เป็นต้น ในที่นี้ขอกล่าวเฉพาะเรื่องของสิ่งแวดล้อมที่เป็นประเพณี วัฒนธรรมเท่านั้น ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา ด้วยประเพณีและวัฒนธรรม เกิดขึ้นจากการที่ได้ปฏิบัติเป็นวัตรหรือปฏิบัติเป็นประจำ และเป็นที่ยอมรับ จนกระทั่งเกิดทำตามกันมาในหลายยุคสมัย จึงกลายเป็นประเพณีและวัฒนธรรมขึ้น ดังปรากฏเรื่องราวใน เสขียวัตร ๗๕ บท^{๕๘}

สิกขาบทที่ ๑-๒ ว่าด้วยการครองอันตราสกและอุตตราสงค์เรียบร้อย

สิกขาบทที่ ๓-๔ ว่าด้วยการปกปิดกายดีไปและนั่งในละแวกบ้าน

สิกขาบทที่ ๕-๖ ว่าด้วยการสำรวมดีไปและนั่งในละแวกบ้าน

สิกขาบทที่ ๗-๘ ว่าด้วยการมีจักขุทอดลงไปและนั่งในละแวกบ้าน

สิกขาบทที่ ๙-๑๐ ว่าด้วยการไม่เวิกผ้าไปและนั่งในละแวกบ้าน

สิกขาบทที่ ๑๑-๑๒ ว่าด้วยการไม่หัวเราะดังไปและนั่งในละแวกบ้าน

สิกขาบทที่ ๑๓-๑๔ ว่าด้วยการพูดเสียงเบาไปและนั่งในละแวกบ้าน

สิกขาบทที่ ๑๕-๑๖ ว่าด้วยการไม่เดินโคลงกายไปและนั่งในละแวกบ้าน

สิกขาบทที่ ๑๗-๑๘ ว่าด้วยการไม่เดินแกว่งแขนไปและนั่งในละแวกบ้าน

^{๕๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๙๔/๙๐.

^{๕๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๔/๙๘.

^{๕๘} วิ.ปริวาร. (ไทย) ๘/๑๕๖/๑๑๙.

- สิกขาบทที่ ๑๙-๒๐ ว่าด้วยการไม่เดินโคลงศีรษะไปและนั่งในละแวกบ้าน
- สิกขาบทที่ ๒๑-๒๒ ว่าด้วยการไม่เดินเท้าสะเอวไปและนั่งในละแวกบ้าน
- สิกขาบทที่ ๒๓-๒๔ ว่าด้วยการไม่เดินคลุมศีรษะไปและนั่งในละแวกบ้าน
- สิกขาบทที่ ๒๕ ว่าด้วยการไม่เดินกระโหรงไปในละแวกบ้าน
- สิกขาบทที่ ๒๖ ว่าด้วยการไม่นั่งรัดเข้าในละแวกบ้าน
- สิกขาบทที่ ๒๗ ว่าด้วยการรับบิณฑบาตโดยเคารพ
- สิกขาบทที่ ๒๘ ว่าด้วยการให้ความสำคัญในบาตรขณะรับบิณฑบาต
- สิกขาบทที่ ๒๙ ว่าด้วยการรับบิณฑบาตพอเหมาะกับแกง
- สิกขาบทที่ ๓๐ ว่าด้วยการรับบิณฑบาตเสมอขอบปากบาตร
- สิกขาบทที่ ๓๑ ว่าด้วยการฉันบิณฑบาตโดยเคารพ
- สิกขาบทที่ ๓๒ ว่าด้วยการให้ความสำคัญในบาตรขณะฉันบิณฑบาต
- สิกขาบทที่ ๓๓ ว่าด้วยการฉันบิณฑบาตไปตามลำดับ

นอกจากนี้ยังปรากฏพระวินัยบัญญัติเรื่องการไม่ใช้มือที่เปื้อนอาหารจับภาชนะน้ำดื่ม^{๕๙} ทรงอนุญาตให้อุ่นภัตตาหารได้^{๖๐} เป็นต้น

สรุปได้ว่า ประเภทของสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยหลักภาวนา ๔ แบ่งเป็น ๒ ด้านใหญ่ ๆ คือ (๑) กายภาวนา หรือ ภาวิตกาย (Physical Development) เป็นการฝึกอบรมกาย คือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ สิ่งไม่มีชีวิต ซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้สร้างหรือดัดแปลงขึ้น โดยอาศัยความรู้ทางเทคโนโลยี หรือความสามารถทางศิลปะ เช่น บ้านเรือน ถนนหนทาง โรงงาน วัด โบสถ์ รูปปั้น เป็นต้น และ (๒) สีสภาวนา หรือ ภาวิตศีล (Social Development) การฝึกอบรมพฤติกรรมทางด้านกาย วาจาไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุข โดยสิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ บุคคลต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา เป็นชุมชน และเมื่อสังเคราะห์การแบ่งตามภาวนา ๔ แล้ว สามารถจัดประเภทของสิ่งแวดล้อมทางพระพุทธศาสนา ได้เป็น ๒ ประเภทคือ (๑) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) เช่น ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ (๒) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-Mode Environment) เช่น ชุมชน อาคาร ยานพาหนะ

^{๕๙} วิ.ม.ห. (ไทย) ๒/๖๓๑/๗๐๕.

^{๖๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๗๔/๗๒.

๒.๒.๓ การจัดสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยหลักสัปปายะ ๗ และปัจจัย ๔

๑) **หลักสัปปายะ** คือ ความสะอาด ความเหมาะสม ความเกื้อกูล ความสำราญ ในคำไทยใช้ว่า สบาย คำว่าดี ใช้ หมายถึง สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่สนับสนุนเกื้อกูล ส่งเสริมหรืออำนวยความสะดวกสบายเกิดความคล่องตัวในการเป็นอยู่ในการทำความดี เช่น ในการบำเพ็ญเพียรหรือทำกรรมฐาน^{๖๑} มี ๗ อย่าง คือ ๑) อาวาส - ที่อยู่อาศัย ๒) โจรคาม - หมู่บ้านบิณฑบาตที่สบาย ๓) ภัตตาคาร - คำพูดหรือถ้อยคำที่ทำให้ใจสบาย ๔) บุคคล - บุคคล เป็นบุคคลผู้เกี่ยวข้องช่วยเหลือที่สนับสนุนเกื้อกูลให้เกิดความสบาย ๕) โภชนะ - อาหารและเหมาะกับโยคีผู้ปฏิบัติธรรม ๖) และอุตุ - อากาศสบาย ๗) อิริยาบถ - อิริยาบถสบาย^{๖๒}

สัปปายะ^{๖๓} หมายถึง สถานที่หรือบุคคล ซึ่งเป็นที่สบาย เหมาะกัน เกื้อกูลหรือเอื้ออำนวย โดยเฉพาะที่ช่วยเกื้อกูลแก่การบำเพ็ญ และประทับประกอบรักษาสมาธิท่านแสดงไว้ ๗ ข้อ คือ ๑) อาวาส (ที่อยู่) ๒) โจร (ที่บิณฑบาตหรือแหล่งอาหาร) ๓) ภัตตาคาร (เรื่องพูดคุยที่เสริมการปฏิบัติ) ๔) บุคคล (ผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยแล้วช่วยให้จิตใจสงบมั่นคง) ๕) โภชนะ (อาหาร) ๖) อุตุ (สภาพแวดล้อมและอุณหภูมิ) และ ๗) อิริยาบถ ทั้งหมดนี้เหมาะสมกันเป็นสัปปายะ

โดยสิ่งที่เกื้อกูล สิ่งที่เหมาะสม เป็นประโยชน์ มีสภาพที่เอื้อ อันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย มี ๗ สิ่ง ดังนี้

๑) อาวาสสัปปายะ (ที่อยู่อาศัย) คือ ที่อยู่ซึ่งเหมาะสม เช่น ปลอดภัย ไม่พลุกพล่าน จอแจ พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำให้ภิกษุทั้งหลาย ไปเลือกปลีกวิเวกปฏิบัติอยู่คนเดียวที่ เรือนว่าง บ้างโคนไม้บ้าง ในป่าบ้าง ในถ้ำบ้าง บนเขาบ้าง หรือถ้าอยู่ในวัด ควรปลุกกุฏิห่างกัน พอประมาณ ไม่ควรมองเห็นกัน เพื่อไม่รบรบกวนกัน มีทางเดินเข้าและออก ที่สะดวกพอประมาณ มีทางสำหรับเดินจงกรมในที่สงบ แม้พระพุทธรูปก็ทรงสรรเสริญถึงแหล่งที่เป็นสัปปายะ เหมาะในการบำเพ็ญภาวนา โดยยกตัวอย่าง ตำบลอรุณเวลาเสนาานิคม ในแคว้นมคธว่า ภูมิประเทศเป็นที่น้ำรินรมย์ มีราวป่าน่าเพลิดเพลิน มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น้ำรินรมย์ มีโจรคามอยู่โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร^{๖๔} นิमितที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็

^{๖๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำว่าดี, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๙๐.

^{๖๒} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒๐-๒๒๒.

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๗๔.

^{๖๔} ม.ม.(ไทย) ๑๓/ ๓๒๙ /๓๙๘, ม.ม.(ไทย) ๑๓/ ๔๗๗/๖๐๔, ม.ม.(ไทย) ๑๒/๒๗๙/๓๐๓-๓๐๔, ม.ม.(ไทย) ๑๒/ ๓๗๓/๔๐๙.

ตั้งมั่นอยู่ได้ไม่หายไป สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏขึ้น จิตใจที่ยังไม่สงบ ยังไม่ตั้งมั่น ก็มีความสงบตั้งมั่นขึ้นได้^{๖๕}

๒) โจรสัปปายะ คือ แหล่งอาหาร ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสมดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์ มีเส้นทางที่พอใช้เดินได้ไม่เสี่ยงอันตราย ไม่ลำบากเกินไป พ้นจากแสงอาทิตย์ขึ้นส่องหน้าในเวลาไปหรือกลับจากบิณฑบาต และภิกษุรู้จักเส้นทางนั้นดีซึ่ง อยู่ไม่ไกลเกินไป ประมาณหนึ่งโกสะ ถึงหนึ่งโกสะครึ่ง (๑-๕ กิโลเมตร) พอที่จะเดินไป และเดินกลับได้ในเวลาพอสมควร^{๖๖} และข้อสำคัญ ที่โจจรไปนั้นต้องไม่เป็นแหล่งยั่ววนกวนกิเลสซึ่งจะเป็นอันตรายต่อการประพฤติและปฏิบัติกรรมฐาน เช่นแหล่งอบายมุข หรือแหล่งของหญิงแพศยา^{๖๗} เป็นต้น ซึ่งเป็นแดนอโจจร เพราะเสี่ยงต่อการเกิดกามคุณ ๕^{๖๘} คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่รู้แจ้ง (จิตเห็น) ทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย ว่าน่าปรารถนา น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

๓) ภัตสัปปายะ คือ การพูดคุยที่เหมาะสมกัน เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถาวัตถุ ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ เฉพาะข่าวสารและสื่อสารที่เอื้อปัญญา(suitable speech) ดังปรากฏในกถาวัตถุ ๑๐ ประการคือ

๑. อับปิจฉกถา (ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย)
๒. สันตภูฏิกถา (ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสันโดษ)
๓. ปวิเวกกถา (ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสงัดกายใจ)
๔. อสังสัคคกถา (ถ้อยคำที่ชักนำให้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่)
๕. วิริยารัมภกถา (ถ้อยคำที่ชักนำให้มุ่งมั่นทำความเพียร)
๖. สीलกถา (ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล)
๗. สมาธิกถา (ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำจิตมั่น)
๘. ปัญญาถา (ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา)
๙. วิมุตติกถา (ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์)
๑๐. วิมุตติญาณทัสสนกถา (ถ้อยคำที่ชักนำให้สนใจและเข้าใจเรื่องความรู้ความเห็นในภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์)^{๖๙}

^{๖๕} พระสังฆมณฑลชวาบวดี, ธรรมชาตวิธาน, ปรมัตถโคตติเย ปริเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธิ์, ๒๕๓๙), หน้า ๕๕.

^{๖๖} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, หน้า ๒๒๑.

^{๖๗} วิ.ม.อ.(ไทย) ๔/๑๓๙.

^{๖๘} ส.ม.(ไทย) ๑๙/๓๗๒/๒๑๘-๒๑๙.

^{๖๙} ขุ.ม.(ไทย) ๒๙/๑๙๖/๕๗๐-๕๗๑

เมื่อสนทนาธรรมกันแล้ว ก็ควรได้ลงมือปฏิบัติธรรม ตามแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสม สบายแก่ตน

๔) บุคคลสัปปายะ คือ บุคคลที่ถูกกันเหมาะสมกัน เช่น ไม่เป็นคนร้าย เป็นผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาที่เหมาะสมใจ เป็นผู้เกื้อกูล อำนวยประโยชน์ให้ และมีอุปนิสัยเข้ากันได้ดีทั้งผู้เป็นศิษย์และอาจารย์ (suitable person) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระจูฬปันถก ในสมัยที่โดนพระพี่ชายคือพระมหาปันถกไล่ออกจากวัด ก็คิดน้อยใจว่า พี่ชาย คงหมดเยื่อใยในตัวท่านแล้วอย่างไม่ต้องสงสัย วันรุ่งขึ้นแต่เช้าตรู่ จึงเดินออกจากวัดไปตั้งใจจะ สีก ขณะเวลาใกล้รุ่งนั้นพระศาสดาทรงตรวจดูโลก (คือหมู่สัตว์) ทรงเห็นเหตุนี้แล้ว จึงเสด็จล่วงหน้า ไปก่อน ได้ทรงหยุดจงกรมอยู่ที่ซุ้มประตูใกล้ทางที่พระจูฬปันถกไป พระจูฬปันถกเมื่อเดินไปพบพระศาสดา จึงเข้าไปเฝ้าถวายบังคม พระพุทธองค์ทรงลูบศีรษะด้วยความเมตตา กรุณา ทรงจับแขน พาเข้าไปสู่สังฆาราม ให้นั่งที่หน้ามุขพระคันธกุฎี แล้วสอนด้วยวิธีที่เหมาะสมกับความสามารถในการ เรียนรู้ของพระจูฬปันถก โดย พระศาสดาได้ประทานผ้าสำหรับเช็ดเท้าให้พระจูฬปันถก แล้วทรงตรัสว่า เธอจงอธิษฐานผ้าสะอาดนี้ เมื่อพระจูฬปันถก ลูบไล้ผ้าผืนนั้นและ ยกผ้าขึ้นอธิษฐาน หันหน้าไปทางทิศตะวันออกแล้วบริกรรมว่า รัโหธรณ รัโหธรณ จากผ้าที่ขาวสะอาด เมื่อถูกลูบไล้นานเข้าจึง เปื้อนเหลืองจากมือของจูฬปันถก ผ้าผืนนั้นกลายเป็นผ้าหมองคล้ำ จิตเริ่มเห็นความไม่เที่ยงของสังขาร พระศาสดาทรงทราบ ว่า จิตของพระจูฬปันถกขึ้นสู่วิปัสสนาแล้ว จึงส่งกระแสจิตถึงจูฬปันถก ว่าเธออย่าทำความเข้าใจเฉพาะท่อนผ้านั้นว่า เศร้าหมองแล้ว ดิดรูลี, ก็รูลีทั้งหลายมีรูลีคือรากะเป็นต้น มีอยู่ในภายในของเธอ, เธอจงนำ (คือกำจัด)มันออกเสีย แล้ว ทรงเปล่งพระรัศมี เป็นผู้มีพระรูปปรากฏ ประทับนั่งตรงหน้าจูฬปันถก พร้อมทั้งได้ทรงภาสิตคาถาเหล่านี้ว่า

รากะ โทสะ โมหะ ชื่อว่ารูลี, แต่เรณู (ละออง) ท่านหาเรียกว่า (รูลี) ไม่ คำว่า รูลีนั่นเป็น ชื่อของรากะ โทสะ และโมหะเมื่อภิกษุทั้งหลายละรูลีเหล่านั้นได้ขาดแล้วย่อมอยู่ในศาสนาของ พระพุทธเจ้าผู้ปราศจากรูลีได้

เมื่อทรงจบคาถา พระจูฬปันถก ซึ่งเคยสะสมบาปมีมาแต่ปางก่อน ได้บรรลुพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิตาทั้งหลาย^{๗๐}

๕) โภชนสัปปายะ คือ อาหารที่เหมาะสมกัน เช่น ถูกกับร่างกาย อาหารนั้นถูกย่อยไปเลี้ยงร่างกายได้ง่าย เกื้อกูลต่อสุขภาพ และฉ้นไม่ยาก (suitable food) ดังมีเรื่อง ที่ พระศาสดาตรัสเล่า เมื่อประทับอยู่ที่เขตวนาราม เมืองสาวัตถี ว่ามีบ้านอยู่หมู่บ้านหนึ่ง ชื่อมาติกคาม ใกล้เชิงเขาแห่ง แคว้นโกศล วันหนึ่งภิกษุประมาณ ๖๐ รูปเรียนกรรมฐานจากสำนักพระศาสดาแล้วไปสู่มาติกคามนั้น

^{๗๐} ขุ.เถร.(ไทย) ๒๖/๕๕๗-๕๖๖/๔๓๗.

ได้มารดาของผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้อุปถัมภ์ให้บำเพ็ญสมณธรรมโดยสะดวก ครั้งหนึ่งอุบาสิกาหรือมาติกา มาตา ได้ถามพระทั้งหลายว่า “สมณธรรมนั้นคืออะไร” พระตอบว่า “พวกอาตมาทำการสาธยาย อากาโร ๓๒ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนังเป็นต้นว่า โดยความเป็นของปฏิกุศลคือไม่สะอาด และ พิจารณา ความสิ้นและความเสื่อมในอัฐภาพอยู่” นางจึงขอให้ภิกษุได้บอกอากาโร ๓๒ นั้นแก่นางเพื่อปฏิบัติบ้าง

เมื่อภิกษุบอกแล้วนางก็จำไป สาธยายอยู่ไม่นานนักก็ได้บรรลุอนาคามีมรรค อนาคามีผล ก่อนภิกษุเหล่านั้นเสียอีก นอกจากนี้ นางยังได้ปฏิสัมภิตา ๔ และโลกียอภิญญา ๕ อีกด้วย (เว้นอัสวักขยญาณ นอกนั้นเป็นโลกียอภิญญามีอิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้และทิพจักขุตาทิพย์ เป็นต้น) นางได้ออกจากสุขอันเกิดแต่มรรคและผลแล้ว ตรวจดูด้วยทิพจักขุ ใครครวญอยู่ว่า “เมื่อไรหนอ พระคุณเจ้าทั้งหลาย จักบรรลุธรรมนี้” จึงรู้ว่า “พระคุณเจ้าทั้งหมดยังมี ราคะ โทสะและโมหะ ยังไม่ได้ แม้แต่ถนอมและวิปัสสนา จึงตรวจดูด้วยทิพจักขุ ว่า อุปนิสัยแห่งอหัตตมรรค-ผล ของพระคุณเจ้ามีอยู่ หรือไม่หนอ?” ได้เห็นว่ามีอยู่ จึงรำพึงต่อไปว่า “พระคุณเจ้าทั้งหลายยังขาดอะไรอยู่ ที่อยู่หรือเสนา สนสัปปายะ เพียงพอสบายดี บุคคลสัปปายะ ก็ได้ขาด อาหารสัปปายะ อาหารอันเป็นที่สบาย มีอยู่ หรือไม่หนอ” นางได้เห็นว่ พระคุณเจ้าทั้งหลายยังขาดอาหารอันเป็นที่สบาย หรืออาหารอันสมควรแก่ การทำความเพียร

ตั้งแต่วันนั้นมา นางสั่งให้จัดอาหารอันประณีตหลายอย่างไปถวายแล้วแต่จะเลือกฉันให้ เหมาะกับความต้องการของร่างกายและจิตใจ เมื่อภิกษุได้อาหารอันเป็นที่สบาย สรรีระก็ กระปรี้กระเปร่า จิตก็ตั้งลงสู่อารมณ์เดียว เจริญวิปัสสนาไม่นานนักได้บรรลุอรหัตตผล พร้อมด้วย ปฏิสัมภิตาทั้งหลาย เธอเหล่านั้นระลึกถึงอุปการะของอุบาสิกาว่า การแทงตลอดมรรคครั้งนี้ เป็นเพราะได้อาศัยอาหารอันดีของอุบาสิกา

เมื่อออกพรรษา ปวารณาแล้ว ภิกษุเหล่านั้นได้ลาอุบาสิกาเพื่อไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ที่เชตวันมหาวิหาร อุบาสิกาได้ตามมาส่งในสถานที่ควร กล่าวคำอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงและขอร้องให้ ภิกษุเหล่านั้นมาเยี่ยมอีก แล้วกลับสู่เรือนของตน

ฝ่ายภิกษุเหล่านั้นเข้าเฝ้าพระศาสดา เมื่อพระพุทธองค์ทรงตรัสถามถึงเรื่องต่าง ๆ มีเรื่อง อาหารบิณฑบาต เป็นต้น ภิกษุเหล่านั้นทูลเล่าถึงอุปการะของอุบาสิกา ผู้เป็นมารดาของนายมาติกา และสรรเสริญอุบาสิกานั้นเป็นอเนกประการ เช่นเป็นผู้ถวายอาหารบิณฑบาตอันประณีต และสามารถ รู้วารจิตของพวกตนว่าต้องการอะไร ไม่ต้องการอะไร เป็นต้น^{๗๑}

^{๗๑} วศิน อินทสระ, **จิตที่นำความสุขมาให้**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

https://www.youtube.com/watch?v=__MhgN_YICw, [๑๕ กันยายน ๒๕๕๘].

นอกจากอาหารตามปกติแล้ว คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ก็เป็นสิ่งสัพปายะ คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร คือ เภสัช ๕ ชนิดได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย โดย ^{๗๒} (๑) เป็นสิ่งสัพปายะสำหรับภิกษุผู้เจ็บไข้ จัดว่าเป็นบริขารคือบริวารของชีวิต ดูกำแพงล้อมพระนครเพราะคอยป้องกันรักษาไม่ให้อาหารที่จะบั่นทอนชีวิต ได้ช่องเกิดขึ้นและเป็นสัมภาระของชีวิต คือคอยประคับประคองชีวิตให้ดำรงอยู่นาน (๒) เป็นเครื่องป้องกันโรค บำบัดโรคที่เกิดทุกขเวทนา เนื่องจากธาตุกำเริบให้หายไป

๖) อุตุสัพปายะ คือ ดินฟ้าอากาศ ธรรมชาติที่แวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น (suitable climate) ดังตัวอย่างภูมิประเทศของแคว้นกุรุซึ่งอยู่ในบริเวณที่มีอากาศดี อากาศเหมาะสมทุกฤดูกาล ก่อให้เกิดความสบาย ดังนั้นประชาชนชาวกุรุจึงมีสุขภาพแข็งแรง กำลังกายดี และสุขภาพจิตของชาวกุรุก็สมบูรณ์ดี พระพุทธเจ้าทรงทราบข้อนี้ดี พระพุทธองค์ทรงพิจารณาแล้วเห็นว่า ชาวแคว้นกุรุมีความเหมาะสม สามารถรับเทศนาที่ลึกซึ้งของพระองค์ได้ ดังนั้นพระพุทธองค์ จึงทรงตรัสสอนมหาสติปัญญาสูตร ซึ่งมีเนื้อหาหลักซึ่งอย่างยิ่ง แล้วทรงตรัสสอนคัมภีร์อื่นที่มีความลึกซึ้งอีก คือ มหานิทานสูตรในคัมภีร์ที่ขนิกาย สติปัญญาสูตร มหาสารโพรหมสูตร รุกโขปมสูตร รัฏฐपालสูตร มาคันถียสูตร อาณชสัพปายสูตร ซึ่งพระสูตรเหล่านี้อยู่ในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย เนื้อหาของมหาสติปัญญาสูตร และสติปัญญาสูตรจะได้กล่าวต่อไป และขอยกตัวอย่างรัฏฐपालสูตร ดังนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นกุรุ พร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงนิคมของชาวกุรุชื่ออุลลโกฏฐิตะ พราหมณ์และคหบดีทั้งหลายชาวอุลลโกฏฐิตนิคมได้สดับข่าวว่า พระสมณโคดมเป็นศากยบุตรเสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล มีกิตติศัพท์อันงามขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบพร้อมด้วยวิชาและจรณะเสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิณีผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้าเป็นพระผู้มีพระภาค พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ด้วยพระองค์เองแล้วจึงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน การได้พบพระอรหันต์ทั้งหลาย เช่นนี้ เป็นความดีอย่างแท้จริง จึงพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ พระผู้มีพระภาคทรง

^{๗๒} สารตถ. ฎีกา (ไทย) ๒/๒๙๐/๓๙๓.

ชี้แจงให้พราหมณ์และคหบดีชาวอุลลโกฏฐิตนิคมเห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกลัวกล้า ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา^{๗๓}

ครั้งนั้น กุลบุตรชื่อรัฐपालะ เป็นบุตรของตระกูลชั้นสูงในอุลลโกฏฐิตนิคมนั้น นิ่งอยู่ในบริษัทนั้นด้วย ได้เกิดศรัทธาปรารถนาการบวชเป็นบรรพชิต จึงกราบทูลขอบวช พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “รัฐपालะ มารดาบิดาอนุญาตให้เธอออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้วหรือ” รัฐपालะกุลบุตรกราบทูลว่า “ยังมิได้อนุญาต พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธองค์ทรงให้รัฐपालะ ไปขออนุญาตก่อน เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว จึงจะทรงบวชให้ รัฐपालะกุลบุตรกราบทูลว่า “ข้าพระองค์จักหาวิธีให้มารดาบิดาอนุญาตให้ข้าพระองค์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต พระพุทธเจ้าข้า”

รัฐपालะกุลบุตรไปขออนุญาตมารดาบิดาเพื่อออกบวช แต่แม่และพ่อไม่อนุญาต เพราะความรักและเป็นห่วง เกรงลูกชายคนเดียวจะต้องพบความลำบาก รัฐपालะ อ้อนวอนถึง ๓ ครั้งแต่ก็ยังไม่ได้รับอนุญาต จึงอดอาหารนานถึง ๗ มื้อและนอนบนพื้นอันไม่มีเครื่องปูลาดเพื่อน ๆ พากัน ไปชักชวนให้รัฐपालะกุลบุตร เลิกล้มความตั้งใจที่จะบวช แต่ได้รับการยืนยันอย่างมั่นคงว่าถ้าพ่อแม่ไม่อนุญาตให้บวช จะขอตาย เพื่อนๆพากันกลับไปบอกกับพ่อแม่ขอให้รัฐपालะกุลบุตรได้บวชเถิด มิฉะนั้นเขาจะขอตาย ในที่สุดมารดาบิดาก็อนุญาตให้รัฐपालะกุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตได้^{๗๔}

รัฐपालะกุลบุตรได้บรรพชาอุปสมบทแล้วในสำนักของพระผู้มีพระภาค เมื่อเรียนกรรมฐานแล้ว ท่านพระรัฐपालะหลีกออกไปอยู่รูปเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป” พระรัฐपालะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

ประชาชนแคว้นกुरु ตั้งแต่พระราชชา เสนาบดี คหบดี เจ้าของกิจการ คนงาน พ่อบ้าน แม่บ้าน และคนรับใช้ในบ้าน อาศัยอยู่ในประเทศ ที่มีอากาศสบายทุกฤดูกาล ดังนั้นทุกคนจึงเป็นผู้มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่สมบูรณ์แข็งแรง ก่อให้เกิดความพร้อมในการเรียนรู้พระธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และสามารถเกิดปัญญา เข้าใจชีวิต ทุกคนในแคว้นกुरुต่างพากันเจริญสติปัญญาอยู่เป็นเนืองนิจ ไม่ว่าจะประกอบกิจการงานอยู่ หรือทำกิจวัตรประจำวันใด ๆ เช่นกรอด้าย หรือ

^{๗๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓ /๒๕๓ /๓๔๙-๓๕๖.

^{๗๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๔-๒๙/๑๗-๒๐.

ไปตักน้ำที่ท่านี้ เมื่อพบปะหน้ากันจะไม่พูดเรื่องไร้สาระกันเลย แต่จะทักทายกันว่า “คุณแม่จ๊ะ คุณแม่ใส่ใจสติปัญญาของคุณ” เมื่อหญิงนั้นตอบว่า “ดิฉันใส่ใจสติปัญญาของคุณ เจ้าคะ” ชาวกรูก็จะกล่าวรับรองว่า “สาธุ สาธุ” แก่นาง สรรเสริญด้วยถ้อยคำประเสริฐ ว่าชีวิตของเธอเป็นชีวิตที่ดี สมกับที่เธอเกิดเป็นมนุษย์ ประกอบด้วยการใส่ใจสติปัญญาแต่พวกเดียวกันนั้น แม้แต่สัตว์ดิรัจฉานที่อาศัยชาวกรูอยู่ ก็ใส่ใจเจริญสติปัญญาด้วยเหมือนกัน ดังมีเรื่องเล่ากันว่า

นักพ้อนราสตร์ผู้หนึ่งเลี้ยงลูกนกแขกเต้าไว้ ฝึกสอนให้พูดภาษาคนทุกวัน เมื่อนางจากไปอยู่ที่อื่น ได้ทิ้งลูกนกแขกเต้าไว้ที่สำนักภิกษุณีที่ตนเคยอาศัยอยู่ บรรดาสามเณรก็นำลูกนกแขกเต้าตัวนั้นมาช่วยเลี้ยงดูต่อไป และตั้งชื่อให้ลูกนกว่า “พุทธรักขิต” พระมหาเถรีสอนลูกนกให้ ท่องว่า อัญญิ อัญญิ ลูกนกแขกเต้าก็อยู่ในโอวาทของพระเถรี ท่องว่า อัญญิ อัญญิ จนชำนาญ เข้าวันหนึ่ง มันโดนแม่เหยี่ยวตัวหนึ่งเฉี่ยวมันไป เจ้านกแขกเต้าผู้นำสงสารส่งเสียงร้อง บรรดาสามเณรก็ส่งเสียงร้องบอกแม่เจ้า พุทธรักขิตถูกเหยี่ยวเฉี่ยวไป แล้วต่างควาก่อนดิน ช่วยกันขว้างไล่ตามเหยี่ยว จนเหยี่ยวปล่อยลูกนกนั้น สามเณรทั้งหลาย ช่วยกันนำมันมาวางไว้ตรงหน้าพระมหาเถรี เมื่อพระมหาเถรีเห็นแล้วก็ถามลูกนกว่า “พุทธรักขิต ขณะถูกเหยี่ยวจับไป เจ้าคิดอย่างไร” ลูกนกแขกเต้าตอบว่า “แม่เจ้าไม่คิดอะไร ๆ เลย คิดแต่เรื่องกองกระดูกเท่านั้นแม่เจ้า คิดว่า กองกระดูกพากองกระดูกไป จักเรียราดอยู่ที่ไหนหนอ” พระมหาเถรีจึงสาธุการว่า “สาธุ สาธุ พุทธรักขิต นั้นจักเป็นปัจจัยแห่งความสิ้นภพของเจ้าในกาลภายภาคหน้า” ^{๗๕}

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทราบถึงความเจริญแพร่หลายแห่งสติปัญญาของชาวกรู และแม้แต่สัตว์ดิรัจฉานของชาวกรู ซึ่งได้ประกอบ สติปัญญาอยู่อย่างสม่าเสมอจึงทรงตรัสพระสูตรชื่อสติปัญญาสูตร และทรงอธิบายว่าเป็นหนทางเดียวที่จะนำท่านทั้งหลายออกจากสังสารวัฏไปสู่พระนิพพาน

๗) อิริยาบถสัปปายะ คือ อิริยาบถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับการเดินจงกรม บางคนถูกกับนั่งสมาธิ ตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี มีอิริยาบถสมดุล รู้ตัวทุกขณะปัจจุบันในอากัปภิกิริยาต่าง ๆ เช่น รู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหยียดดู การคู้เข้า การเหยียดออก การขบเคี้ยว การดื่ม การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ เป็นต้น

^{๗๕} ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๒๕๙-๒๖๐.

๒) หลักปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร^{๗๖} โดยมีคำอธิบายว่า ปัจจัย ๔ หรือสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต มี ๔ อย่างคือ จีวร (เครื่องนุ่งห่ม) บิณฑบาต (อาหาร) เสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) คิลานเภสัช (ยารักษาโรค)^{๗๗}

เมื่อใช้หลักสัปปายะ ๗ และปัจจัย ๔ แบ่งประเภท สามารถแบ่งได้ ๒ ประเภทคือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเอง และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ดังนี้

๑. สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเอง (๑) โคจร หรือที่บิณฑบาตหรือแหล่งอาหาร (๒) บุคคลคือผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยแล้วช่วยให้จิตผ่องใสสงบมั่นคง (๓) โภชนะหรืออาหาร+บิณฑบาต (อาหาร) (๔) อุตฺตุ หรือสภาพแวดล้อมและอุณหภูมิจ และ (๕) คิลานเภสัช (ยารักษาโรค)

๒. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (๑) อาวาสหรือที่อยู่ + เสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) (๒) ภัตตะ หรือเรื่องพูดคุยที่เสริมการปฏิบัติ (๓) อิริยาบถ หรือการออกกำลังกาย การเดินจงกรม (๔) จีวร หรือเครื่องนุ่งห่ม

ดังข้อความที่ปรากฏข้างต้น จะพบว่า เมื่อสังเคราะห์ สัปปายะ ๗ และปัจจัย ๔ เข้าด้วยกันสามารถจัดหมวดหมู่ได้ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ทั้งนี้ในเรื่องของการรับรู้สิ่งแวดล้อมก็มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องในส่วนนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงอายตนะก็เป็นปัจจัยทางกายภาพ เป็นสิ่งที่เชื่อมระหว่างตัวเรากับสิ่งที่อยู่นอกตัว โดยอายตนะเป็นเครื่องมือในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ และมีผลต่อการรับรู้ เช่น คนตาบอด หากผู้วิจัยนำภาพที่สวยงามมาให้ คนตาบอดดู คนตาบอดไม่สามารถบอกได้ว่าภาพนั้นสวยงามเพียงไร หรือผู้วิจัยนำภาพที่ไม่น่ารักมาให้คนตาบอดดู เขาก็ไม่สามารถบอกได้เช่นเดียวกัน เหตุเนื่องมาจากคนตาบอดขาดอายตนะในการรับรู้ทางตา ดังนั้นอายตนะจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการรับรู้สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้อายตนะในที่นี้หมายรวมถึงอายตนะ ๖

สรุปการจัดประเภทสิ่งแวดล้อม เมื่อสังเคราะห์ สัปปายะ ๗ และปัจจัย ๔ เข้าด้วยกันสามารถแบ่งได้ดังนี้

๑. สิ่งที่เกิดขึ้นเอง ได้แก่ บุคคลแวดล้อม อาหาร แหล่งอาหาร ยารักษาโรค และอุณหภูมิจสภาพแวดล้อม
๒. สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การออกกำลังกายเดินจงกรม และการสนทนาพูดคุย

^{๗๖} วิ.ม. (ไทย) ๒/๕๑๕/๓๙.

^{๗๗} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๔.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative study) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary study) ในการทำความเข้าใจในแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในทัศนะของพระพุทธศาสนาและใช้วิธีการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology study)^๑ ในการค้นหาความรู้เชิงประสบการณ์โดยตรงจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งเที่ยวเชิงนิเวศ มีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การวิจัยเอกสารโดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักทฤษฎีตะวันตกและในทัศนะของพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ ๒ การวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทำการเก็บข้อมูลเบื้องต้นภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In- depth Interview) เกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว กรณีศึกษา หมู่บ้านสลักคอก อ. เกาะช้าง จ. ตราดใน ๔ ประเด็น คือ

๑. สภาพพื้นที่เป็นอย่างไร ทำไมจึงมีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยว (ได้จากการทบทวนวรรณกรรม และสัมภาษณ์)
๒. ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการพื้นที่ ผลกระทบของการเป็นท่องเที่ยวเป็นอย่างไร
๓. แนวทางในการปรับตัวของพื้นที่และชุมชน ผู้คนที่มีส่วนร่วมต่าง ๆ
๔. หลักในการจัดการพื้นที่/แหล่งท่องเที่ยว

---

^๑ ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง, “ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา”, ดุษฎีนิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

ขั้นตอนที่ ๓ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนที่ ๑ และ ๒ ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในทัศนะของพระพุทธรูปศาสนา จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อนำไปสังเคราะห์เป็นพุทธวิธีในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว หมู่บ้านสลักคอก อ.เกาะช้าง จ. ตราด

ขั้นตอนที่ ๔ สรุปผลการวิจัยและอภิปรายพุทธวิธีในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว พร้อมทั้งเสนอข้อเสนอแนะ

จากขั้นตอนการศึกษาดังกล่าวข้างต้นมีรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัยโดยแยกเป็นการดำเนินการวิจัยทั้งในการเอกสารและการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาดังนี้

๓.๑ ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร

ในการวิจัยภาคเอกสาร (documentary study) ได้รวบรวมแนวคิดทฤษฎีดังต่อไปนี้

(๑) แนวคิดด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยศึกษารวบรวมแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวข้อง

๑) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (WTO)^๒

๒) แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^๓

๓) แนวคิดทฤษฎีด้านภาพลักษณ์สถานที่ (Destination Image)^๔

จากนั้นสรุปเรียบเรียงเพื่อนำไปวิเคราะห์หาความหมายองค์ประกอบและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและสังเคราะห์เป็นพุทธวิธีในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนสลักคอกต่อไป

(๒) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในพระพุทธรูปศาสนาโดยทำการศึกษาลักษณะพุทธธรรมที่มีความเกี่ยวข้องได้แก่ หลักสัพปายะ โดยรวบรวมจากเอกสารชั้นปฐมภูมิได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา งานวิจัยงานวิทยานิพนธ์ งานหนังสือและเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง จากนั้นสรุปเรียบเรียงเพื่อนำไปวิเคราะห์หาความหมายองค์ประกอบและสังเคราะห์เป็นพุทธวิธีในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนสลักคอกต่อไป

^๒ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, World Tourism Organization (UNWTO). 2017 Annual Report. Madrid [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284419807>, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๒].

^๔Blain C. Levy S.E. & Ritchie J.R.B., Destination Branding : Insights and Practice from Destination Management Organizations. Journal of Travel Research. 43 (4):328-338.

๓.๒ ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา

ในส่วนของการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology study)^๔ ผู้วิจัยได้เน้นการค้นหาคำตอบที่มาจากแหล่งข้อมูลโดยให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจเนื้อหาภาคประสบการณ์อย่างเป็นองค์รวม โดยมุ่งศึกษาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน แนวทางการศึกษาในลักษณะดังกล่าวนี้จะทำให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ของการบูรณาการการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยามุ่งเน้นการทำความเข้าใจในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทำให้เข้าใจสภาพแวดล้อมของพื้นที่ และทรัพยากรท่องเที่ยวโดยรวมของพื้นที่

สำหรับเกณฑ์ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเพื่อทำการสืบค้นและรวบรวมข้อมูลของชุมชน สลักคอก โดยทำการสอบถามคนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบอัตลักษณ์และภาพลักษณ์ของสถานที่ของพื้นที่โดยรอบ ด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งยึดประเด็นคำถามแนวเดียวกัน แต่คำถามแต่ละข้ออาจแตกต่างกันและจะเพิ่มจำนวนขึ้นหากข้อมูลยังไม่อิ่มตัว โดยเลือกศึกษาปรากฏการณ์จากบุคคลที่มีคุณลักษณะตามที่กำหนดไว้ดังนี้

๑. ผู้เชี่ยวชาญในการบริหารและจัดการแหล่งท่องเที่ยว
๒. ผู้อาศัยในชุมชนที่มีบทบาทในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว
๓. ชาวบ้านที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่
๔. ผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุมชน
๕. หน่วยงานของรัฐดูแลรักษาผลประโยชน์ของพื้นที่

๓.๒.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษางานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้ทำการจัดบันทึกข้อมูลภาคสนามและบันทึกเทปขณะทำการสัมภาษณ์โดยมีการเตรียมเครื่องมือต่าง ๆ ดังนี้

(๑) แนวคำถามสำหรับผู้วิจัยประกอบด้วย ๒ ส่วนคือ ๑) แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคลเพื่อรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับ อายุ เพศ อาชีพ ๒) แนวคำถามปลายเปิดในการ

---

^๔ ธรรมนันท์กา แจ้งสว่าง, “ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา”, ดุษฎีนิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔).

สัมภาษณ์เจาะลึกเป็นแนวคำถามกว้างเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพและคุณภาพของพื้นที่ สภาพทางสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันโดยรอบพื้นที่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การใช้ประโยชน์ในพื้นที่โดยรอบ อัตลักษณ์และภาพลักษณ์ของพื้นที่ การจัดการพื้นที่โดยยึดหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนภายในความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว

(๒) แบบบันทึกการสัมภาษณ์เพื่อบันทึกสภาพแวดล้อมและบริบทที่เกี่ยวข้องในการสัมภาษณ์ได้แก่ บรรยากาศสถานที่สิ่งแวดล้อมเหตุการณ์และข้อมูลอื่นๆ ที่ได้จากการสังเกตในขณะทำการสัมภาษณ์

(๓) อุปกรณ์ประกอบการเก็บข้อมูลได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง ๑ เครื่อง ปากกาและสมุดบันทึก

๓.๒.๓ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้เป็น ๓ ขั้นตอนดังนี้

(๑) ขั้นตอนการเตรียมเก็บข้อมูล

ขั้นตอนแรกเป็นการเตรียมการจัดเก็บข้อมูลทั้งในด้านการเตรียมความรู้และทักษะให้กับผู้วิจัยมีรายละเอียดดังนี้

ก่อนดำเนินการวิจัยในภาคสนามจะทำขออนุญาตสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลทั้ง ๙ ท่านก่อนการลงสนามวิจัย ผู้วิจัยติดต่อประสานแจ้งความคืบหน้าของขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัยให้ผู้ให้ข้อมูลทราบเป็นระยะเพื่อเป็นสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจให้กับผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละราย^๖

ในการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยเดินทางลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตนเองเริ่มดำเนินการเก็บข้อมูลตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑ ถึง ๒๒ มกราคม ๒๕๖๒ เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลในแต่ละรายที่ปฏิบัติงานหรือทำงานอยู่ในภาคต่างๆ ของประเทศไทย ผู้วิจัยจึงวางแผนการใช้เดินทางและการใช้เวลาเก็บข้อมูลให้เหมาะสมด้วยการติดต่อนัดหมายกับผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนโดยยึดเวลาที่ผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนสะดวกที่จะให้ข้อมูลเป็นหลักแสดงระยะเวลาของการลงพื้นที่

(๒) ขั้นตอนการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลและทำการนัดหมาย

---

^๖ ธรรมนันท์กา แจ้งสว่าง, “ประสบการณ์ของการเป็นครุผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา”, ดุษฎีนิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔), หน้า ๔๓.

คัดเลือกแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยจากคำแนะนำญาติพี่น้องหรือคนรู้จักที่ให้ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยจะขออนุญาตก่อนเข้าไปสัมภาษณ์ โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)^๗

หลังจากคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเบื้องต้นโดยการพบปะพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลก่อนการสัมภาษณ์เพื่อสร้างความรู้จักคุ้นเคยและสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้ให้ข้อมูลจากนั้นจึงนัดกันสัมภาษณ์

ผู้วิจัยอธิบายขั้นตอนการสัมภาษณ์ขออนุญาตบันทึกเสียงพร้อมจดบันทึกและชี้แจงจรรยาบรรณในการวิจัยในเก็บรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล เพื่อสร้างความมั่นใจแก่ผู้ให้ข้อมูลและให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์และถูกต้อง โดยผู้วิจัยใช้นามสมมติทั้งนี้เพื่อเป็นการเคารพสิทธิของผู้ให้ข้อมูล

(๓) ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเองโดยใช้เทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูล ๔ เทคนิค ดังนี้

๑) การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยมีแนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง

ผู้วิจัยสร้างแนวคำถามในการสัมภาษณ์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยลักษณะแนวคำถามเป็นคำปลายเปิดนอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้คำอื่น ๆ นอกจากที่เตรียมไว้แล้วกรณีพบว่ามีประเด็นอื่นที่น่าสนใจจากการสัมภาษณ์เพื่อนำมาประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เป็นหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการสัมภาษณ์รายบุคคล เป็นการเจาะลึกประเด็นต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยสนใจโดยเริ่มจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview)^๘ ผู้วิจัยเลือกใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเป็นเครื่องมืออันดับแรกที่ใช้ในการเก็บข้อมูล เพื่อทำความรู้จักคุ้นเคยและสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ให้ข้อมูลในช่วงแรกของการสัมภาษณ์เป็นการพูดถึงประวัติส่วนตัวและเรื่องทั่วไปและในระหว่างที่สนทนาก็มีการสังเกตร่วมด้วยเพื่อสังเกตพฤติกรรม

^๗ ธรรมนันทิกา แจ่งสว่าง, “ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา”, ดุษฎีนิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔, หน้า ๕๖.

^๘ ธรรมนันทิกา แจ่งสว่าง, “ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา”, ดุษฎีนิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔), หน้า ๔๐.

และความสัมพันธ์กับชุมชนในท้องถิ่น และหลังจากที่สร้างความรู้จักและคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth interview) โดยมีแนวคำถามเชิงกึ่งโครงสร้างเป็นลักษณะเป็นคำถามปลายเปิดซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อได้รับทราบถึงการจัดการของพื้นที่ชุมชน ผู้วิจัยยังใช้คำถามอื่น ๆ นอกเหนือจากที่เตรียมไว้แล้วถามกรณีที่ศึกษาเพิ่มเติม เมื่อพบว่ามีความประเด็นอื่นที่น่าสนใจจากการสัมภาษณ์เพื่อนำมาประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการเก็บข้อมูลแต่ละครั้งที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในแต่ละประเด็นให้ครบถ้วน ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการบันทึกเสียงในการเก็บข้อมูลโดยผู้วิจัยได้ทำการขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลก่อนเริ่มทำการบันทึกและอธิบายถึงความจำเป็นในการบันทึกเสียงพร้อมเก็บรักษาไว้เป็นความลับของผู้ให้ข้อมูลนำข้อมูลกลับไปบันทึกข้อความและทำการวิเคราะห์เนื้อหาต่อไป

๒) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation)

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมก่อนการสัมภาษณ์ของชุมชน ที่พบเห็นเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลที่ให้โดยสังเกตลักษณะท่าทางการแสดงสีหน้า น้ำเสียง คำพูด และปฏิกิริยาต่าง ๆ ของผู้ให้ข้อมูลในขณะที่ให้สัมภาษณ์ตลอดจนบรรยากาศของการสัมภาษณ์เพื่อเข้าใจประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลได้อย่างสมบูรณ์และจดบันทึกเหตุการณ์และรายละเอียดที่ได้จากการสังเกตเพื่อนำมาอธิบายประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓) การจดบันทึก (note taking)

ผู้วิจัยจะทำการจดบันทึก ๒ ชนิดคือ บันทึกย่อและบันทึกฉบับสมบูรณ์^๙ โดยใช้บันทึกย่อในการเก็บข้อมูลเฉพาะประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละเหตุการณ์อย่างย่อๆ เลือกบันทึกเฉพาะถ้อยคำที่สำคัญหัวข้อหรือตัวเลขแล้วนำบันทึกย่อมาเรียบเรียงใหม่เป็นบันทึกฉบับสมบูรณ์ให้เสร็จก่อนการสัมภาษณ์ในครั้งต่อไป ในบันทึกจะมีการแบ่งแยกระหว่างส่วนที่เป็นข้อมูลและความเห็นของผู้วิจัยโดยการบรรยายเหตุการณ์ก่อนที่จะใส่ความเห็นวิเคราะห์หรือสรุป

๔) การบันทึกเสียง (Voice recording)^{๑๐}

ในการเก็บข้อมูลแต่ละครั้งที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในแต่ละประเด็นให้ครบถ้วน ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการบันทึกเสียงในการเก็บข้อมูลโดยผู้วิจัยได้ทำการขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลก่อน

---

^๙สุภางค์ จันทวานิช, การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๔๓.

^{๑๐} ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง, “ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา”, ดุษฎีนิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔), หน้า ๖๕.

เริ่มทำการบันทึกและอธิบายถึงความจำเป็นในการบันทึกเสียงพร้อมเก็บรักษาไว้เป็นความลับของผู้ให้ข้อมูลนำข้อมูลกลับไปบันทึกข้อความและทำการวิเคราะห์เนื้อหาต่อไป

๓.๒.๔ การประเมินความถูกต้องและเชื่อถือได้ของงานวิจัย

ผู้วิจัยได้คำนึงถึงความถูกต้องและเชื่อถือได้ของงานวิจัย จึงออกแบบกระบวนการวิจัยให้มีความน่าเชื่อถือทั้งในส่วนของการศึกษาในภาคเอกสารและการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาตลอดจนในส่วนของการเก็บข้อมูลเชิงปรากฏการณ์วิทยาก็ได้รับการตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ตามแนวทางของโคไลซซี่ (Colaizzi)^{๑๑} เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลที่ได้มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือได้อย่างแท้จริงตลอดระยะเวลาของการวิจัยจะได้รับการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มั่นใจได้ว่าข้อมูลที่ได้ออกต้องและเป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพอย่างแท้จริง

ผู้วิจัยให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลที่เก็บมีความถูกต้อง ดังนั้นในขั้นตอนการเก็บข้อมูลเชิงปรากฏการณ์วิทยา ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเองทุกขั้นตอนและมีการออกแบบการประเมินความถูกต้องและเชื่อถือได้ของงานวิจัยครั้งนี้ไว้ดังนี้

(๑) การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ผู้วิจัยได้นำเสียงสัมภาษณ์มาถอดเทปด้วยตนเองและมีการทดสอบความถูกต้อง จากการเปิดฟังเสียงซ้ำอีกครั้งหนึ่งหากมีส่วนใดไม่ชัดเจนจะถามย้อนกลับผู้ให้สัมภาษณ์อีกครั้งเพื่อให้มั่นใจว่าไม่มีข้อผิดพลาดในการบันทึกข้อมูล

(๒) ก่อนเริ่มสัมภาษณ์ทุกครั้ง ผู้วิจัยแนะนำวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดแรงจูงใจที่จะให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างไม่ปิดบังเพื่อเป็นประโยชน์แก่สังคมในวงกว้าง

(๓) ผู้วิจัยเริ่มการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) เป็นเครื่องมืออันดับแรกที่ใช้ในการเก็บข้อมูล เพื่อทำความรู้จักคุ้นเคยและสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ให้ข้อมูลในช่วงแรกของการสัมภาษณ์เป็นการพูดถึงประวัติส่วนตัวและเรื่องราวๆ ไป และในระหว่างการสนทนาที่มีการสังเกตร่วมด้วยเพื่อสังเกตพฤติกรรมและความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัวและหลังจากที่สร้างความรู้จักและคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)^{๑๒} ทั้งนี้ต้องใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมกับการเก็บข้อมูลด้วย เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลที่ได้รับถูกต้อง

^{๑๑} Colaizzi P. Psychological research as the Phenomenologist views it. In Existential – Phenomenological Alternatives for Psychology (Valle R. & KingM. eds), Oxford University Press, London 1978: 48-71.

^{๑๒} ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง, “ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา”, หน้า ๓๒.

(๔) ในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยมีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลเป็นระยะและนำข้อมูลที่ได้กลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่อ่าน เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

(๕) นำข้อมูลดังกล่าวให้อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยให้คำวิจารณ์และประเมินข้อค้นพบการตีความและข้อสรุปโดยจะมีการตรวจสอบข้อมูลและตีความข้อสรุป โดยการเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและในเชิงพุทธ มีการขอความคิดเห็นจากอาจารย์ที่ปรึกษาอย่างต่อเนื่อง

กระบวนการวิจัยดังกล่าวข้างต้นนั้น ผู้วิจัยได้มีการอธิบายเกี่ยวกับการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญวิธีดำเนินการวิจัยเครื่องมือต่างๆ ที่ใช้ในการวิจัยไว้อย่างละเอียดชัดเจน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจขั้นตอนการวิจัยอย่างกระจ่างและนำผลการวิจัยไปใช้กับประชากรกลุ่มอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกับการศึกษาในครั้งต่อไป

๓.๒.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปรากฏการณ์วิทยา

เมื่อได้ข้อมูลจากขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วจะนำมาวิเคราะห์และตีความตามแนวทางของโคไลซซี่ (Colaizzi)^{๑๓} เนื่องด้วยมีการนำมาใช้อย่างกว้างขวางและมีจุดเด่นคือการนำข้อมูลที่ได้กลับไปยืนยันความถูกต้องกับประสบการณ์ที่เป็นจริงของผู้ให้ข้อมูลโดยมีวิธีการดังนี้

(๑) หลังจากทำการถอดเทปออกมาเป็นตัวอักษรแล้วทำการอ่านบทสัมภาษณ์ซ้ำ ๆ เพื่อให้เข้าใจความรู้สึกของประสบการณ์ในการจัดการและการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ของผู้ให้ข้อมูล

(๒) สกัดประโยคที่สำคัญ (Significant statement) ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับปรากฏการณ์นี้

(๓) กำหนดความหมาย (Formulate Meaning) ให้กับประโยคที่สำคัญเหล่านั้นโดยคำนึงถึงความหมายที่ซ่อนอยู่ของปรากฏการณ์ที่กำลังศึกษา

(๔) ทำการจัดกลุ่มข้อมูลโดยการนำประโยคที่มีความหมายคล้ายกันมาจัดกลุ่มเป็นแต่ละประเด็นสำคัญ (Theme clusters)

(๕) สร้างข้อสรุปจากการเชื่อมโยงประเด็นที่สำคัญที่ได้และนำข้อสรุปที่ได้มาขยายความเชื่อมโยงให้เห็นเป็นภาพรวมเขียนเป็นคำอธิบายโดยละเอียดโดยใช้คำพูดของผู้ให้ข้อมูลมาเป็นตัวอย่างเพื่อแสดงว่าข้อมูลมีความน่าเชื่อถือและสามารถตรวจสอบได้

(๖) นำข้อสรุปที่ได้กลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ตรวจสอบเพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

---

^{๑๓} Colaizzi P. Psychological research as the Phenomenologist views it. In Existential - Phenomenological Alternatives for Psychology (Valle R. & KingM. eds), Oxford University Press, London 1978: 48-71.

(๗) หากมีประเด็นเพิ่มเติมผู้วิจัยจะนำประเด็นเหล่านี้มาวิเคราะห์เพิ่มเติมและปรับแก้ข้อสรุปให้มีความครอบคลุมและชัดเจนยิ่งขึ้น

เรื่องราวประสบการณ์ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชนสลักคอกของผู้ให้ข้อมูล โดยย่อมีดังต่อไปนี้

เพื่อการตอบปัญหาการวิจัยในครั้งนี้จึงนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยการถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้ในด้านการจัดการของพื้นที่ จากนั้นผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ตีความจากบทสัมภาษณ์และสรุปข้อมูลสำคัญจากบทสนทนา โดยมีวิธีการดังนี้

(๑) หลังจากทำการถอดเทปบทสัมภาษณ์ออกมาเป็นตัวอักษร แล้วอ่านบทสัมภาษณ์ซ้ำๆ เพื่อให้เข้าใจความรู้สึกของประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล

(๒) สกัดประโยคที่สำคัญ (significant statement)^{๑๔} ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับปรากฏการณ์นี้ ดังตัวอย่างในตารางที่ ๓.๑

---

^{๑๔} ธรรมนันทิกา แจ่มสวาง, “ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา”, หน้า ๓๗

ตารางที่ ๓.๑ : ตัวอย่างการสกัดประโยคที่สำคัญ

ประโยคที่สำคัญ (significant statements)	หมายเลขเอกสาร ถอดเสียง	หน้า	บรรทัด
“ชาวบ้านที่เข้ามีส่วนร่วมทำงานแจวเรือตรงนี้ แบ่งเวลาจากการทำอาชีพหลักจากทำประมง เราก็จะเรียกมาแจวเรือตามคิว ทำหมุนเวียนกันตามลำดับคิว ”	(ราชันย์)	๓๓	๒๒-๒๔
“ทางหมู่บ้านเราเดี๋ยวนี้เวลาจัดงานประเพณีตามรอยเสด็จ ดอกไม้ต่าง ๆ และอาหารในงานนี้เราก็จัดทำกันเอง ไม่ได้จ้างเขา ชาวบ้านก็มาช่วยๆกันคนละไม้ละมือ ใครมีฝีมือด้านไหนก็มาลงแรงช่วยกัน เป็นหน้าเป็นตาของหมู่บ้านเราด้วย และยังช่วยประหยัดไปเยอะทีเดียวกว่าที่จ้างเขา”	(สังวร)	๖๔	๑๐-๑๒
“ช่วงหน้าเทศกาลท่องเที่ยว บางคนที่แจวเรือได้วันละ ๒,๐๐๐ บาทต่อวัน ถือว่าเป็นรายได้ที่ดีมาก ๆ เพราะยังได้ค่าทิปอีก เป็นการเสริมจากอาชีพประมงที่รายได้แค่พอเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง”	(ชาวบ้าน)	๑๑๐	๒๔-๒๕
“ชุมชนมีความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่ดีในการรักษาทรัพยากรท้องถิ่น มีการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมไม่ให้เกิดผลกระทบทางธรรมชาติโดยการท่องเที่ยว และยังชี้ให้เห็นว่า ชุมชนนี้ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไปควบคู่กัน”	(สุรเชษฐ์)	๒	๑๔-๑๖

(๓) กำหนดความหมาย (formulate Meaning)^{๑๔} ให้กับประโยคที่สำคัญเหล่านั้นโดยคำนึงถึงความหมายที่ซ่อนอยู่ของปรากฏการณ์ที่ศึกษาดังตัวอย่างในตารางที่ ๓.๒

ตารางที่ ๓.๒ : ตัวอย่างการกำหนดความหมายให้กับประโยคที่สำคัญ

ประโยคที่สำคัญ (significant statements)	ความหมาย (formulate Meaning)
“ชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมทำงานแจวเรือตรงนี้ ก็แบ่งเวลาจากการทำอาชีพหลักทำประมง เราก็จะเรียกมาแจวเรือตามคิว ทำหมุนเวียนกันตามลำดับ ”	จัดสรรหน้าที่และผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง
“ทางหมู่บ้านเราเดี๋ยวนี้เวลาจัดงานประเพณีตามรอยเสด็จ ดอกไม้ต่างๆ และอาหารในงานนี้เราก็จัดทำกันเองไม่ได้จ้างเขา ชาวบ้านก็มาช่วยๆ กันคนละไม้ละมือ ใครมีฝีมือด้านไหนก็มาลงแรงช่วยกัน เป็นหน้าเป็นตาของหมู่บ้านเราด้วย และยังช่วยประหยัดไปเยอะที่เดียวกว่าที่จ้างเขา”	ชุมชนบริหารจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเอง โดยมีความรู้สึกมีส่วนร่วมและร่วมกันอย่างเข้มแข็งในความเป็นเจ้าของหรือเจ้าบ้าน มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง
“ช่วงหน้าเทศกาลท่องเที่ยว บางคนที่แจวเรือได้วันละ ๒,๐๐๐ บาทต่อวัน ถือว่าเป็นรายได้ที่ดีมาก ๆ เพราะยังได้ค่าทิปอีก เป็นการเสริมจากอาชีพประมงที่รายได้แค่พอเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง”	การท่องเที่ยวช่วยส่งเสริมยกระดับคุณภาพชีวิต และช่วยส่งเสริมรายได้ในครัวเรือน
“ชุมชนมีความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่ดีในการรักษาทรัพยากรท้องถิ่น มีการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมไม่ให้เกิดผลกระทบทางธรรมชาติโดยการท่องเที่ยว และยังชี้ให้เห็นว่า ชุมชนนี้ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไปควบคู่กัน”	ชุมชนใช้ฐานทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ของตนในการท่องเที่ยว โดยไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม

^{๑๔} ธรรมนันทิกา แจ่งสว่าง, “ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา”, หน้า ๓๗.

(๔) ทำการจัดกลุ่มข้อมูลโดยนำประโยคที่มีความหมายคล้ายกันมาจัดกลุ่มเป็นแต่ละประเด็นสำคัญ (theme clusters)^{๑๖} ดังตัวอย่างในตารางที่ ๓.๓

ตารางที่ ๓.๓ : การจัดกลุ่มประโยคที่มีความหมายที่มีความคล้ายคลึงกันเข้าด้วยกัน

ความหมายที่กำหนด (formulated meanings)	หมวดหมู่ (theme clusters)	แก่นสาระ (emergent theme)
<p>- จัดสรรหน้าที่และผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง</p> <p>- ชุมชนบริหารจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเอง โดยมีความรู้สึกมีส่วนร่วมและร่วมกันอย่างเข้มแข็งในความเป็นเจ้าของหรือเจ้าบ้าน มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง</p> <p>- การท่องเที่ยวช่วยส่งเสริมยกระดับคุณภาพชีวิต และช่วยส่งเสริมรายได้ในครัวเรือน</p> <p>- ชุมชนใช้ฐานทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ของตนในการท่องเที่ยว โดยไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม</p>	<p>ประสิทธิภาพในการจัดสรรรายได้อย่างเป็นธรรม</p> <p>การบริหารจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเองอย่างเข้มแข็ง</p> <p>การกระจายผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น</p> <p>ประสิทธิภาพในการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว</p>	<p>พบว่ามีการบูรณาการทำงานร่วมกันของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว</p>

(๕) สร้างสรุปจากการเชื่อมโยงประเด็นสำคัญที่ได้แล้วนำข้อสรุปที่ได้มาขยายความเชื่อมโยงให้เห็นเป็นภาพรวมเขียนเป็นคำอธิบายโดยละเอียดโดยใช้คำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลมาเป็นตัวอย่างเพื่อแสดงว่าข้อมูลมีความน่าเชื่อถือและสามารถตรวจสอบได้

๓.๒.๖ จริยธรรมในการวิจัย^{๑๗}

หลักจริยธรรมในการทำวิจัย มี ๔ ประการ

(๑) ผู้วิจัยต้องได้รับหนังสือยินยอมจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยก่อน

^{๑๖} ธรรมนันทิกา แจ่งส่วง, “ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา”, หน้า ๔๒.

^{๑๗} ธรรมนันทิกา แจ่งส่วง, “ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา”, หน้า ๒๓.

- (๒) ผู้ยินยอมมีสิทธิที่จะพิจารณาเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม
- (๓) ไม่อนุญาตให้ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ทำวิจัย
- (๔) ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยจะไม่ให้บุคคลภายนอกโครงการวิจัยนำไปใช้เพื่อการ

พาณิชย์หรือวัตถุประสงค์ที่ไม่ใช่ทางราชการ

หลักพื้นฐานของจริยธรรมในการทำวิจัย

- (๑) หลีกเลี่ยงการมีอคติในผลการวิจัยรายงานการวิจัย/
- (๒) ส่งเสริมการใช้ผลการวิจัยรายงานการวิจัยที่ไม่มีอคติ/
- (๓) ส่งเสริมงานวิจัยให้เป็นสินค้าสาธารณะ

ในทางกลับกันประเด็นที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมในการทำวิจัยในรายละเอียดที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้นเพื่อเป็นมาตรฐานสำหรับนักวิจัยนำไปใช้ปฏิบัติดังนี้

- (๑) การเก็บข้อมูลและประมวลผลต้องทำด้วยความถูกต้อง
- (๒) ใช้วิธีการศึกษาที่ตรงกับปัญหาที่จะทำวิจัย
- (๓) การตีความข้อมูลต้องทำอย่างเหมาะสม
- (๔) การรายงานผลการวิจัยต้องมีความถูกต้อง ไม่มีอคติหรือบิดเบือนข้อเท็จจริง
- (๕) ต้องไม่เสนอผลการค้นพบจากข้อมูลที่ไม่ได้เก็บมาเพื่อการวิจัยดังกล่าว
- (๖) ต้องไม่มีการปรับเปลี่ยนหรือตกแต่งข้อมูลให้ต่างจากความเป็นจริง

จรรยาบรรณของนักวิจัย ^{๑๘}

ประเทศไทยเพื่อเป็นแนวทางให้นักวิจัยยึดถือปฏิบัติคณะกรรมการบริหารสภาวิจัยแห่งชาติได้กำหนดเกี่ยวกับจรรยาบรรณนักวิจัยไว้ ๙ ประการสำหรับนักวิจัยทุกสาขา

- (๑) นักวิจัยต้องมีความซื่อสัตย์และมีคุณธรรมในทางวิชาการและการจัดการ
- (๒) นักวิจัยต้องตระหนักถึงพันธกรณีในการทำงานวิจัยตามข้อตกลงที่ทำไว้กับหน่วยงาน

ที่สนับสนุนการวิจัย

- (๓) นักวิจัยต้องมีพื้นฐานความรู้ในสาขาวิชาการที่ทำการวิจัย
- (๔) นักวิจัยต้องมีความรับผิดชอบต่องานที่ศึกษาวิจัย
- (๕) นักวิจัยต้องเคารพศักดิ์ศรีและสิทธิของมนุษย์ที่ใช้เป็นตัวอย่างในการวิจัย
- (๖) นักวิจัยต้องมีอิสระทางความคิดโดยปราศจากอคติทุกขั้นตอนของการวิจัย
- (๗) นักวิจัยพึงนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในทางที่ชอบ

---

^{๑๘} ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง, “ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา”, หน้า ๗๕.

(๘) นักวิจัยพึงเคารพความคิดเห็นทางวิชาการของผู้อื่น

(๙) นักวิจัยพึงมีความรับผิดชอบต่อสังคมทุกระดับ

๓.๒.๗ ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์

๑) ผู้ทรงคุณวุฒิในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ๑ ท่าน อายุ ๗๐ ปี ประสบการณ์ในการวิจัยและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ๔๐ ปี

๒) เจ้าหน้าที่องค์การบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ๑ ท่าน อายุ ๕๐ ปี เป็นผู้ให้ความรู้แก่ชุมชนและทำงานบริหารจัดการท่องเที่ยวกว่า ๒๐ ปี

๓) พระสงฆ์ ๑ รูป

๔) เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ ๑ ท่านที่ใช้ประโยชน์ในพื้นที่

๕) ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนโดยเป็นสมาชิก ๑ ท่าน

๖) นักท่องเที่ยว ๑ ท่าน ชาวแคนาดา อายุ ๖๐ ปี

๗) เจ้าของร้านค้าในชุมชน ๑ ท่าน

๘) เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเกาะช้าง

๙) ชุมชนที่มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมเป็น ๙ ท่าน

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในบทนี้ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์จาก ๓ แหล่ง คือ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามทฤษฎี การจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักพุทธศาสนา และจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลการจัดการแหล่งท่องเที่ยว แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นพุทธวิธีการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยรายละเอียดผู้ให้สัมภาษณ์มีดังนี้

ประเภท	รายนาม	บทบาท/ความสำคัญ
นักวิชาการ	ผศ.ดร.สุรเชษฐ์ เชษฐมาส	-ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวของ สกว. -ประธานกรรมการตัดสินรางวัลแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
ผู้ประกอบการ	คุณโทมัส (ทวีศักดิ์)	-เจ้าของบริษัททัวร์
นักท่องเที่ยว	คุณแอริน	-นักท่องเที่ยวชาวแคนาดา
ร้านค้าในชุมชน	คุณสังวร มิตรมากร	-ประธานชมรมกลุ่ม OTOP
ชุมชนที่มีส่วนได้ส่วนเสีย	ไม่ประสงค์ออกนาม	ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชน
หน่วยงานของรัฐ	คุณวัชร ชูรักษา	ผู้จัดการท่องเที่ยวชุมชน อพท.
ชุมชนในพื้นที่	คุณราชนันท์ ภูทอนิน	ผู้จัดการนำเที่ยวสลักคอก
พระ	พระสงฆ์	วัดวิชคามคชทวีป
หน่วยงานของรัฐ	นายโกสิทธิ์ นิลรัตน์	หัวหน้าอุทยานแห่งชาติเกาะช้าง

๔.๑ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแนวทฤษฎี

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาแนวความคิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแนวตะวันตก และหลักการจัดการพื้นที่ตามแนวพระพุทธศาสนา

จากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑ ผู้วิจัยได้นำเสนอเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ ๑ บริบทชุมชนสลักคอก

สำหรับในบริบทของชุมชนหมู่บ้านสลักคอก นอกจากจะเป็นการเสนอรายละเอียดที่ครอบคลุมลักษณะโดยทั่วไปทางภูมิศาสตร์และโครงสร้างพื้นฐานแล้ว ยังได้เสนอรายละเอียดทางสังคมในชุมชนสลักคอก อันได้แก่ โครงสร้างทางประชากรและการตั้งถิ่นฐาน โครงสร้าง การเมือง การปกครอง ระบบเศรษฐกิจและการผลิตในชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก และรายละเอียดทางวัฒนธรรม/ประเพณีและความเชื่อ และการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนที่ครอบคลุมการจัดการทั้งทางวัฒนธรรม/ความเชื่อและการจัดการตามกฎหมายระเบียบที่รัฐกำหนด ซึ่งอธิบายเป็นหัวข้อย่อยได้ดังนี้

๑.๑ สภาพที่ตั้งและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์

ชุมชนสลักคอก^๑เป็นตำบลหนึ่งในจำนวน ๑๑ ตำบลในอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเกาะช้าง ประมาณ ๑๘ กิโลเมตร การเดินทางสามารถใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔๑ ผ่านจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี ในหมู่เกาะช้างเป็นอุทยานแห่งชาติที่ตั้งอยู่อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด มีประวัติความเป็นมาในการจัดตั้งอุทยาน เริ่มจากปี พ.ศ. ๒๕๑๐ จังหวัดตราด ได้ทำการสำรวจบริเวณ น้ำตกธารมะยม ซึ่งตั้งอยู่บนเกาะช้าง อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด เพื่อให้กรมป่าไม้พิจารณา จัดตั้งเป็นวนอุทยาน ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ กรมป่าไม้ได้พิจารณาให้ความเห็นชอบหลักการใหม่การจัดตั้ง “วนอุทยานน้ำตกธารมะยม” ขึ้น จากนั้นจังหวัดตราดได้ดำเนินการจัดตั้งวนอุทยานน้ำตกธารมะยม ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ และในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้จัดตั้งหมู่เกาะช้างเป็นอุทยานแห่งชาติด้วยเหตุผลสำคัญที่พื้นที่เกาะช้างและเกาะโดยรอบมีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ มีน้ำตกและสัตว์ป่าหลายชนิดอาศัยอยู่ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์สำคัญคือ เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๔๘๔ น่านน้ำบริเวณทิศตะวันออกของเกาะช้าง เรือรบหลวงสงขลา เรือรบหลวงชลบุรี และเรือรบหลวงธนบุรีได้ทำการยุทธนาวีกับเรือรบฝรั่งเศส จำนวน ๗ ลำ ซึ่งเป็นวีรกรรมที่ได้มีการจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ของกองทัพเรือ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ ๔๐๖,๒๕๐ ไร่ หรือ ๖๕๐ ตารางกิโลเมตร โดยเป็นพื้นน้ำประมาณ ๔๕๘ ตารางกิโลเมตร หรือ ๗๐ เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ และเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่

^๑ กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. บริบทชุมชนสลักคอก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

๔๕ ของประเทศไทย ชุมชนสลักคอกตั้งอยู่ที่อ่าวสลักคอก ห่างจากท่าเรืออ่าวสับประดราว ๒๒ กิโลเมตร อ่าวสลักคอกเป็นเว้าขนาดเล็ก

ภูมิประเทศที่เป็นเว้าค่อนข้างปิด ริมชายฝั่งของอ่าวสลักคอกจึงหนาแน่นไปด้วยป่าชายเลน เนื้อที่กว่า ๕๐๐ ไร่ จึงเป็นแหล่งอนุบาลพันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนทั้ง กุ้ง หอย ปลา ปู เป็นแหล่งประมงพื้นบ้าน ช่วยป้องกันการพังทลายของชายฝั่ง ลดความเร็วลม และเป็นแหล่งสมุนไพรมากมาย

๑.๒ โครงสร้างทางประชากรและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

พื้นที่ชุมชนสลักคอก

จากการสำรวจชุมชน^๓ สามารถสรุปข้อมูลทั่วไปของชุมชนสลักคอก ได้แก่ ประวัติชุมชน อาณาเขตติดต่อ สภาพสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ปัญหาชุมชนและความคาดหวังของชุมชน ดังนี้

ประวัติชุมชน ชุมชนสลักคอก เป็นชื่อที่เรียกกันตามลักษณะภูมิศาสตร์ สภาพพื้นที่ซึ่งเป็นอ่าววงกลมมีลักษณะคล้ายคอกสัตว์ มีทางออกทางทะเลเป็นช่องแคบชายขวา ที่ดูเหมือนจะบรรจบหรือชนกัน มีเกาะสลักและเกาะลมอยู่ด้านหน้ากลางทะเลทางทิศตะวันตก ชุมชนสลักคอกแต่เดิมอยู่ในการปกครองของอำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด ต่อมาเมื่อมีการแยกพื้นที่เป็นกิ่งอำเภอเกาะช้างในปี พ.ศ.๒๕๒๕ ซึ่งปัจจุบันได้ยกฐานะเป็นอำเภอเกาะช้าง ตั้งแต่วันที่ ๘ กันยายน ๒๕๕๑ จึงได้มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๒ ตำบล ๙ หมู่บ้าน และได้กำหนดให้ชุมชนสลักคอก ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ อยู่ในการพื้นที่ปกครองของตำบลเกาะช้างใต้โดยพื้นที่ชุมชนอาณาเขตติดต่อ ทิศเหนือติดต่อหมู่ที่ ๑ บ้านคลองพร้าว ทิศใต้ติดต่อบ้านสลักเพชรเหนือ ทิศตะวันออกติดต่อทะเลอ่าวไทย ทิศตะวันตกติดต่อบ้านคลองพร้าว

อดีตชุมชนสลักคอกมีคนดั้งเดิมอาศัยอยู่ไม่กี่หลังคาเรือน ประกอบอาชีพหลักด้วยการทำสวน ได้แก่ สวนมะพร้าว ยางพารา และทำอาชีพประมง สภาพพื้นที่และชุมชนยังไม่ได้รับการพัฒนา ทำให้การคมนาคมไม่สะดวก ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีน้ำประปา การคมนาคมในอดีตจึงใช้เรือแจว

^๒ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, **หมู่บ้านสลักคอก**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dasta.or.th/dastaarea/th/travel/๑๔๖-place/lifestyle/๑๙๘-๑๙๘.html%๒๐> [๑๕ กันยายน ๒๕๕๘].

^๓ ทิพย์สุดา พุฒจรรย์, “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสลักคอก”, **ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ๒๕๕๖**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

หรือเรือใบในการคมนาคมเพื่อการติดต่อค้าขายเป็นหลัก การปกครองมีผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อนายโอ ตงสคร (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) เป็นแพทย์แผนโบราณ ซึ่งเป็นที่รู้จักและเคารพของคนทั่วไปในเกาะช้าง ต่อมาได้มีผู้อพยพชาวกัมพูชาซึ่งหนีสงครามมาจากเกาะกงเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนตามริมฝั่งคลอง โดยประกอบอาชีพประมงตามชายฝั่ง อาศัยมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานกว่า ๓๐-๔๐ ปี จนปัจจุบันผู้อพยพเหล่านี้ได้กลายเป็นคนไทยบางส่วน และมีสิทธิ์ในการเลือกตั้งและเป็นคณะกรรมการต่างๆ ในชุมชน และให้ความร่วมมือกับชุมชนในการประชุมและพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี

ปัจจุบันชุมชนสลักคอก เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่ชัดเจน เนื่องจากได้รับการพัฒนาจากอำเภอเกาะช้าง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกาะช้างได้ ในการพัฒนาทั้งด้านสาธารณูปโภค สิ่งอำนวยความสะดวก ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการประกอบอาชีพของคนในชุมชน และด้านการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน โดยได้นำความต้องการและปัญหาของชุมชนซึ่งผ่านการประชุม

๑.๓ โครงสร้างพื้นฐานของชุมชนและการบริการของรัฐ

ด้านสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนสลักคอกเป็นพื้นที่ด้านใต้เกาะช้างบริเวณห่างจากที่ว่าการกิ่งอำเภอเกาะช้าง ไปทางทิศใต้ประมาณ ๑๓ กิโลเมตร มีพื้นที่บางส่วนติดทะเล บ้านสลักคอกมีพื้นที่การเกษตรประมาณ ๘๐๐ ไร่ จำนวนครัวเรือนราว ๑๐๐ ครัวเรือน ชุมชนสลักคอกยังคงเอกลักษณ์ของสังคมไทย โดยทั่วไปไว้ เช่น การเคารพผู้อาวุโส มีความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนแบบเครือญาติ คนในชุมชนมีความสามัคคีกัน และให้ความสำคัญต่อบทบาทผู้นำอย่างมาก มีการสื่อสารพูดคุยกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องผ่านการประชุมประชาคมประจำเดือน คนในชุมชนมีอัธยาศัยที่ดีมีการเสียสละทำงานช่วยเหลือส่วนรวม การดำรงชีวิตแบบพอเพียง มีความการเชื่อในคติทางพุทธศาสนา ประเพณีและ วัฒนธรรม มีประเพณีและวัฒนธรรมตามประเพณีไทยทั่วไป การรำกลองยาว การจัดงานประเพณีประจำปี การทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

หมู่บ้านสลักคอก มีวัดที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ คือวัดวิชฌคามคทวิป ซึ่งเป็นชื่อพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๗ (ร.ศ.103) พระองค์ได้เสด็จประพาสเมืองตราดถึง ๑๒ ครั้ง และได้เสด็จเยือนเกาะช้างทั้ง ๑๒ ครั้ง โดยได้เสด็จทางชลมารคโดยเรือพระที่นั่ง ด้วยเหตุที่วัดแห่งนี้ยังไม่มีพระอุโบสถ ราษฎรจึงกราบบังคมทูลพระกรุณาขอให้ทรงเหยียบเลือกพื้นที่สำหรับสร้างพระอุโบสถ จากนั้นเจ้านายข้าราชการได้เรียไรเงินถวายพระเพื่อสร้างพระอุโบสถ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้จัดสร้างพระอุโบสถขึ้นจนสำเร็จเรียบร้อยซึ่งนับเป็นเวลาได้ ๑๕ ปี นับจากวันที่รัชกาลที่ ๕ ทรงเหยียบที่สร้างพระ อุโบสถ ปัจจุบันคณะกรรมการวัดได้ส่งเรื่องให้กรมการศาสนาพิจารณาเป็นพระอารามหลวง แต่ยังคงติดขั้นตอนทางศาสนา ปัจจุบันวัดมีเนื้อที่บริเวณวัด ๒๕ ไร่ ที่สวนยางพารา ๗๕ ไร่ นอกจากนี้ทางวัด จะมีการฝากข้าวประชาสัมพันธ์ผ่านการประชุมประชาคมหมู่บ้าน ในการจัดงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ทำให้สามารถพบเห็นชาวบ้านทั้งคนไทยและชาวกำพูชา เดินทางมาร่วมทำบุญที่ วัดเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่มีการทำอาหารมาจากที่บ้าน และพาครอบครัวมาทำบุญร่วมกัน

ด้านสาธารณสุข คนในชุมชนสลักคอกสามารถเข้ารับบริการด้านสาธารณสุขได้จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพเกาะช้างใต้ และโรงพยาบาลของอำเภอเกาะช้างซึ่งอยู่ไม่ไกลจากชุมชน ชุมชนมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน คอยทำหน้าที่ดูแลสุขภาพแก่คนในชุมชน และมีส่วนรณรงค์และตรวจสอบการป้องกันการเกิดยูงลาย รวมทั้งการส่งเสริมการออกกำลังกายด้วยการเดินแอโรบิกของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ด้านการศึกษา ชุมชนสลักคอกมีโรงเรียนวัดวิชคามคทวิป สอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงประถมศึกษาปีที่ ๖ ปัจจุบันมีนักเรียนทั้งหมดประมาณ ๘๐ คน เป็นสถานศึกษาที่ชาวบ้านในชุมชนส่งลูกหลานเข้าเรียน มีโรงเรียนวัดสลักเพชร สอนตั้งแต่อนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาตอนต้น ปัจจุบันมีนักเรียนประมาณ ๓๐๐ คน เป็นอีกโรงเรียนหนึ่งที่อยู่ไม่ไกลจากชุมชน และโรงเรียนวัดคลองสน สอนตั้งแต่ประถมจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย ปัจจุบันมีนักเรียนประมาณ ๒๖๐ คน เป็นอีกหนึ่งโรงเรียนที่สามารถรองรับการเข้ารับการศึกษาของเยาวชนของชุมชนสลักคอก และปัจจุบัน ได้มีการศึกษานอกโรงเรียน หรือ กศน.เข้ามาส่งเสริมการเรียนหนังสือให้แก่คนในชุมชนสลักคอก ทำให้สมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นผู้ใหญ่ให้ความสำคัญและเรียนกันหลายคน โดยเฉพาะผู้นำชุมชน และรวมถึงประธานชมรมนำเที่ยวพื้นบ้านสลักคอก

๑.๕ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ ระบบการผลิตและการบริโภค

ด้านเศรษฐกิจ ชาวบ้านชุมชนสลักคอกส่วนใหญ่ทำอาชีพประมงพื้นบ้าน เป็นแหล่งประมงพื้นบ้านที่สำคัญบนเกาะช้าง มีอาชีพเสริมด้วยการจัดตั้งชมรมท่องเที่ยวพื้นบ้านสลักคอก ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เพื่อให้ชาวบ้านสลักคอกได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนดำรงชีวิต และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง และเพื่อกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับสมาชิกและชุมชน ด้วยการชักชวนให้ทั้งนักท่องเที่ยวและชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และเพื่ออนุรักษ์ป่าชายเลนสลักคอกให้คงอยู่ มีการรวมกลุ่มอาชีพกิจกรรมการทำผ้าบาติก ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว ผลิตภัณฑ์จากไผ่ นอกจากนี้มีอาชีพค้าขาย และศูนย์จำหน่ายสินค้า OTOP ของชุมชน สภาพเศรษฐกิจโดยภาพรวมของชุมชน สมาชิกชุมชนมรายได้พอกินพอใช้ รายจ่ายจะหมดไปกับค่าใช้จ่ายการเดินทางขึ้นฝั่งเข้าตัวเมืองจังหวัดตราด และค่ารักษาพยาบาล และมีการรวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นการส่งเสริมการออมให้แก่คนในชุมชนอีกด้วย

ด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชนสลักคอกตั้งอยู่พื้นที่อ่าวสลักคอกซึ่งเป็นอ่าวที่เว้าลึกเข้ามาในแผ่นดิน มีปากทางออกทะเลเป็นช่องแคบๆ มีพื้นที่ป่าชายเลนผืนใหญ่สุดบนเกาะช้างมีพื้นที่ประมาณ ๖๗๐ ไร่ เป็นถิ่นอาศัยแหล่งเพาะพันธุ์ตัวอ่อนของสัตว์น้ำต่างๆ ยังช่วยป้องกันการพังทลาย ชายฝั่งลด

ความเร็วลมที่จะเข้ามาปะทะฝั่ง โดยทั่วไปมี ๒ ฤดู คือ ฤดูร้อน ประมาณช่วงเดือน มกราคม – พฤษภาคม ฤดูฝน ประมาณช่วงเดือน มิถุนายน – กันยายน สภาพแวดล้อมทางทะเล มีน้ำ ทะเลที่สะอาด มีขยะที่มาจากชาวประมงบ้างเล็กน้อย บริเวณน้ำทะเลโดยรอบบริเวณตั้งบ้านเรือน ชาวบ้าน แม้จะมีการปล่อยน้ำเสียจากบ้านเรือน แต่ยังคงมีสภาพที่ดี สะอาด สภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน หรือบนฝั่ง มีสภาพพื้นที่บางส่วนเป็นที่สูง มีภูเขาขนาดเล็ก และบางพื้นที่เป็นที่ราบ ชาวบ้าน ส่วนใหญ่มีการตั้งบ้านเรือนกระจุกบริเวณริมทะเล และบางส่วนอยู่พื้นที่ราบที่ไกลจากทะเล ชุมชนมีการจัดการขยะที่ดี ด้วยความร่วมมือของชาวบ้าน ซึ่งมีข้อตกลงร่วมกันในการเก็บขยะไว้ในบ้าน และให้นำออกมาเฉพาะวันที่รถเก็บขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะช้างได้เข้ามาเก็บ เพื่อสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชุมชน ทำให้ไม่เห็นถุงขยะในชุมชน และไม่มีขยะตามพื้นที่ต่าง ๆ ในชุมชน ชุมชนมีการปลูกดอกไม้ตลอดข้างทางของชุมชน และไม่มีสภาพป่าหรือหญ้ารก บรรยากาศโดยรวมสะอาด เป็นระเบียบ และสวยงาม

๑.๔ โครงสร้างทางการเมืองการปกครอง

ด้านการเมืองการปกครอง ชุมชนสลักคอกมีผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ปกครองชุมชน มีการตั้งคณะกรรมการประชาคมหมู่บ้านที่ประกอบไปด้วยผู้นำจากกลุ่มสังคมต่างๆในชุมชน โดยประธานชมรมนำเที่ยวพื้นบ้านสลักคอกได้มีส่วนร่วมทำหน้าที่เลขานุการคณะกรรมการประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งมีการประชุมประชาคมหมู่บ้านเดือนละครั้ง โดยได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมประชุมเพื่อรับฟังข่าวสารจากหน่วยงานภาครัฐ และการขอความคิดเห็น รวมถึงการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ของชุมชน ด้วยการที่ชุมชนมีมาตรการในการลงชื่อเข้าร่วมประชุมทุกครั้ง หากใครขาดการประชุมเกินจำนวนที่กำหนด จะขอมติที่ประชุมประชาคมไม่ให้ได้รับสิทธิ์ที่พึงได้รับบางประการจากชุมชน จึงทำให้สมาชิกซึ่งเป็นตัวแทนแต่ละครัวเรือนเข้าร่วมประชุมอย่างพร้อมเพรียง ทั้งนี้ ชุมชนได้เชิญตัวแทนจากหน่วยงานราชการในพื้นที่ และภาคธุรกิจเข้าร่วมประชุมด้วย เพื่อให้กรณีที่ชุมชนมีปัญหาและความต้องการที่จำเป็นต้องใช้งบประมาณ หรือความช่วยเหลือจะใช้ที่ประชุมประชาคมแสดงความคิดเห็นร้องขอในคราวเดียว ชุมชนให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน ได้มีการกำหนดให้ทุกเดือนมีวันที่จะนัดหมายใหม่ การทำกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน

๑.๕ อิทธิพลของสังคมภายนอกต่อชุมชน

ความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียง มีความสัมพันธ์แบบญาติพี่น้อง ที่มีการไปมาหาสู่และช่วยเหลือพึ่งพากัน ซึ่งเป็นปกติของวัฒนธรรมชาวไทยโดยทั่วไป นอกจากนั้นยังพบความสัมพันธ์ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน เช่น การทำกิจกรรมปลูกต้นไม้ ในโครงการ มีการจัดแข่งขันกีฬาฟุตบอลเชื่อมความสัมพันธ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นการแข่งขันระหว่างผู้นำชุมชน ได้แก่ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ความสัมพันธ์อื่น ๆ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยวโดยมีทั้งการแลกเปลี่ยนความรู้ หรือความสัมพันธ์ที่เกิดจากการเข้าพัฒนาโครงการต่าง ๆ ของนักศึกษา/หน่วยงานและสถาบันต่าง ๆ ซึ่งความสัมพันธ์ที่พบในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นการช่วยเหลือทั้งในรูปแบบของการบริจาคทรัพย์สินเงินทอง และการก่อสร้างถาวรวัตถุที่เป็นของสาธารณะ เช่น ศาลา รวมถึงการร่วมกิจกรรมกับชาวบ้าน เช่น การปล่อยพันธ์ปลา การปลูกต้นไม้ กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมวันเด็ก

๑.๖ ความสัมพันธ์ภายในชุมชน

สำหรับความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชาวบ้าน^๔ สามารถแยกพิจารณาได้ ๒ รูปแบบ ได้แก่

๑) ความสัมพันธ์แบบพึ่งพากัน

ความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้มักพบได้ในลักษณะการรวมกลุ่มที่แยกพิจารณาตามการเกิดได้ ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและกลุ่มที่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ ซึ่งกลุ่มแรก ได้แก่ การรวมกลุ่มช่วยเหลือกันในเรื่องของการลงแขก แต่ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ปัจจุบันพบได้น้อยลง เนื่องจากต่างคนต่างติดภารกิจและหันไปว่าจ้างแรงงานคนแทน อีกทั้งค่านิยมที่เปลี่ยนไป เช่น การพึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่

ในการลงแขกมีลักษณะที่แต่ละครัวเรือนแบ่งแรงงานในครอบครัวไปช่วย เช่น การลงแขก พิธีศพ งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ จึงอาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ในชุมชน มีลักษณะต่างตอบแทน (reciprocity) ซึ่งหมายถึง การแลกเปลี่ยนที่ในสถานการณ์นั้นมีผู้ได้รับผลประโยชน์เป็นรูปธรรมเพียงฝ่ายเดียว ส่วนอีกฝ่ายจะได้รับผลประโยชน์ในรูปแบบของหลักประกัน ทางจิตใจของการช่วยเหลือที่จะเกิดขึ้นได้ในอนาคต (expose condition) ดังนั้นการช่วยเหลือ ด้านแรงงานจึงเกิดขึ้นตามพันธะสัญญาของการตอบแทนทางสังคมของชาวบ้าน เช่นเดียวกับการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในรูปแบบอื่นที่ไม่มีการเรียกร้องค่าตอบแทนใด ๆ แต่เป็นการช่วยเหลือแบบให้เปล่าที่มีหลักประกันว่า “เขาจะช่วยเหลือเรากลับ เป็นการตอบแทนในยามที่เราต้องการความช่วยเหลือจากเขา”

สำหรับกลุ่มทางธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อชุมชน เช่นเดียวกับการลงแขก ได้แก่ กลุ่มเครือญาติซึ่งเป็นกลุ่มพื้นฐานทางสังคม เนื่องจากชาวบ้านจะให้ความสำคัญต่อสายเลือด ถึงแม้ว่าจะแยกกันตั้งถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น ๆ ที่ห่างไกล ก็ยังมีการพบปะติดต่อกันในรูปแบบของเครือข่าย โดยเฉพาะในกลุ่มเพศหญิงที่จะคลุกคลีเฉพาะในหมู่ญาติพี่น้องของตนเท่านั้น

---

^๔ สมชาย สนั่นเมือง, “ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว”, จุลสารการท่องเที่ยว. ๑๗, (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๔๑).

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าความสัมพันธ์แบบกลุ่มจัดตั้งที่พบในชุมชนสลักคอกจะเป็นกลุ่มที่มีลักษณะเป็นทางการซึ่งบริหารจัดการโดยชาวบ้าน พร้อมทั้งตั้งคณะกรรมการที่เป็นชาวบ้านขึ้นมาดูแล ที่นอกจากกลุ่มจะเกี่ยวข้องกับการผลิตทางการประมงแล้ว ยังพบกลุ่มที่มีการจัดตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาปากท้องของชาวบ้าน เช่น กลุ่มแม่บ้าน

๒) ความสัมพันธ์เชิงความขัดแย้ง

สำหรับความขัดแย้งที่พบในชุมชน มักเกี่ยวข้องกับความเชื่อและทัศนคติของบุคคลที่เกิดขึ้นเนื่องจากการยอมรับระบบตลาด ชาวบ้านจะพยายามหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกัน ถึงแม้ความขัดแย้งต่อกันก็ตาม โดยปัญหาความขัดแย้งที่ผู้วิจัยค้นพบ ได้แก่ ความขัดแย้งจากการจัดการท่องเที่ยวในอดีต ที่ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งไม่พอใจการบริหารจัดการของกลุ่มท่องเที่ยวเดิม เนื่องจากการมีอคติ/ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวในแง่ลบ จึงไม่สนับสนุนและให้ความร่วมมือพัฒนาการท่องเที่ยว ต่างจากชาวบ้านนอกกลุ่มที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่ ซึ่งแสดงออกด้วยการไม่ให้การร่วมมือในกิจกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ และแต่ละฝ่ายพยายามเลี่ยงการให้ความเห็นที่เกี่ยวข้องกับอีกฝ่าย หรือพยายามเพิ่มช่องว่างระหว่างกันเพื่อลดปฏิสัมพันธ์ที่อาจมีผลให้เกิดการปะทะกันซึ่ง ๆ หน้า

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ซึ่งเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของชาวบ้านคือ ความสัมพันธ์ในรูปการพึ่งพาอาศัย อันเนื่องมาจากวิถีการดำเนินชีวิตที่อยู่กับการผลิตทางการประมงเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งความกดดันที่เกิดจากความสัมพันธ์ของชาวบ้านต่อสังคม ซึ่งเป็นเหตุผลให้ชาวบ้านจำเป็นต้องรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน และหยุดยั้งความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น โดยการประนีประนอมต่อกันเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้น

๑.๘ การจัดการทรัพยากรภายในชุมชน

๑.๘ วัฒนธรรม/ความเชื่อและประเพณีในชุมชน

สำหรับประเพณีที่ชาวบ้านยังถือปฏิบัติในแต่ละรอบปี ได้แก่

-การจัดขบวนเสด็จประพาสต้น รัชกาลที่ ๕ โดยประเพณีนี้จัดขึ้นทุกปีในวันที่ ๒๖ และ ๒๗ ธันวาคม เพื่อรำลึกถึงคราวที่รัชกาลที่ ๕ เสด็จมาประพาสที่สลักคอกและวัดวัชคามคชทวีป โดยมีชุมชนและหน่วยงานของรัฐเข้าร่วมในพิธีดังกล่าว

-การจัดพิธีวิวาท์ สลักรัก สลักคอก เพื่อสืบสานวัฒนธรรมไทยในรูปแบบที่จัดงานให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ในรูปแบบที่เป็นอัตลักษณ์

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนสลักคอก

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่มีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อทำการยืนยันข้อมูลกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สามารถสรุปข้อมูลที่ได้ดังนี้

พฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวชุมชนสลักคอก เกาะช้าง ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่าใช้เวลาท่องเที่ยว ๑-๒ วัน ส่วนใหญ่เดินทางมาเพื่อถ่ายรูป เดินป่า ศึกษาธรรมชาติ ศึกษาวิถีชีวิตคนท้องถิ่น นั่งช้าง โดยส่วนมากวางแผนการท่องเที่ยวเอง รองลงมาคือให้บริษัทนำเที่ยวจัดบริการ ซึ่งคำตอบจากการสัมภาษณ์มีดังนี้

..มีการวางแผนล่วงหน้าเพราะเป็นการสืบค้นข้อมูลกับแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมนำเที่ยว ที่พัก การเดินทาง เพื่อประกอบการวางแผนในการเดินทาง ให้เกิดความสะดวก ค่าใช้จ่ายและกำหนดเวลาได้

(คุณโทมัส, มกราคม ๒๕๖๒)^๕

ความต้องการและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชุมชนสลักคอก

จากการศึกษาภาพรวมความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวชุมชนนี้ พบว่ามีความต้องการปัจจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ^๖ประกอบด้วยด้านพื้นที่ ด้านการจัดการที่รับผิดชอบต่อสังคม ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสามารถแยกเป็นรายละเอียดในแต่ละด้านได้ดังนี้

ด้านพื้นที่

๑. ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
๒. มีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ
๓. มีความหลากหลายทางชีวภาพ
๔. ทัศนียภาพที่สวยงามของทรัพยากร
๕. สภาพพื้นที่ประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสม

ด้านการจัดการที่รับผิดชอบต่อสังคม

โดยทางอุทยานแห่งชาติเกาะช้างได้ร่วมมือดูแลร่วมกับชุมชน

๑. สิ่งอำนวยความสะดวกที่เข้ากับสิ่งแวดล้อม
๒. การจัดการขยะ

^๕ สัมภาษณ์, คุณโทมัส, วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^๖ สิริวัฒนา ไจมาและคณะ, การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านแม่ กลางหลวง ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่, สำนักงานกองทุนวิจัย, กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖, หน้า ๕๐.

๓. การจัดการเสียง
๔. การจัดการน้ำ
๕. การแบ่งเขตพื้นที่ใช้ประโยชน์
๖. การจัดการความปลอดภัยและทรัพย์สิน

ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

๑. ความคุ้มค่าในการเรียนรู้
๒. การสื่อความหมาย
๓. ความหลากหลายของกิจกรรม
๔. กิจกรรมสนุกสนาน
๕. ความปลอดภัยของกิจกรรมทั้งการนั่งเรือมาดและการเดินป่ามีความปลอดภัยสูง

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

๑. การกระจายรายได้ โดยผู้ประกอบการ พนักงานบริการ คนขับเรือ มัคคุเทศก์เป็นคนในพื้นที่ และมีการซื้อวัตถุดิบจากชาวบ้าน
๒. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่มาชุมชนสลักคอก จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวแบ่งออกได้ดังนี้

๑. การรับรู้ความต้องการท่องเที่ยว

๑. การให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ
๒. ทศนียภาพที่สวยงาม
๓. กิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย
๔. ที่พักมีรองรับหลายรูปแบบ
๕. การให้ความสำคัญกับเส้นทางและพาหนะในการเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว
๖. การให้ความสำคัญกับแพคเกจจิ้งบริการต่าง ๆ
๗. การให้ความสำคัญกับเงื่อนไขพิเศษ เช่น ส่วนลดบริการ เป็นต้น

๒. การแสวงหาข้อมูล

๑. ข้อมูลจากบุคคลที่รู้จักแนะนำ
๒. ข้อมูลจากสื่อทั่วไป
๓. ข้อมูลจากเว็บไซต์และเครื่องสำอางสังคมออนไลน์

๓. การประเมินทางเลือก

๑. การเปรียบเทียบแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งก่อนการตัดสินใจ
๒. การเปรียบเทียบเส้นทางและยานพาหนะที่จะเลือกใช้บริการ
๓. การเปรียบเทียบแพคเกจท่องเที่ยวก่อนตัดสินใจเดินทาง
๔. การเปรียบเทียบเงื่อนไขและสิทธิประโยชน์ในการท่องเที่ยว

พฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชุมชนสลักคอก

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพบว่า^๗

๑. จำนวนวันที่นักท่องเที่ยวมาช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวระหว่างเดือนตุลาคมถึงมีนาคม แต่ถ้าเป็นช่วงเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเพิ่มมากขึ้น โดยจำนวนวันที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวจะแตกต่างกัน โดยนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะนิยมเดินทางมาราว ๑-๒ สัปดาห์ ส่วนชาวไทยนิยมท่องเที่ยว ๒-๓ วัน

๒. กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ ได้แก่

- ๒.๑ การนั่งเรือมาชมธรรมชาติ
- ๒.๒ การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ
- ๒.๓ การชมวิถีในชุมชน

๓. ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นระหว่างเที่ยวชุมชนสลักคอก

ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น ขึ้นอยู่กับกิจกรรมของนักท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวจะใช้จ่ายประมาณ ๑,๐๐๐-๒,๐๐๐ บาทต่อคนต่อวัน ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่รวมผู้นำเที่ยวและกิจกรรมท่องเที่ยว

ประเด็นที่ ๒ สถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่

๒.๑ พื้นฐานการท่องเที่ยวในชุมชน

เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบกับมีวัฒนธรรมในลักษณะการผสมผสานเนื่องจากชาวบ้านในชุมชนสลักคอก เป็นพื้นที่มาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่แห่งนี้ จากหลากหลายพื้นที่ ส่วนสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ในแต่ละหมู่บ้านมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของทรัพยากรธรรมชาติ แยกอธิบายได้ดังนี้

๒.๒ บทบาทการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน

สำหรับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเมื่อพิจารณาเฉพาะบทบาทของแต่ละหมู่บ้าน การดำเนินการของผู้ใหญ่บ้านและแกนนำชุมชนที่ถือเป็นตัวแทนชาวบ้าน ส่วนในระดับการดำเนินการ

^๗ สัมภาษณ์คุณราชนัย ภูทนิน ผู้จัดการนำเที่ยวในพื้นที่บ้านสลักคอก, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

และการปฏิบัติพบได้ในลักษณะของการเข้าร่วมให้บริการนักท่องเที่ยว เช่น การนำเดินป่าในป่าชุมชน เฉลิมพระเกียรติ ซึ่งให้บริการในลักษณะโดยไม่คิดค่าบริการแต่อย่างใด อาจมีเฉพาะแต่ชาวบ้านที่มีความสามารถหรือมีเครือข่ายในเรื่องดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านส่วนอื่นก็ยังมีโอกาสเข้าร่วม โดยให้ความช่วยเหลือในเรื่องการอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น บริการรถรับส่ง สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนในชาวบ้าน

๒.๓ ปัญหาการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา

นอกจากความขัดแย้งด้านความคิดที่เกิดขึ้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนแล้ว ในการดำเนินงานของกลุ่มในพื้นที่ยังมีปัญหา/อุปสรรคเกิดขึ้น ได้แก่

๑. ธรรมชาติของการท่องเที่ยวที่มีปริมาณนักท่องเที่ยวไม่คงที่ ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถยึดเป็นอาชีพได้

ซึ่งคำตอบจากการสัมภาษณ์มีดังนี้

...ฤดูกาลท่องเที่ยวที่จำกัดในช่วงฤดูหนาว ทำให้ไม่สามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอตลอดทั้งปี

(คุณราชันย์ ภูทอนิน, มกราคม ๒๕๖๒)^๘

๒. ชาวบ้านมีความคล้อยตามผู้นำชุมชน จึงอาจไม่ได้เสนอความคิดเห็นของตนเองมากนัก โดยปล่อยให้ทางผู้นำมีอำนาจตัดสินใจและเห็นคล้อยตามกัน

ซึ่งคำตอบจากการสัมภาษณ์มีดังนี้

... ผู้นำมีเหตุผลและหลักการที่ชัดเจน ชาวบ้านจึงไม่ค่อยมีข้อโต้แย้งและคล้อยตามความเห็นของผู้นำเป็นส่วนใหญ่

(คุณสังวร มิตรมากร, มกราคม ๒๕๖๒)^๙

โดยสรุปแล้วปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เกิดจากความไม่เข้าใจระบบของการท่องเที่ยวและมองข้ามการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในทางบวก

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒ เพื่อศึกษาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ : กรณีศึกษาหมู่บ้านสลักคอก

จากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒ ผู้วิจัยได้เสนอเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

^๘ สัมภาษณ์, คุณราชันย์ ภูทอนิน, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^๙ สัมภาษณ์, คุณสังวร มิตรมากร, ๒๒ มกราคม ๒๕๖๒.

๑. การสร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแก่กลุ่มตัวแทนชุมชน ในการศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวในช่วงที่ผ่านมา และจากการจัดประชุมชาวบ้านทำให้ทราบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีปัญหาเรื่องความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นจุดประสงค์ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้

๒. กระบวนการศึกษาศักยภาพของฐานทรัพยากรท่องเที่ยวชุมชนสลักคอกในขั้นตอนนี้ เป็นความต่อเนื่องมาจากการได้รับความรู้เป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม กระบวนการศึกษาศักยภาพของฐานทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่ ชุมชนสลักคอก ซึ่งในกระบวนการนี้ได้อาศัยเทคนิคการปฏิบัติการแบบไม่มีส่วนร่วม และผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจทรัพยากรในพื้นที่เพิ่มเติม และศึกษาข้อคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ผู้ประกอบการด้านที่พัก ชาวบ้านในชุมชน เกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนสลักคอก เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปประกอบการวิเคราะห์สถานการณ์โดยใช้เทคนิค SWOT Analysis เพื่อนำไปสู่การกำหนดรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสม

โดยการใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ในการแสดงความคิดเห็นในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนสลักคอก

โดยแยกเป็นหัวข้อทั้งหมด ๖ ด้าน ดังนี้

๑. ศักยภาพด้านลักษณะทางกายภาพ คือ ลักษณะของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่มีอยู่รอบตัว เช่น สภาพภูมิอากาศ ทัศนียภาพ
๒. ศักยภาพด้านการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดการเสียงรบกวน การจัดการขยะ การรักษาคุณภาพของอากาศไว้ให้บริสุทธิ์พอสำหรับหายใจ ไม่มีก๊าซพิษเจือปน
๓. ศักยภาพด้านศิลปวัฒนธรรม ความเกี่ยวเนื่องระหว่างธรรมชาติกับเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ประวัติศาสตร์
๔. ศักยภาพด้านเศรษฐกิจและสังคม การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ในพื้นที่การท่องเที่ยว
๕. ศักยภาพด้านธรรมชาติ มีความอุดมสมบูรณ์ มีทัศนียภาพที่สวยงาม
๖. ศักยภาพด้านการบริหารและการจัดการ เช่น การดูแลเรื่องความสะอาด ความปลอดภัย

สรุปได้ว่า จากการสอบถามข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับศักยภาพด้านต่าง ๆ ของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนสลักคอก ได้แก่ ศักยภาพด้านลักษณะทางกายภาพ ด้านการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้านธรรมชาติ และด้านการบริหารและการจัดการ มีศักยภาพที่ดี

๓. **การวิเคราะห์ศักยภาพทางการท่องเที่ยว** จากการลงพื้นที่สำรวจฐานทรัพยากรในชุมชนสลักคอก และข้อมูลที่ได้จากการสำรวจแบบไม่มีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึก

สามารถสรุปการวิเคราะห์สถานการณ์โดยใช้เทคนิค SWOT Analysis ได้ดังนี้

ศักยภาพของชุมชน (Strengths) ที่เป็นจุดแข็งของชุมชนที่สามารถเอื้อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผลการวิเคราะห์มีดังนี้

- ภูมิประเทศและภูมิอากาศในพื้นที่อยู่อาศัยมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ (ป่าไม้ แหล่งน้ำ สัตว์น้ำ)

- มีการรวมตัวของชาวบ้าน จัดตั้งเป็นกลุ่มต่างๆ และมีเครือข่าย

- มีเส้นทางคมนาคมสายหลักตัดผ่าน ทำให้มีความสะดวกในการเดินทางมาท่องเที่ยว – ชุมชนมีความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ตนเอง

- กลุ่มแกนนำในชุมชนมีความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างดี ทำให้เกิดการเรียนรู้เพื่อนำไปต่อยอดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างรวดเร็ว

ปัญหาในชุมชน (Weakness) คือ จุดอ่อนของชุมชนที่จำเป็นต้องมีการพัฒนาหรือแก้ไข หากต้องการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนให้สัมฤทธิ์ผล ได้แก่

- ปัญหาที่เกิดจากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ผ่านมา

- ปัญหาด้านความรู้/ความสามารถของชาวบ้าน ในการจัดการท่องเที่ยว - ปัญหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- ปัญหาเรื่องการสื่อสารภาษาอังกฤษของชาวบ้านกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ

- ปัญหาความเสื่อมโทรมด้านวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมที่เลิกปฏิบัติ เนื่องจากการติดต่อกับระบบตลาด

- ปัญหาสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ ห้องสุขา ที่ยังขาดงบประมาณในการสร้างเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในบางพื้นที่

โอกาสในการพัฒนา (Opportunities) เป็นปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนให้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ได้แก่

- การสนับสนุนด้านวิชาการจาก สกว.

- การสนับสนุนด้านงบประมาณจากเทศบาล

อุปสรรคจากภายนอก (Treats) คือ ปัจจัยภายนอกที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน ได้แก่

- การขาดงบประมาณพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะถิ่นที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีผลต่อปริมาณของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการท่องเที่ยวในพื้นที่

- การแข่งขันทางการตลาด เนื่องจากมีพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีสภาพแวดล้อมและลักษณะทางภูมิศาสตร์คล้ายคลึงกัน

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ นำเสนอรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ : กรณีศึกษาหมู่บ้านสลักคอก

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ หารูปแบบการจัดการที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนสลักคอก ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดดังนี้

๑. การเตรียมความพร้อมของชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

สำหรับขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินการให้ชาวบ้านเกิดกระบวนการเรียนรู้องค์ประกอบที่จำเป็นในการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วิธีการจัดการที่เหมาะสมกับศักยภาพในชุมชน ซึ่งแบ่งได้ ๒ ส่วน คือ

- ๑) สร้างองค์กรชุมชน
- ๒) สร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว

ขั้นตอนนี้จึงเป็นการฝึกให้ชาวบ้านได้นำข้อมูลที่ได้จากการใช้เทคนิค SWOT Analysis ส่งผลให้ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งสามารถเชื่อมโยงถึงกัน ดังนี้

๑. แหล่งท่องเที่ยวหลัก ซึ่งเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์
๒. เส้นทางศึกษาธรรมชาติ
๓. กิจกรรมเสริม ได้แก่
  - ศึกษาประวัติศาสตร์
  - จัดสถานที่จำหน่ายสินค้าและของที่ระลึกในชุมชน
  - ศึกษาเรื่องสมุนไพร การปลูกผักปลอดสารพิษ เศรษฐกิจพอเพียง
  - เข้าร่วมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

๔. การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ได้กำหนดให้ชุมชนรับผิดชอบในการพัฒนาพื้นที่ป่าร่วมกัน เพื่อความสะดวกในการเดินป่าที่ชัดเจนร่วมกัน จากสภาพป่ารกที่ได้รับการพัฒนาเป็นพื้นที่ป่าที่มีความชัดเจนมากขึ้น คือ มีทางเดิน ซึ่งค่าใช้จ่ายในการพัฒนาพื้นที่ป่าได้จากการร่วมสมทบเงินทุนและแรงงานจากชาวบ้าน

การสร้างแผนปฏิบัติการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หลังจากที่ได้มีการจัดตั้งชมรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนแล้ว ซึ่งลำดับถัดไปจะต้องมีการ

กำหนดเกณฑ์และตัวชี้วัดด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการดำเนินงานที่มีมาตรฐานและยอมรับได้ ดังนี้

มิติในการตรวจสอบมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว มิติในที่นี้หมายถึง กรอบหรือประเด็นที่กำหนดขึ้นมาเพื่อวัด และประเมินคุณลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวว่าสมควรได้รับการรับรองมาตรฐานคุณภาพหรือไม่ การศึกษานี้ได้กำหนดประเด็นสำหรับการตรวจสอบไว้ ๗ มิติ ซึ่งแต่ละมิติมีคุณลักษณะโดยสรุปดังนี้^{๑๐}

๑. ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย

- ที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว
- การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
- ความสมบูรณ์ และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว

๒. การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

- การจัดการขยะมูลฝอย
- การจัดการคุณภาพน้ำ
- การจัดการคุณภาพอากาศ
- การจัดการคุณภาพเสียง
- ความเปราะบางด้านสิ่งแวดล้อม

๓. เศรษฐกิจ-สังคม ประกอบด้วย

- ผลประโยชน์ต่อชุมชน
- ความสามารถในการพึ่งตนเอง
- ความคุ้มค่าของการเที่ยวชม
- การมีส่วนร่วมของชุมชน
- ความเข้มแข็งของชุมชน และวัฒนธรรม

๔. ศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย

- คุณค่าทางอัตลักษณ์
- คุณค่าทางภูมิปัญญา และองค์ความรู้
- คุณค่าทางด้านสุนทรียศาสตร์
- คุณค่าทางประวัติศาสตร์

---

^{๑๐} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘), หน้า ๓๕-๓๘.

- คุณค่าทางสังคม
- ๕. ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ประกอบด้วย
  - คุณค่าทางสุนทรียภาพ
  - คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี
  - คุณค่าทางวิทยาการ และการศึกษา
  - คุณค่าทางสังคม
  - ขนาด
  - ความสำคัญของกลุ่มสิ่งก่อสร้าง
  - สภาพทางกายภาพในปัจจุบัน
  - ความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพ
- ๖. คุณค่าทางการเรียนรู้และการศึกษา ประกอบด้วย
  - ผลประโยชน์ และความคุ้มค่าในการเรียนรู้
  - วิธีการเผยแพร่เนื้อหาความรู้ และการใช้แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และการศึกษา
  - การปรับปรุงปัจจัย และกระบวนการให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง
- ๗. การบริหาร และการจัดการ ประกอบด้วย
  - ประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากร และพลังงาน
  - การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก
  - การให้ความปลอดภัยต่อชีวิต และทรัพย์สิน
  - การบริหารบุคลากร และงบประมาณ
  - การปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ในขณะที่เดียวกันชุมชนสลักคอกจะมีเกณฑ์มาตรฐานในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดย อพท. ซึ่งเกณฑ์นี้จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ชุมชนสามารถดำเนินการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง ซึ่งเกณฑ์ทั้ง ๕ ข้อ มีรายละเอียดดังนี้^{๑๑}

---

^{๑๑} องค์การบริหารองค์การบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, **คู่มือเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน**, [ออนไลน์],แหล่งที่มา: <http://dasta.or.th/dastaarea7/attachments/article/228/SAR.pdf>, [๑๕ กันยายน ๒๕๖๑].

๑.กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีการจัดการอย่างยั่งยืน

โดยมีเป้าประสงค์ทั้งสิ้น ๙ ข้อ ประกอบไปด้วย

- ๑.๑ ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการโดยชุมชน
- ๑.๒ ประสิทธิภาพของข้อตกลงร่วมกันสำหรับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว
- ๑.๓ ประสิทธิภาพของข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว
- ๑.๔ ประสิทธิภาพของกลุ่มบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในการพัฒนาบุคลากรของกลุ่ม
- ๑.๕ ประสิทธิภาพในการส่งเสริมการบริหารอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่ม
- ๑.๖ ประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่าง ๆ
- ๑.๗ ประสิทธิภาพด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์
- ๑.๘ ประสิทธิภาพของระบบบัญชีและการเงิน
- ๑.๙ การให้ความสำคัญกับเยาวชน

๒.มีการกระจายผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

- ๒.๑ มีประสิทธิภาพในการจัดสรรรายได้
- ๒.๒ ประสิทธิภาพในการส่งเสริมยกระดับคุณภาพชีวิต
- ๒.๓ คุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ช่วยส่งเสริมรายได้

๓. มีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม

- ๓.๑ คุณภาพข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว
- ๓.๒ ประสิทธิภาพในการเผยแพร่มรดกวัฒนธรรม

๔.ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีระบบและยั่งยืน

- ๔.๑ ประสิทธิภาพในการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว
- ๔.๒ คุณภาพฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ๔.๓ ประสิทธิภาพในการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

๕. ด้านบริการและความปลอดภัย

- ๕.๑ ระดับความพึงพอใจในการให้บริการและความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว
- ๕.๒ ประสิทธิภาพของนักท่องเที่ยว
- ๕.๓ คุณภาพของจุดบริการท่องเที่ยว
- ๕.๔ คุณภาพของเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยว
- ๕.๕ ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกรณีฉุกเฉิน

การพัฒนาเกณฑ์และตัวชี้วัดด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาเกณฑ์และตัวชี้วัดด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ประยุกต์ใช้รูปแบบ TOMM (Tourism Optimisation Management Model) มีผู้เข้าร่วมประกอบด้วย กลุ่มเรือ แสดงให้เห็นว่า การจัดทำตัวชี้วัดนี้ต้องมาจากชุมชน โดยตัวชี้วัดจะต้องครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ โอกาสทางการตลาด สิ่งแวดล้อม สังคม และตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นนั้นต้องยอมรับได้

ตอบคำถามว่า “ความเสื่อมลงหรือการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสม หรือยอมรับได้เป็นอย่างไร” จึงมีการกำหนดขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับได้ ในระบบการวางแผนและพัฒนา หลักการบริหารจัดการให้บรรลุถึงการปกป้องสภาวะการเปลี่ยนแปลง เพื่อหาความสมดุลระหว่างการใช้นั้นนันทนาการและอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการบริหารผลกระทบของผู้มาเยือน โดยสร้างขีดความสามารถของการรองรับ (Carrying Capacity) เพื่อให้เกิดภาวะที่เหมาะสมและยอมรับได้จากการเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว ซึ่งได้ข้อมูลดังนี้

๑) การกำหนดมาตรการและมาตรฐานของชมรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในการรองรับผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว

ก. มาตรฐานราคาค่าบริการการท่องเที่ยวของชมรม ให้อยู่ในอัตราเดียวกัน เพื่อป้องกันการตัดราคาและเพิ่มการกระจายนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งติดประกาศเป็นลายลักษณ์อักษร ถือปฏิบัติร่วมกัน

การบริหารรายได้จากการบริการ จะแบ่งให้ไกด์หรือผู้รับผิดชอบกิจกรรมนั้น ๆ ร้อยละ ๙๐ และหักคืนเป็นกองกลางในชมรมฯ ร้อยละ ๑๐

ข. มาตรการสำหรับผู้มาเยือนในการปกป้องทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยมาตรการดังต่อไปนี้

มาตรการโดยรวมของการท่องเที่ยวในพื้นที่

๑. ต้องให้ความเคารพ ไม่ลบหลู่ดูถูกกฎระเบียบประเพณีความเชื่อของชาวบ้าน
๒. ต้องช่วยกันดูแลรักษา ไม่ทำลายสิ่งสาธารณประโยชน์ในชุมชน
๓. ห้ามกระทำการใดๆ หรือนำสิ่งเสพติดเข้ามาภายในหมู่บ้าน
๔. ห้ามประพฤติไปทางซู้สาวและกระทำการอนาจาร
๕. ผู้ที่จะเข้ามาใช้พื้นที่ท่องเที่ยวต้องแต่งกายสุภาพ
๖. ห้ามส่งเสียงดังรบกวนผู้อื่นในยามวิกาล
๗. ห้ามเล่นการพนันภายในหมู่บ้าน
๘. ต้องรักษาความสะอาด พื้นที่ท่องเที่ยวทั้งหมด

ระเบียบการนั่งเรือชมธรรมชาติในชุมชนสลักคอก

๑. ห้ามสวมรองเท้าลงเรือ

๒. ต้องใช้เสื้อชูชีพระหว่างอยู่ในเรือ
๓. ห้ามทิ้งขยะลงในน้ำ (ใส่ไว้ในเรือก่อนเพื่อเอาไปทิ้งภายหลัง)
๔. ห้ามจับสัตว์น้ำ ห้ามทำลายพืชน้ำ
๕. ห้ามดื่มสุรา
๖. ขึ้นลงเรือด้วยความระมัดระวัง (เรือจอดนิ่ง ห้ามถีบหัวเรือ)
๗. เชื้อฟังกนเรือ

มาตรการการจัดการของกลุ่มเรือ

๑. นักท่องเที่ยวต้องแจ้งล่วงหน้า
๒. อายุของนักท่องเที่ยวต้องไม่น้อยกว่า ๑๕ ปี ถ้าต่ำกว่านี้ต้องมีผู้ปกครองดูแล
๓. มีค่าประกันชีวิตและประกันอุบัติเหตุ (บวกในค่าเรือ)
๔. เรือทุกลำมีอุปกรณ์ปฐมพยาบาล

มาตรการในการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ดังนี้

๑. ห้ามทิ้งขยะในพื้นที่ป่า
๒. ห้ามตัดต้นไม้ทุกชนิด

๑) การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว

ผลการวิจัยได้พิจารณาเป็นด้านๆ ไปตามความเหมาะสมดังนี้

๑. ด้านขีดความสามารถของการท่องเที่ยวทางเรือ ปริมาณจำนวนเรือที่อยู่ในความดูแลของกลุ่มมีอยู่ทั้งหมด ๖ ลำ เรือสามารถรับนักท่องเที่ยวได้เพียง ๔ คนต่อลำ ทำให้สามารถรับนักท่องเที่ยวที่ลงไปนั่งเรือชมธรรมชาติในในอ่าวสลักคอกจะมีได้ครั้งละไม่เกิน ๒๔ คน

๒. ด้านขีดความสามารถของการเดินป่าศึกษาธรรมชาติในป่าชุมชน พบว่านักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาเดินป่าชมธรรมชาติได้ตลอดทั้งปี รับผู้มาเยือนครั้งละไม่เกิน ๕๐ คน

๓. ด้านขีดความสามารถของการจัดประสบการณ์ด้านนันทนาการ และการอนุรักษ์ธรรมชาติ พบว่า มีองค์ประกอบหลายด้านที่ผู้มาเยือนจะเลือกได้ตามความเหมาะสมของกิจกรรมเสริมที่ชมรมการท่องเที่ยวได้กำหนดไว้

๒) แนวทางการจัดการเพื่อพัฒนาปัจจัยพื้นฐานของสถานที่ท่องเที่ยว

การวางแผนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาปัจจัยพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว ตามรายละเอียดดังนี้

๑. การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อให้การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวมีความเหมาะสมในแต่ละบริบทของแหล่งท่องเที่ยว และด้วยกระบวนการจัดการความรู้ของผู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับแหล่งท่องเที่ยว ได้กำหนดให้มีแนวทางการพัฒนาจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังนี้

๑) การให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยว โดยการจัดประชุมคณะทำงานในชุมชน จัดอบรมให้ความรู้ จัดให้มีวิทยากรแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว พัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว จัดทำหลักสูตรให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษา

๒) จัดกิจกรรมด้านการรักษาความสะอาด จัดให้มีเจ้าหน้าที่เฝ้าระวังดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน จัดให้มีการคัดแยกขยะอย่างมีระบบน้ำทรัพยากรธรรมชาติเหลือใช้มาทำปุ๋ยชีวภาพเพื่อการบำบัดน้ำ

๓) การประชาสัมพันธ์ จัดให้มีการประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์ Facebook ซึ่งจากการประชุมกลุ่มให้ความเห็นว่า การประชาสัมพันธ์ผ่าน Facebook เป็นวิธีการที่ให้ผลเร็วที่สุด เนื่องจากปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก โดยมีมอบหมายให้คณะทำงานไปสร้าง Fan Page และได้ดำเนินการเชิญ ชวนให้ผู้ใช้ Facebook สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกเพื่อรับทราบข่าวสารประชาสัมพันธ์จากทางชมรม อีกทั้งทำให้เกิดการตัดสินใจมาเยือนในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนสลักคอกต่อไป

๒. การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กำหนดให้มีแนวทางการดำเนินงานการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ดังนี้

๑) จัดมีป้ายบอกสถานที่ท่องเที่ยว ทั้งถนนหลัก ถนนสายรองเป็นระยะ รวมทั้งทำป้ายบอกชื่อสถานที่ ชื่อพันธุ์ไม้ และจัดให้มีที่พักริมทาง

๒) สถานที่ประกอบอาหารเป็นสัดส่วน สะอาด ถูกสุขลักษณะ เช่น มีการแยกขยะ มีบ่อน้ำทิ้งควบคุมแมลงรบกวน

๓) วางแผนจัดการท่องเที่ยวในชุมชนและจัดทำทะเบียนสมาชิกที่มีความพร้อมในการให้บริการ โดยมีการอบรมศึกษาดูงาน เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในชุมชน

๔) จัดให้มีศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อบริการนักท่องเที่ยวด้านการให้คำแนะนำสถานที่ทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว และข้อปฏิบัติในการท่องเที่ยวชุมชน

๕) การจัดการห้องสุขาให้เพียงพอและถูกสุขลักษณะ

๖) การจัดการสถานที่จอดรถของนักท่องเที่ยว เนื่องจากสถานที่จอดรถมีเนื้อที่เพียงพอต่อการจอดรถ ทางชมรมบริการให้ความสะดวกโดยจัดเวรยามดูแลความปลอดภัยของรถ

๓. การสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้มีแนวทางดำเนินงานด้านการสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงกำหนดระดับของการดำเนินงานออกเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

๑) จัดให้มีการประชุม อบรม ปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นในชุมชน มีการประชาสัมพันธ์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยการเชิญ

วิทยาการมาให้ความรู้ จัดอบรมมัคคุเทศก์เยาวชนในชุมชนเพื่อให้เรียนรู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน

๒) จัดให้มีกลุ่มชุมชนตัวอย่างตามแนวคิดอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดให้มีหลักสูตรชุมชนเช่น จัดกิจกรรมหรือหลักสูตรให้สมาชิกในชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น จัดระบบให้ชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนอย่างเหมาะสม

๓) สร้างเครือข่ายในชุมชน ชักชวนสมาชิกในชุมชนร่วมกันเป็นสมาชิกการจัดการการท่องเที่ยว มีการศึกษาดูงานแหล่งท่องเที่ยวที่มีรูปแบบคล้ายกันเพื่อนำมาปรับใช้ในชุมชนของตนเอง

๔) สร้างแนวร่วมต่างชุมชนโดยการสร้างภาคีเครือข่ายให้ชัดเจน แลกเปลี่ยนแนวคิดและแนวทางปฏิบัติของแต่ละชุมชน

๕) นำภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน สิ่งที่ได้รับมาเชื่อถือในชุมชน เป็นแบบอย่างและสร้างความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

๔. การพัฒนาบุคลากรเพื่อบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากรเพื่อบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว จึงได้กำหนดให้มีแนวทางการดำเนินงานออกได้ดังนี้

๑) การพัฒนาศักยภาพตนเอง โดยการเรียนรู้จากนักท่องเที่ยว และการฝึกปฏิบัติจริง ด้วยการศึกษาค้นคว้าและเรียนรู้ด้วยตนเอง เข้ารับการอบรมและศึกษาดูงานที่เกี่ยวข้อง

๒) การถ่ายทอดความรู้จากผู้มีประสบการณ์ในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่เยาวชนรุ่นหลัง มีการถ่ายทอดจากผู้มีประสบการณ์และความรู้เฉพาะด้านไปสู่บุคลากรในชุมชน มีการสนับสนุนบุคลากรทดแทน มีการจัดประชาคมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มชุมชนที่จัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

๓) การจัดทำเอกสารองค์ความรู้ในชุมชน เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการให้ความรู้กับผู้มาเยือน เช่น การเยี่ยมชมศึกษาดูงานในชุมชนจากเครือข่ายอื่นๆ

๔) การวิจัยและประเมินผล โดยการจัดทำแบบสอบถามเพื่อประเมินผลการให้บริการอันนำไปสู่การพัฒนาบุคลากรเพื่อการให้บริการที่ดีขึ้น ส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยเฉพาะด้านเพื่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ดีขึ้น

สรุป ผลการวิจัยในการศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมต่อแหล่งท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษาหมู่บ้านสลักคอก อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราดในครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้คำตอบสำหรับคำถามการวิจัยและตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยอันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมอย่างยั่งยืนต่อไป

พุทธวิธีในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว หมู่บ้านสลักคอก อ.เกาะช้าง จ.ตราด

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนสลักคอกต่างมุ่งเน้นต่อการดูแลรักษาระบบนิเวศเป็นหลัก ให้ความเคารพต่อธรรมชาติที่มีอยู่เหนือผลประโยชน์จากรายได้ หลักพุทธธรรมที่เกื้อกูลการจัดการแหล่งท่องเที่ยววันั้น เป็นหลักพุทธธรรมพื้นฐานในการสร้างสรรค์กิจกรรมในสังคมที่อาศัยทำกิจกรรมนั้นๆ และในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แหล่งท่องเที่ยวสลักคอกได้มีการน้อมนำหลักธรรมที่ใช้ในการดูแลรักษาพื้นที่ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาปฏิบัติเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมและประเทศชาติ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. สัมภาษณ์

ในส่วนของหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัมปายะ คือ ความสะอาด ความเหมาะสม ความเกื้อกูล ความสำราญ สิ่งที่น่าสนับสนุนเกื้อกูล ส่งเสริมหรืออำนวยให้เกิดความสะดวกสบายเกิดความคล่องตัวในการเป็นอยู่ในการทำความดี ที่มุ่งเน้นเรื่องการดูแลสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย ๗ อย่าง คือ ๑) อวาสา - ที่อยู่สบาย ๒) โคจรคาม - หมู่บ้านบิณฑบาตที่สบาย ๓) ภัสสะ - คำพูดหรือถ้อยคำที่ทำให้ใจสบาย ๔) บุคคโล - บุคคล เป็นบุคคลผู้เกี่ยวข้องช่วยเหลือที่สนับสนุนเกื้อกูลให้เกิดความสบาย ๕) โภชนะ - อาหารและเหมาะสมกับโยคีผู้ปฏิบัติธรรม ๖) และอุตุ - อากาศสบาย ๗) อิริยาบถ - อิริยาบถสบาย เป็นแหล่งท่องเที่ยววันั้น จะต้องไม่เป็นการกระทบหรือทำลายสิ่งแวดล้อมใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์จากสิ่งที่มีตามธรรมชาติและยังคงรักษาระบบนิเวศน์ไว้ ดังคำกล่าวของ **คุณราชันย์ ภูทนิน** ผู้จัดการชมรมนำเที่ยวสลักคอกที่ว่า “เรือมาที่เราใช้บริการนี้ เราจำกัดจำนวนเพียง ๖ ลำ เพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำ” สะท้อนให้เห็นถึงการคำนึงถึงธรรมชาติมากกว่าผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว^{๑๒}

เมื่อ**คุณโทมัส** ได้สำรวจลงพื้นที่สลักคอกเมื่อ ๑๘ ปีที่ผ่านมา พบว่า “พื้นที่แห่งนี้ตอบโจทย์การท่องเที่ยวแบบรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่ให้ประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยว ได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้วิถีธรรมชาติ โดยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งและเรียนรู้การอนุรักษ์ที่เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติแห่งนี้”^{๑๓}

สอดคล้องกับที่ **ผศ. สุรเชษฐ์ เชษฐมาต** ที่ได้มาตรวจงานแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับคณะกรรมการแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ได้ประทับใจกับชุมชนชาวบ้านที่ช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีดั้งเดิมไว้ได้เป็นอย่างดี และพื้นที่แห่งนี้มีศักยภาพสูงพอที่จะจัดให้มีกิจกรรมนันทนาการและโปรแกรมการท่องเที่ยวเนื่องจากมีความหลากหลายทางชีวภาพ สามารถพัฒนาและจัดให้มีกิจกรรม

^{๑๒} สัมภาษณ์, คุณราชันย์ ภูทนิน, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๓} สัมภาษณ์, คุณโทมัส, ๒๒ มกราคม ๒๕๖๒.

นันทนาการที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นได้ สร้างโอกาสให้ภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นมีรายได้จากการท่องเที่ยว^{๑๔}

ทางด้านมุมมองของนักท่องเที่ยว**คุณแอริน**กล่าวว่า ประทับใจและพึงพอใจอย่างมากกับการท่องเที่ยวในพื้นที่แห่งนี้ มีเอกลักษณ์และยังคงดำรงรักษาสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวมีความหลากหลายทางพืชพรรณ สัตว์น้ำที่ยังคงอุดมสมบูรณ์เป็นการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงธรรมชาติอย่างแท้จริง เป็นการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศน์^{๑๕}

ในส่วนของคุณ**โกสิทธิ์ นิลรัตน์**ได้ให้ความเห็นว่า “ชุมชนสลักคอกนี้ยังคงดำรงรักษาพื้นที่ของชาติไว้เป็นอย่างดี เพราะเกาะช้างมีศักยภาพในการท่องเที่ยว เพราะมีความหลากหลายของพืชพรรณ ตามชายฝั่งที่เป็นดินเลนบริเวณอ่าวและปากคลองลำธารต่าง ๆ จะพบ ป่าชายเลน พันธุ์ไม้ที่สำคัญได้แก่ โกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก โปรงขาว แสม พังกาหัวสุม ถั่วดำ แสม ตะบูน ปอทะเล และตีนเป็ดทะเล และ ป่าพรุ เป็นสังคมพืชที่เกิดขึ้นบริเวณที่มีน้ำขังตลอดปี บริเวณอ่าวสลักคอกและอ่าวสลักเพชร พันธุ์ไม้ที่พบได้แก่ เหงือกปลาหมอ และกก เป็นต้น ทำให้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับการเรียนรู้ที่เหมาะสม”^{๑๖}

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนสลักคอกได้นำหลักธรรมในด้านสัปปายะ มาปฏิบัติใช้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านสลักคอกเป็นการแสดงออกถึงการดูแลรักษาทรัพยากรในพื้นที่ที่เป็นปัจจัยในการนำพื้นที่มาทำกิจกรรมทางนันทนาการและใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวโดยไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมของตน โดยอาศัยสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยกับการจัดทำรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่และบริบทของชุมชน โดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก ไม่แสวงหาประโยชน์เกินกำลังกว่าที่ขีดความสามารถของพื้นที่ที่จะรับได้

๒. หลักภาวา ๔

ในส่วนของหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักภาวา ๔ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ประกอบไปด้วย ๑) กายภาวา ๒) ศีลภาวา สะท้อนผ่านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ในทางที่เกื้อกูล ไม่เกิดโทษ มีพฤติกรรมทางด้านกาย วาจาไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบอาชีพที่สุจริต ดังคำกล่าวของคุณ**สังวร มิตรมากร**^{๑๗} “ชุมชนในหมู่บ้านอยู่กันอย่างสงบสุข ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการประชุมประชาคมกันทุกเดือน หากใครมี

^{๑๔} สัมภาษณ์, ผศ. สุรเชษฐ์ เชษฐมาส, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๕} สัมภาษณ์, คุณแอริน, ๒๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๖} สัมภาษณ์, คุณโกสิทธิ์ นิลรัตน์, ๒๒ มกราคม ๒๕๖๒

^{๑๗} สัมภาษณ์, คุณสังวร มิตรมากร, ๒๒ มกราคม ๒๕๖๒

ปัญหาอะไรก็ช่วยกันแสดงความคิดเห็นและร่วมช่วยเหลือปัญหาอื่น ไม่ว่าจะด้านราคาสินค้า ปัญหาขยะในชุมชนซึ่งมีการจัดระเบียบเป็นอย่างดี ไม่มีปัญหาหาเสพติดในหมู่บ้าน”

สอดคล้องกับความคิดเห็นของคุณโทมัส ที่กล่าวว่า “ทุกครั้งที่นำนักท่องเที่ยวมาใช้บริการชุมชนสลักคอกนั้น พบว่าชาวบ้านมีความเป็นมิตรไมตรี ช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อแก่นักท่องเที่ยว และ ผู้มาเยือนเป็นอย่างดี มีความยิ้มแย้มแจ่มใส รวมถึงชาวบ้านร่วมกันดูแลพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้านเป็นอย่างดี ร่วมกันเก็บขยะที่เกิดขึ้น ลดการปล่อยขยะลงในพื้นที่สาธารณะ และแม้แต่ร่วมกันช่วยกันเก็บสิ่งปฏิกูลในน้ำหากเมื่อได้พบเห็น”^{๘๘}

และในคำกล่าวของพระสงฆ์ “ชาวบ้านมีความผูกพันกับวัดอย่างเหนียวแน่น ไม่ว่าจะทำบุญตักบาตรอันเป็นกิจวัตร และยังใช้พื้นที่ของวัดในการจัดประชุมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเช่นกัน เพราะในตัวหมู่บ้านเองไม่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่เพียงพอในการประชุมสำหรับคนหมู่มาก จึงได้ใช้พื้นที่ของทางวัดเวลาที่มีการประชุมเกิดขึ้น บ่งบอกถึงความเกื้อกูลต่อกันอย่างใกล้ชิด”^{๘๙}

เช่นเดียวกับคุณวัชร ชูรักษา^{๙๐}ให้แนวคิดที่ว่า “สังคมแห่งการมีส่วนร่วม โปร่งใส แบ่งปัน กระจายประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรมมีอยู่จริง รายได้และสวัสดิการสู่ชุมชน และผลกำไรให้สมาชิกกลุ่มโดยแสดงประกาศอย่างโปร่งใสชัดเจน นอกจากจะให้ป็นรายคนแล้วยังมอบเงินให้กองทุนสิ่งแวดล้อม กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุกองทุนการศึกษาให้ลูกหลาน คนในชุมชนทุกวัยชุ่มชื่นหัวใจมีแต่รอยยิ้มและเสียงหัวเราะ ไม่จำเป็นต้องรวย อยู่อย่างพอเพียงบนความสุจริต”

ชาวบ้านในชุมชนกล่าวว่า “แม้ว่าการท่องเที่ยวได้เข้ามาเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้าน แต่ชาวบ้านเองไม่ได้คำนึงว่าจะต้องเป็นรายได้หลักหรือคาดหวังจำนวนนักท่องเที่ยวที่มากขึ้น เพราะอาชีพหลักคือการทำประมง และยังคงสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น อาชีพที่สุจริตที่ได้ทำกันก็เพียงพอในการเลี้ยงดูครอบครัว”^{๙๑}

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของพื้นที่หมู่บ้านสลักคอก โดยน้อมนำหลักภาวา ๔ มาปฏิบัติใช้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้านสลักคอกเป็นการแสดงออกถึงการหวงแหนรักษาพื้นที่สะท้อนความมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนผ่านการดูแลรักษาเอาใจใส่ โดยแต่ละบุคคลมีวินัยในตนเองและร่วมมือกันชุมชน สังคม มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติ

^{๘๘} สัมภาษณ์, คุณโทมัส, ๒๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๘๙} สัมภาษณ์, พระสงฆ์วัดวัชคามคชประทับ, ๒๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๙๐} สัมภาษณ์, คุณวัชร ชูรักษา, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒

^{๙๑} สัมภาษณ์, ชาวบ้าน, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

สุข ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ในพื้นที่ของตนที่คนภายนอกสามารถสัมผัสรับรู้ได้ถึงควมมีเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์เมื่อมาเยือน

๓) สาราณียธรรม ๖

ในส่วนของหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักสาราณียธรรม ๖ ซึ่งประกอบไปด้วย ๑) เมตตาทายกรรม ๒) เมตตาวิจิตรกรรม ๓) เมตตาโมกกรรม ๔) สาธารณโภคี ๕) สีลสามัญญตา ๖) ทิฏฐิสามัญญตา ชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกัน มุ่งที่ผลประโยชน์ ส่วนรวม พร้อมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นกัลยามิตรที่ดีต่อกัน สอดคล้องกับคำพูดเช่น

“เวลาจัดงานของหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะมาร่วมกันลงมือลงแรงช่วยกันจัดทำ ใครถนัดอะไร ก็มาช่วยๆกันเพื่อให้งานเป็นไปด้วยดี ทุกคนที่นี้รักใคร่กัน รู้จักกันทุกครอบครัว” **คุณสังวร**ได้กล่าวไว้^{๒๒}

ในมุมมองของ**คุณราชันย์** ได้สะท้อนความคิดว่า “ชาวบ้านที่นี่ให้ความร่วมมือในการมา ประชุมกันเป็นประจำ มาร่วมกันออกความคิดเห็น มาร่วมฟังรับรู้ข้อตกลง หรือหยิกยกปัญหามาร่วม พูดคุย แม้ว่าความคิดเห็นจะแตกต่างกันไปบ้าง แต่ก็ร่วมแก้ไขหาข้อสรุปในที่ประชุมไปด้วยกัน”^{๒๓}

สอดคล้องกับ**ชาวบ้าน**ที่ได้กล่าวว่า “ทางชมรมได้จัดสรรปันส่วนรายได้อย่างทั่วถึงให้แก่ สมาชิก ที่นี้ไม่มีปัญหาอะไรกัน และทุกครัวเรือนที่หมู่บ้านนี้ก็ให้เป็นสมาชิกของชมรมกันทั้งหมด อยู่กันอย่างเข้าใจกัน เงินปันผลต่างๆ ก็กลับเข้าสู่สวัสดิการของหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุและ ค่าดูแลสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน”^{๒๔}

เช่นเดียวกับ**พระสงฆ์**ได้กล่าวว่า “ชาวบ้านที่นี่มีความรักใคร่กลมเกลียวกันเป็นอย่างดี เห็นได้จากเวลามีงานประจำปี มักร่วมมือร่วมใจแบ่งงานกันเป็นอย่างดี แม้ว่าจะมีขัดแย้งกันบ้างก็เป็น เรื่องเล็กๆน้อยๆที่ตกลงกันได้ เพราะมีความยอมรับฟังต่อกัน ความสามัคคีของชาวบ้านเองจึงช่วยให้ ผ่านข้อปัญหาต่าง ๆ ไปได้อย่างดี”^{๒๕}

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า เมื่อคนในชุมชนสามารถน้อม นำหลักสาราณียธรรม ๖ มาปฏิบัติต่อกันภายในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงความมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง ช่วยกันแก้ปัญหาหารือร่วมกัน เป็นการยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและ กันโดยเห็นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก มีจิตที่ไม่เอารัดเอาเปรียบและเมตตาต่อนักท่องเที่ยว

^{๒๒} สัมภาษณ์, คุณสังวร, ๒๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๓} สัมภาษณ์, คุณราชันย์, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๔} สัมภาษณ์, ชาวบ้าน, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๕} สัมภาษณ์, พระสงฆ์, ๒๒ มกราคม ๒๕๖๒.

มีความเอื้ออาทรไม่มุ่งผลต่อกำไรเป็นหลัก ชาวบ้านไม่เลือกปฏิบัติในการให้บริการแก่ผู้มาใช้บริการ เพื่อความเป็นธรรมแก่ผู้รับบริการ กล่าววาทจาสภาพต่อผู้มาใช้บริการ ให้เกียรตินักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการอย่างเท่าเทียมกันจึงทำให้การบริหารงานของชุมชนสลักคอกทำได้ดีมีประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านสลักคอก ตำบลเกาะช้าง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด ตามโครงการรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมต่อแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งเป็นการวิจัยเพื่อค้นหาคำตอบของปัญหาที่เกิดขึ้นและสร้างองค์ความรู้ สำหรับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เกิดความยั่งยืนในชุมชน ภายใต้กรอบความคิด “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” โดยการวิจัยสามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่ได้กำหนดไว้ใน ๓ ประเด็นหลัก ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแนวตะวันตก และหลักการจัดการพื้นที่ตามแนวพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ : กรณีศึกษาหมู่บ้านสลักคอก ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ : กรณีศึกษาหมู่บ้านสลักคอก

๕.๑.๑ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแนวทฤษฎี

๕.๑.๒ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ความหมายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยวตามหลักพุทธศาสนา คือ หลักสัปปายะ หมายถึง ความสะดวก ความเหมาะสม ความเกื้อกูล ความสำราญ ในคำไทย ใช้ว่าสบาย คำว่าดี ใช้ หมายถึง สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่น่าสนับสนุนเกื้อกูล ส่งเสริมหรืออำนวยความสะดวกสบายเกิดความคล่องตัวในการเป็นอยู่ในการทำความดี ซึ่งในการวิจัยนี้กำหนดขอบเขตความคล้ายคลึงในเรื่องของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น

๕.๑.๓ ผลการศึกษารูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนสลักคอกเชิงปรากฏการณ์

วิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนสลักคอก มีวิธีการศึกษาโดยแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลจำนวน ๙ ท่านพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยว จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวตามแนวตะวันตก ตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้ให้ข้อมูลมีรายละเอียดดังนี้

เมื่อทบทวนหลักพุทธธรรม พบว่าหลักภาวนา ๔ สัปปายะ ๗ สาราณียธรรม ๖ เป็นหลักพุทธธรรมที่ส่งผลในการปฏิบัติของกลุ่มคนในชุมชนที่ได้ยึดหลักร่วมกันในการดูแลพื้นที่ถิ่นอาศัย

ทั้งกระบวนการคิด การปฏิบัติ ซึ่งช่วยเกื้อกูลในการทำงานร่วมกัน ดำเนินในทางที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยขยายจากชุมชนไปสู่สังคมกว้าง

๕.๒ ผลการวิจัย

การวิจัยสามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่ได้กำหนดไว้ใน ๓ ประเด็นหลัก ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแนวตะวันตก และหลักการจัดการพื้นที่ตามแนวพระพุทธศาสนา

๑. ได้ทราบบริบทชุมชนและได้ข้อมูลของชุมชนเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้านสลักคอกเป็นข้อมูลที่บอกคุณลักษณะทรัพยากรในพื้นที่ธรรมชาติ ป่าไม้ ข้อมูลด้านพืชพันธุ์ธรรมชาติและสัตว์ ภูมิปัญญา สินค้าหัตถกรรมจากชาวบ้าน และกระบวนการคิด ขั้นตอนการดำเนินงานด้วยความสามัคคีร่วมใจของคนในชุมชน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ก็จะได้รวบรวมไว้ที่จุดบริการทางสังคมเอกสารเหล่านี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้มาศึกษาดูงาน กลุ่มนักท่องเที่ยวและเครือข่ายต่าง ๆ

๒. เกิดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ การท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ชาวบ้านไม่เคยมีกิจกรรมร่วมกันในการจัดการแบบมีส่วนร่วม เมื่อมีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวสลักคอกก็เกิดการเหนียวแน่นให้สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายไปในทิศทางเดียวกันในเรื่องของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนได้อาวสลักคอกและป่าโกงกาง เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก และกำหนดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แล้วร่วมกันพัฒนาจนเกิดการท่องเที่ยวในอ่าวสลักคอก ประกอบด้วย ความสนใจหลักคือ เส้นทางศึกษาธรรมชาติกับความหลากหลายทางชีวภาพในด้านพืชพันธุ์และสัตว์ตามริมฝั่ง และร่วมกันจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในเส้นทางที่กำหนด

นอกจากการนั่งเรือชมธรรมชาติในอ่าวสลักคอกแล้ว การเดินป่าศึกษาธรรมชาติยังเกิดการท่องเที่ยวในลักษณะธรรมะกับธรรมชาติ ทำให้ทราบถึงสภาพพื้นที่ที่เอื้อต่อความสงบ เกิดความเคารพต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น เป็นผู้มาเยือนและร่วมเรียนรู้ผ่านการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและชุมชนยังมีวัดวัชคามคหวิปซึ่งเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจของชาวบ้านสลักคอก

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒ เพื่อศึกษาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ : กรณีศึกษาหมู่บ้านสลักคอก

๑. เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการที่ชุมชนได้ทำกิจกรรมสร้างองค์ความรู้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศผ่านการอบรม การประชุมกลุ่ม การจัดเวทีชุมชน การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การร่วมสำรวจฐานทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเองให้สามารถรองรับการมาเยือนของนักท่องเที่ยวในระดับที่ยอมรับได้ ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักว่าคนในชุมชนเป็น

หัวใจสำคัญของการจัดการแหล่งท่องเที่ยว และไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ได้เน้นถึงการสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่นให้ใช้ความรู้ของตนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติโดยให้มีความสมดุลกับภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม รวมทั้งการเกื้อกูลต่อเศรษฐกิจของชุมชนในอนาคต เพราะการดูแลทรัพยากรเหล่านั้นเป็นหน้าที่ของคนในชุมชนซึ่งเป็นของส่วนรวมไม่ใช่เป็นของใครคนใดคนหนึ่ง

๒. เกิดศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พร้อมกับเกิดความรู้สึกรักถึงคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ และชุมชนแสดงบทบาทแบบมีส่วนร่วมในการบริหารองค์กร ได้เกิดการพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนในการบริหารองค์กร ให้เห็นการตระหนักในคุณค่าของฐานทรัพยากรของชุมชนและ จิตสำนึกในการรักษาดูแลและฟื้นฟูธรรมชาติ พฤติกรรมการปฏิบัติของชาวบ้านในการรักษาความสะอาดของอ่าวสลักคอกโดยไม่ยอมให้ขยะลอยมา มีการริเริ่มนำถุงขยะไปตั้งในจุดต่าง ๆ เพื่อรองรับกิจกรรมจากนักท่องเที่ยว เป็นการสร้างกฎกติกาในชุมชนเป็นข้อพิสูจน์ว่าการท่องเที่ยวได้กลายเป็นเครื่องมือในการรักษาสิ่งแวดล้อมเพราะชาวบ้านมองเห็นคุณค่าของพื้นที่ของตน

๓. เกิดการพัฒนาศักยภาพและฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวบ้านในชุมชนสลักคอกได้เกิดการฟื้นฟูภูมิปัญญา ซึ่งแต่ก่อนเคยเป็นอุปกรณ์สำคัญในการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม ที่เด่นชัดคือภูมิปัญญาในการใช้เครื่องมือจับปลาของชาวประมง ใช้เครื่องมืออย่างมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรสัตว์น้ำ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถศึกษาได้ระหว่างการนั่งเรือชมธรรมชาติในอ่าวสลักคอก

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ : กรณีศึกษาหมู่บ้านสลักคอก

๑. ได้มามาตรการและระเบียบสำหรับการบริหารจัดการของชุมชนและนักท่องเที่ยว ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดมาตรการโดยรวมของชุมชน มาตรการการจัดการของกลุ่มเรือ และระเบียบการนั่งเรือชมธรรมชาติในอ่าวสลักคอก การจัดประสบการณ์ด้านการนันทนาการและอนุรักษ์ธรรมชาติโดยผู้มาเยือน มาตรการระเบียบดังกล่าวได้เกิดขึ้นจากความพยายามของชุมชนเอง และจากการประเมินและรวบรวมความคิดเห็นของผู้มาเยือนที่ทำหน้าที่ให้ข้อมูลในเวทีชุมชนที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๒. การจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ผลประโยชน์สูงสุดโดยกำหนดตัวชี้วัดในระดับที่ยอมรับได้ สภาวะที่ให้ผลสูงสุดประกอบด้วยด้านเศรษฐกิจ ซึ่งรวมถึงโอกาสทางการตลาด ด้านสภาพแวดล้อม ด้านประสบการณ์ที่ได้ และด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมองจากสองด้านที่ให้ผลสูงสุดแก่ด้านชุมชนเองและมีส่วนได้ส่วนเสีย ในฐานะเป็นผู้ต้อนรับหรือเจ้าบ้าน และด้านผู้มาเยือนที่

เข้ามารับความชื่นชม ที่จะก่อให้เกิดผลการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในระยะยาว ตลอดจนความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดขึ้นก็จะเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

๓. เกิดรูปแบบการจัดการแบบมีส่วนร่วมในการประสานงานความร่วมมือในการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับภาคีต่าง ๆ เกิดการมีส่วนร่วมจากภาครัฐดังกล่าวนี้คือตัวช่วยและตัวกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือยิ่งขึ้นภายในชุมชนและเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการสอดคล้องกับแนวทางของ TOMM ซึ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการวางแผนร่วมกันโดยให้ชุมชนเป็นฐานการท่องเที่ยว (Community-based-Tourism)

ผลของการวิจัยนี้ได้ขอสรุปว่าชุมชนโดยลำพังไม่อาจจะดำเนินการจัดการได้อย่างยั่งยืนหรือการดำเนินการของรัฐเพียงฝ่ายเดียว โดยปราศจากการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริงจะไม่อาจเกิดผลที่ดีได้ และความสำเร็จควรมาจากการมีส่วนร่วมกันทั้งสองฝ่าย

๔. ผลที่เกิดขึ้นตามมาคือการเกิดพลังอำนาจของชุมชนโดยการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในครั้งนี้ได้นำไปสู่เรื่องอื่นๆ

ผลที่เกิดขึ้นนี้เป็นสิ่งที่เกิดตามมามีความสำคัญมาก ในลักษณะของการสร้างศักยภาพของชุมชนที่ได้จัดการได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนจะให้เห็นได้จาก

๑) การสร้างจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม จากที่แต่เดิมชุมชนสลักคอก ไม่ได้สนใจและให้ความสำคัญ เพียงแต่เป็นที่ที่ทำการหากินเลี้ยงชีวิต ไม่ได้มองไปถึงว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้โดยไม่ต้องพึ่งพาความเจริญใดๆ ป่าโกงกางขาดการพัฒนาให้สามารถเข้าไปเป็นแหล่งเรียนรู้พันธุ์ไม้เมื่อต้องการจะให้มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอ่าวสลักคอก ก็เริ่มตระหนักถึงการรักษาความสะอาดจึงร่วมกันจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับผู้มาเยือน ได้แก่ การจัดวางถังขยะ การปลูกต้นไม้เพิ่มความร่มรื่นและความสวยงาม พัฒนาเส้นทางเดินในป่าชุมชนให้มีความปลอดภัย มีป้ายสื่อความหมายเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว

๒) ความร่วมมือภายในชุมชน เมื่อกระบวนการแบบมีส่วนร่วมถูกนำไปใช้ประโยชน์ชาวบ้านได้รับความรู้สึกใหม่ ในมิติของความร่วมมือและอยู่ด้วยกันเป็นประชาคมที่ใกล้ชิด ในการเปิดเวทีชาวบ้านนั้น ก็เริ่มมีการนำอาหารไปแบ่งปันกันรับประทาน เกิดความกล้าในการแลกเปลี่ยนในความคิดเห็น และเรียนรู้ร่วมกันอย่างฉันทมิตร

๓) เกิดภาวะผู้นำในท้องถิ่น สมาชิกของชุมชนสลักคอก มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เกิดกระบวนการเรียนรู้ เกิดความเข้าใจและมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมของในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งนอกจากจะมีสมาชิกกลุ่มเกิดมีศักยภาพในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ยังพบว่าสมาชิกได้พัฒนาศักยภาพในการเสริมสร้างความมั่นใจให้กับตนเองในการมีบทบาทด้านการทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานโครงการที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวชุมชนสลักคอก

๕.๓ อภิปรายผล

พุทธวิธีในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวหรือพื้นที่นั้น ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตในชุมชนสลักคอกเท่านั้น โดยสอดคล้องหลักธรรมในการดูแลพื้นที่ในทางพุทธศาสนา คือ สัปายะ ๗ และภาวนา ๔ และสาราณียธรรม ๖ สำหรับสถานการณ์การท่องเที่ยวที่ผ่านมา ดำเนินการในรูปแบบการอนุรักษ์ธรรมชาติ ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ชัดเจน เช่น นักท่องเที่ยวรายใดมาติดต่อ ผู้จัดการชุมชนจะเป็นผู้ให้การต้อนรับ สรุปได้ว่ามีรูปแบบการท่องเที่ยวในลักษณะมีการจัดการที่ดี โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้าน ตลอดจนองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นจุดสร้างความสนใจให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งกิจกรรมท่องเที่ยวที่พบ เช่น การเดินป่าศึกษาธรรมชาติในป่าชุมชน การล่องเรือศึกษาธรรมชาติในอ่าวสลักคอก และเที่ยวชม/ศึกษาดูงานกลุ่มของชุมชน เช่น กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง

ดังนั้นประสบการณ์ของชาวบ้านต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกิดขึ้นในพื้นที่หมู่บ้านสลักคอก ชาวบ้านมีความพอใจเป็นอย่างมาก เพราะมีทั้งในรูปแบบของผู้ประกอบการที่ได้รับผลประโยชน์ ชุมชนผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง มีความภูมิใจในอัตลักษณ์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน

ปัญหาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ผ่านมา พบได้ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ได้แก่ การสะสมของขยะมูลฝอยที่ขาดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ การตัดต้นไม้เพื่อทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ การเกิดมลพิษทางน้ำบริเวณสิ่งมีชีวิตทางน้ำ ส่วนผลกระทบในเชิงบวกมักเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยจะมีความชัดเจนในการบริหารจัดการ และรายได้ที่จัดสรรปันส่วนกันอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม

จากการพิจารณาศักยภาพของชุมชนพบว่ามีความสอดคล้องกับแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยสรุปได้ ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑) องค์ประกอบด้านพื้นที่ ในบริเวณหมู่บ้านสลักคอกมีสภาพทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์

๒) องค์ประกอบด้านชุมชน จากการศึกษาสรุปได้ว่าชุมชนจำเป็นต้องมีความพร้อมในเรื่องของความรู้เชิงนิเวศ รวมทั้งการมีเป้าหมายการจัดการที่สอดคล้องเป็นแนวทางเดียวกันของชุมชน เนื่องจากในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นกลไกในการจัดการ ส่วนสภาพสังคมที่ถือเป็นเงื่อนไขภายในชุมชน และมีอิทธิพลต่อกระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่าความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างแกนนำกับชาวบ้านและลูกบ้าน จะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจเข้าร่วมกระบวนการจัดการ โดยความสัมพันธ์ที่พบในพื้นที่จะมีลักษณะต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน

นอกจากนั้นชุมชนยังจำเป็นต้องมีแกนนำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สามารถประสานและทำความเข้าใจกับชาวบ้าน รวมทั้งสร้างความเชื่อมั่นในการจัดการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้น ที่ส่งผลให้ชาวบ้านสามารถตัดสินใจเข้าร่วมกระบวนการท่องเที่ยวได้ในที่สุด ดังนั้นลักษณะของผู้นำชุมชนจึงจำเป็นต้องมีภาวะความเป็นผู้นำสูง มีความรู้และไหวพริบ ที่สามารถสร้างความเชื่อถือ การยอมรับ และความมั่นใจให้ชาวบ้านได้

สำหรับองค์ประกอบภายนอกพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ เช่น ได้รับการสนับสนุนเรื่องเงินทุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือการได้รับการสนับสนุนความรู้และทักษะการจัดการจากหน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ที่มีผลให้กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเกิดขึ้นได้อย่างเต็มรูปแบบและสามารถสร้างความมั่นใจให้แก่ชาวบ้าน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินงานบางส่วนที่ชาวบ้านไม่สามารถดำเนินการเองได้ โดยเฉพาะในส่วนที่ต้องประสานงานนอกพื้นที่ เช่น การประชาสัมพันธ์และการตลาด เป็นต้น ดังนั้นการมีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับหน่วยงานภายนอกจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเช่นกัน

จากการสังเกตการจัดรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เป็นรูปแบบกลุ่มที่มีแกนนำเป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวตามมติความเห็นชอบของชุมชน โดยมีกระบวนการเรียนรู้ทางการท่องเที่ยวของชุมชน เกิดจากการมีส่วนร่วมดำเนินการจัดการตามขั้นตอน คือ ๑) ขั้นตอนการสร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ๒) ขั้นตอนการวิเคราะห์ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและกำหนดแผนงานแนวทางการจัดการ ๓) ขั้นตอนการสร้างความพร้อมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ชุมชน ๔) ขั้นตอนการดำเนินการ ๕) ขั้นตอนการติดตามประเมินผลการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ๖) ขั้นตอนการแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนา ที่แต่ละขั้นตอนมีลักษณะเป็นวงจรการพัฒนาเพื่อปรับปรุงและแก้ไขให้สอดคล้องกับสภาพเหตุการณ์การท่องเที่ยวในแต่ละฤดูกาล ชุมชนชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจและทัศนคติต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ถูกต้องมากขึ้น โดยเรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์และหลีกเลี่ยงการได้รับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนและสภาพทรัพยากรธรรมชาติ อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนทั้งของชุมชนเองและการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น โดยการกำหนดกฎระเบียบหรือกรอบปฏิบัติเพื่อใช้เป็นแนวทางการท่องเที่ยว ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน เกิดจากการได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น และได้ร่วมปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นวิธีการที่มีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนได้ต่อไป

ปัจจัยที่ผลักดันให้ชาวบ้านแต่ละบุคคลตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรม อันถือเป็นพื้นฐานของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเองนั้น ได้แก่ การที่ชาวบ้านมีความรู้ และความเข้าใจที่ถูกต้องในเชิงนิเวศ รวมทั้งมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่งผลให้เกิดการยอมรับให้มีการจัดการแหล่ง

ท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง และเข้ามามีบทบาทด้านการจัดการ นอกจากนั้นปัจจัยด้านผลตอบแทน ก็มีความสำคัญต่อการตัดสินใจของชาวบ้านเช่นกัน

องค์ประกอบด้านชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้การท่องเที่ยวเกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะ

- สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชน
- สภาพประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- สภาพความสัมพันธ์ทางสังคม
- ภาวะการณ์เป็นผู้นำ ความเข้มแข็งของชุมชน
- ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวบ้าน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

สรุปการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษา หมู่บ้านสลักคอก อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด ผลการศึกษาที่ได้อาจอยู่ในขอบเขตจำกัด ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนะเพื่อประโยชน์ในการทำวิจัยครั้งต่อไปในอนาคต ดังนี้

๑. ควรศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาหมู่บ้านสลักคอก อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัดต่อไป

๒. ควรศึกษาเรื่องความต้องการของนักท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ต่อหมู่บ้านสลักคอก เพื่อเป็นแนวทางสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยว เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มีความน่าสนใจเพิ่มมากขึ้น

๓. ควรศึกษาผลกระทบต่างๆ ที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงพุทธต่อหมู่บ้านสลักคอก เพื่อมาศึกษา พัฒนาและแก้ไขต่อไปให้ดีขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. เกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนา
แหล่งท่องเที่ยว, ๒๕๕๗.

_____ . แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวง
การท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๖

ถนอมจิต คงจิตงาม. ดาสต้า สตอรี. กรุงเทพมหานคร: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการ
ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ๒๕๕๕.

ทวีวงศ์ ศรีบุรี ดร. และคณะ. โครงการศึกษาและกำหนดดัชนีชี้วัดมาตรฐานคุณภาพแหล่ง
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา,
๒๕๕๘.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา และคณะ. ระเบียบวิธีวิจัยทางการท่องเที่ยว (Research Methodology in
Tourism). กรุงเทพมหานคร : เพรส แอนด์ ดีไซน์, ๒๕๕๙.

_____ . อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๕๘.

พจนานุกรม. สงวนศรี. Community Based Tourism. - CBT

_____ . คู่มือมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยพายัพ, ๒๕๕๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____ .พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : ธน
ธีการพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____ . พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำกัด, ๒๕๕๒.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). คำวัด. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๘.

พระพุทธรูปโสณเถระ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธิ์, ๒๕๓๙.

พิไล จิโรศิริ และคณะ. ช่วงหนึ่งของชีวิตที่งดามบนเส้นทางบุญทั่วไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

วิมล จิโรจพันธ์ และคณะ. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, ๒๕๔๘.

สินธุ์ สโรบล และคณะ. การท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: วนิดา เพรส, ๒๕๔๖.

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐.

สำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน. คู่มือเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ฉบับปรับปรุงปี ๒๕๕๘. กรุงเทพมหานคร: องค์การบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ๒๕๕๘.

สมภพ ยี่จ่อหอ. คู่มือมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน. เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๖.

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). ชุดความรู้ถอดบทเรียนการท่องเที่ยวโดยชุมชน เล่มที่ ๑ ประจำปี ๒๕๕๘. กรุงเทพมหานคร: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ๒๕๕๘.

อรทัย ก๊กผล และคณะ. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

(๒) บทความในวารสาร :

จিন্নันท์ ทองสมศรี. “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”. วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๖): ๙๑-๑๐๔.

จุฬารัตน์ หินชุย และคณะ. “แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอสรีสมเด็จ จันทบุรีร้อยเอ็ด”. วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - ธันวาคม ๒๕๕๗): ๕๕-๕๗.

ดำรงชัย ชีวะสุขและคณะ. “ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของเกาะช้าง”.

วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘): ๕.

ภูริวัจน์ เดชอุ่ม. “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : กรอบแนวคิดสู่แนวทางปฏิบัติสำหรับประเทศไทย”. **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย**. ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๒ (มกราคม - ธันวาคม ๒๕๕๖) : ๓๓๑-๓๖๖.

วิชานันท์ ผ่องศรี และสมพงษ์ ธงไชย. “การสร้างสรรครูปแบบการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการพื้นที่ อ. โขงเจียม จ.อุบลราชธานี”. **เอนไวรอลเมนต์แอนด์เนเจอร์ริสอร์ทซ์** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (ธันวาคม ๒๕๕๓): ๑๖๔-๑๗๒.

อานิสงค์ โอทาตะวงศ์. “การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลบัวแดง ในเขตเทศบาลตำบลเชียงแหว อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี”. **วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์**. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๗): บทคัดย่อ.

(๓) รายงานวิจัย :

ญาณวุฒิ อภิวงค์ และพิทักษ์ แสนยาเกียรติคุณ. “แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านมั่ง ดอยปุย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”. **รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๔.

เทิดชาย ช่วยบำรุง. “ASEAN : การบูรณาการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน”. **รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๓.

พรรณี จุฑานนท์และคณะ. “รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเลโดยความร่วมมือของชุมชนบ้านนาทะเล ตำบลชัยภูมิพลอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์”. **รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๕

มณฑา เพ็ชรวรรณ. “โครงการรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมต่อแหล่งท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษาชุมชนตำบลขุนทะเล อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. **รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๗.

วิลาวลัย บุญศรี และคณะ. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้”. **รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐.

สิริวัฒนา ไจมาและคณะ. “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านแม่ กลางหลวง ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่”. **รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๖.

เสาวภา ไพทยวัฒน์. “การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมเมืองกับการสร้างรูปแบบศรัทธาการมีส่วนร่วมในการทำบารุงพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย : กรณีศึกษาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม”. **รายงานการวิจัย**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๓.

แสงสรรค์ ภูมิสถาน. “การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดตราด”. **รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๘.

อุทัยรัตน์ ณ นคร. “การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดตราด”. **รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๘.

ไทยโรจน์ พวงมณี. “รายงานแนวทางการดำเนินงานโครงการแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิต และวัฒนธรรม เมืองเชียงคาน จังหวัดเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย”. **รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์**. กันยายน, ๒๕๕๖.

(๔) วิทยานิพนธ์ :

ทิพย์สุดา พุฒจร. “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสลักคอก”. **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖.

พงษ์ศักดิ์ มณีเดช. “การวิเคราะห์ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนของ นางทองดี โพธิยอง จากมุมมองของพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.

พระจริญ จิรสุโภ. “การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระครูนนทวิวัฒน์ วีระมโณ (มีนุสรณ์). “การบริหารงานเทศบาลตำบลตามหลักสาราณียธรรม ๖ : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล). “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความสามัคคีในคัมภีร์
พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาบุญพิเชษฐ จันทร์เมือง. “การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะ
รัตนโกสินทร์”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.

(๔) สัมภาษณ์เชิงลึก :

สัมภาษณ์คุณสุรเชษฐ์ เชษฐมาศ, นักวิชาการ สัมภาษณ์ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์คุณวัชร ชูรักษา, เจ้าหน้าที่ อพท. สัมภาษณ์ ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์คุณโทมัส . ไกด์บริษัททัวร์ โทมัสทราเวล สัมภาษณ์ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์คุณราชนัย ภูทนิน ผู้จัดการนำเที่ยวที่บ้านสลักคอก สัมภาษณ์ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์คุณสังวร มิตรมากร, ร้านค้าในชุมชน มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์คุณโกสิทธิ์ นิลรัตน์, เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เกาะช้าง มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์คุณแอริน, นักท่องเที่ยว มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์พระสงฆ์, นักท่องเที่ยว มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ชาวบ้าน มกราคม ๒๕๖๒

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

ความหมายอีโคทัวร์ิสม์. [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: www.environnet.in.th/index.php ๓๐
พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

คู่มือเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน. [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<http://dasta.or.th/dastaarea7/attachments/article/228/SAR.pdf>. (๔ มกราคม
๒๕๖๒).

จิตที่นำความสุขมาให้. วศิน อินทสระ, โดย ผู้จัดการออนไลน์ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๐.

เชิด สิงห์คำป้อง, องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, **การท่องเที่ยว
โดยชุมชน**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://th.postupnews.com/2015/08/DASTA-
joined-TTAA-launch-Thai-International-Travel-Fair.html](http://th.postupnews.com/2015/08/DASTA-joined-TTAA-launch-Thai-International-Travel-Fair.html), [๔ มิถุนายน ๒๕๕๘].

มาตรฐานที่พัก. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/local/detail/9490000113987>
(๔ มกราคม ๒๕๖๒).

ยุทธศักดิ์ สุภสร, ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว**, [ออนไลน์],
แหล่งที่มา: <http://www.thansettakij.com/2015/10/04/12725> [๕ ตุลาคม ๒๕๖๑].

บริบทชุมชนสลักคอก. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://salukkork.moobanthai.com/map>
(๔ มกราคม ๒๕๖๒).

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี, **การท่องเที่ยวชุมชน**, [เทปบันทึกภาพ], [ออนไลน์]
แหล่งที่มา: <http://www.codi.or.th/public-relations/news/14912-2016-07-15-11-12-40>, [๑๕ กันยายน ๒๕๕๙].

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔ [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<http://www.atta.or.th/?p=8023> [๑๕ มกราคม ๒๕๖๒].

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, **ความหมายการท่องเที่ยวโดยชุมชน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<http://www.cbt-l.org>, [๑๕ กันยายน ๒๕๖๑].

สรุปสาระสำคัญรายงานผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ๓ ปีของแผนพัฒนาฉบับที่ ๑๑.[ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=537>
[๑๕ กันยายน ๒๕๕๘].

สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.human.cmu.ac.th> [๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].

หมู่บ้านสลักคอก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dasta.or.th/dastaarea1/th/travel/146-place/lifestyle/198-198.html%20> [๑๕ กันยายน ๒๕๖๑].

(๖) หนังสือภาษาอังกฤษ :

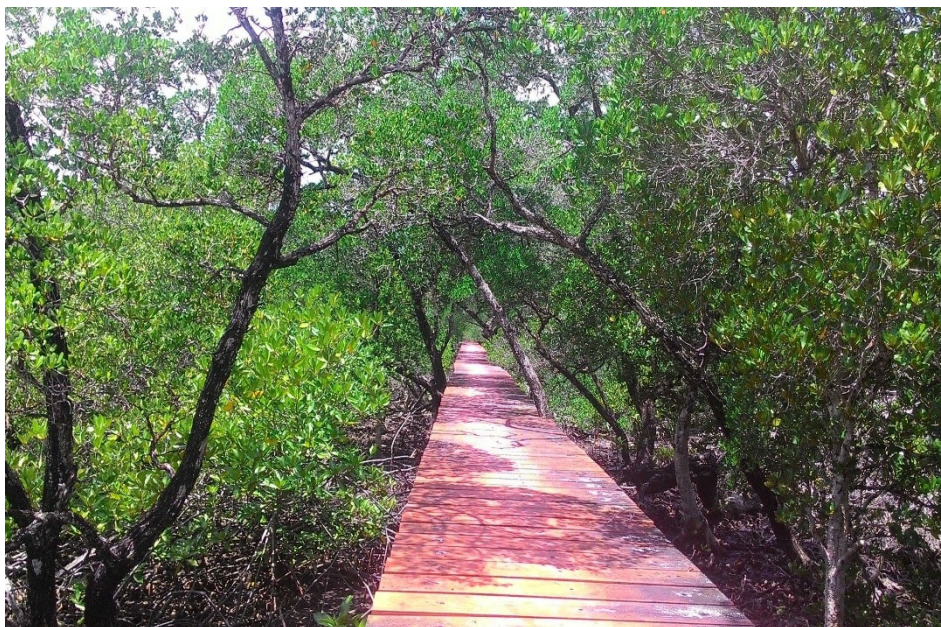
Hatton M.J. **Community-based Tourism in Asia-Pacific**. Toronto: The school of Media Studies at Humber College, 1999.

ภาคผนวก

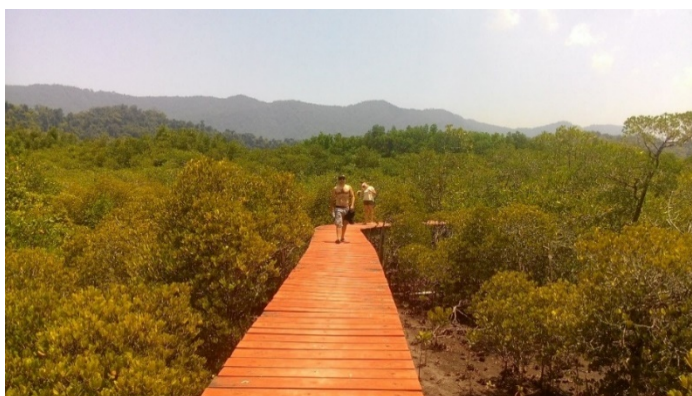

๓. สภาพป่าชุมชน

๔. เดินป่าชุมชนศึกษาเส้นทางธรรมชาติ

๔. รูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยว: พายเรือคายัค

๕. รูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยว: นั่งเรือมาด

๖. รูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยว

๗. รูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยว: นั่งเรือมาดศึกษาป่าชายเลนในอ่าวสลักคอก

๘. งานตามรอยเสด็จประพาสต้นประจำปี

๙. ขบวนแห่พิธีงานตามรอยเสด็จประพาสต้นประจำปี

๑๐. ขบวนแห่พิธีงานตามรอยเสด็จประพาสต้นเดือนธันวาคมของทุกปี

๑๑. ขบวนแห่พิธีเชิญน้ำพุทธมนต์เข้าสู่วัดสลักคอก

๑๒. การทำประมงในวิถีชีวิตพื้นบ้าน

๑๓. การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : นางสาวปวีศา จันทรา
- วัน เดือน ปีเกิด : ๒๙ กันยายน ๒๕๑๓
- ภูมิลำเนาที่เกิด : กรุงเทพมหานคร
- การศึกษา : ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการท่องเที่ยวและการโรงแรม
- ประสบการณ์การทำงาน : ๑.สอนโยคะสมาธิ โครงการเพื่อชุมชน มูลนิธิเทสโก้เพื่อไทย ๒๕๕๖-๒๕๕๘
- ๒.สอนโยคะเพื่อความสมดุล สวนโมกซ์กรุงเทพ ๒๕๕๔ ถึงปัจจุบัน สอนโยคะและจัดกระบวนการสำหรับพนักงานและเด็กในมูลนิธิเด็ก ๒๕๕๖ – ๒๕๕๘
- ๓.มีคฤหาสน์ฟรีแลนซ์ ปี ๒๕๔๒ ถึงปัจจุบัน
- ๔.เจ้าหน้าที่สื่อสารองค์กร Social Media สมาคมอุทยานแห่งชาติ ๒๕๕๒-๒๕๖๐
- ปีที่เข้าศึกษา : ๒๕๕๗
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : ๒๕๖๑
- ที่อยู่ปัจจุบัน : บ้านเลขที่ ๖/๔๙ เต็มคอนโด ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงสนามบิน เขตดอนเมือง จังหวัดกรุงเทพมหานคร ๑๐๒๑๐